

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Liisi Kuusik

SÜSTEMAATILISUS KOOSSEISUTUNNUSENA

Magistritöö

Juhendaja
MA Andres Parmas

Tartu
2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. SÜSTEMAATILINE SÜÜTEGU	6
1.1 Süstemaatilise süüteo mõiste ja olemus	6
1.1.1 Süstemaatilised süüteod Eesti õiguses	7
1.2 Süstemaatiline vargus.....	8
1.2.1 Ajaline kriteerium kui süstemaatilisuse eeldus	11
1.2.2. Tegude sisuline seotus kui süstemaatilisuse eeldus	13
1.3 Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt.....	15
1.3.1 Sõiduki süstemaatiliselt juhtimisõiguseta juhtimise olemus	18
1.3.1.1 Objektiivsed ja subjektiivsed tunnused	18
1.3.2 Juhtimisõiguse äravõtmine	25
1.3.3 Karistuse aegumine	26
1.4 KarS § 423 ¹ Riigikohtu praktikas	29
2. MAAKOHTU LAHENDITE ANALÜÜS	36
2.1 Tartu Maakohtu lahendid	42
2.2 Harju Maakohtu lahendid.....	45
2.3 Viru Maakohtu lahendid.....	49
2.4 Pärnu Maakohtu lahendid.....	52
2.5 Üldmenetluste lahendid.....	54
2.6 Üldisest kohtupraktikast erinevad lahendid	57
2.7 Järeldused ja ettepanekud.....	65
KOKKUVÕTE	69
ABSTRACT.....	72
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU.....	75
Kasutatud õigusaktid ja seletuskirjad	75
Kasutatud kirjandus.....	75
Kasutatud veebipõhised allikad.....	76
Kasutatud kohtupraktika	76
Analüüsitud Pärnu Maakohtu 2020. aasta lahendid	77
Analüüsitud Viru Maakohtu 2020. aasta lahendid	78
Analüüsitud Harju Maakohtu 2020. aasta lahendid	78
Analüüsitud Tartu Maakohtu 2020. aasta lahendid.....	79

SISSEJUHATUS

Töötades Politsei- ja Piirivalveametis uurijana, on käesoleva töö autor ise kokku puutunud paljude erinevate kuritegude menetlemisega. Aastate jooksul on praktikas enim probleeme tekitanud kaks karistusseadustiku¹ (edaspidi KarS) paragrahvi: KarS § 423¹ ehk sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt ja KarS § 199 lg 2 p 9 ehk võõra vallasasja äravõtmine selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, kui tegu on toime pandud süstemaatiliselt. Mõlemad paragrahvid räägivad süstemaatilisest süüteost, mille mõiste sisustamine tekitab raskusi.

Alates 28.07.2008 on KarS § 199 lg 2 p 9 järgi karistatav võõra vallasasja äravõtmine selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, kui see on toime pandud süstemaatiliselt. Kuigi tänaseks pole ühtegi kohtulahendit, mis ütleks konkreetselt, millise ajavahemiku juures tuleb jaatada süstemaatilisust, on praktikas juba aastaid jälgitud üheaastast ning viimasel ajal juba pooleaastast ajavahemikku tegude vahel.

Alates 01.01.2015 on KarS § 423¹ järgi karistatav mootorsõiduki maastikusõiduki või trammi juhtimine vastava kategooria mootorsõiduki või trammi juhtimisõiguseta isiku poolt, kui see on toime pandud süstemaatiliselt. Kui KarS § 199 lg 2 p 9 koosseisu tõlgendamise puhul on olukord võrdlemisi selge, siis sõiduki süstemaatilise juhtimisõiguseta juhtimisega on aastaid olnud erinevaid nägemusi ja praktikat nii kohtueelse uurimise tasandil kui ka kohtumenetluses. Erinevad arvamused ning seisukohad on tekitanud segadust nii uurimisasutustes kui ka kodanikes.

Probleeme tekitabki just süstemaatilisuse mõiste sisustamine, mida mõistetakse kohtutes, prokuratuuris ja politseis erinevalt: ühel juhul on süstemaatilisuse tekkimise jaoks oluline, et süüteod oleksid sooritatud aastase ajavahemiku jooksul. Teisel juhul puudub ühtne arusaam sellest, milline võiks olla kõige pikem ajavahemik erinevate episoodide vahel. See tähendab seda, et praktikas on võimalik olukord, kus isik saab ühes Eesti piirkonnas kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi, kuid samasuguste asjaoludega isik saab teises Eesti piirkonnas karistada hoopis väärteokorras.

Üheks probleemiks on ka eelmainitud süütegude arvukus ning tõsiasi, et antud paragrahvide menetlemine koormab nii uurimisasutust, prokuratuuri kui ka kohtuid. Eesti 2020. aasta kuritegude kokkuvõtte andmeil moodustavad varavastased kuriteod registreeritud kuritegudest

¹ Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9

suurima osa (39%). Levinuimad varavastased kuriteod on vargused. Kõige rohkem vargusi registreeriti kauplusest, millest 85% olid süstemaatilised vargused KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes. 13% kõigist kuritegudest moodustasid liikluskuriteod, millest omakorda 17% moodustas süstemaatiline juhtimisõigusega sõitmine KarS § 423¹ mõttes.²

Antud paragrahvide seletuskirjade³ kohaselt oli kriminaliseerimise mõte süütegude arvu vähendamine aga tegelikkuses ei ole näha süütegude arvukuse vähenemist. Lisaks loob paragrahvide erinev tõlgendamine kõrvalekalde õigusselguse põhimõttest, kuna inimesed ei saa kindlad olla, kas nende süütegu võidakse käsitleda kuriteo või vääriteona.

Töös püstitatud hüpoteesi kohaselt tõlgendatakse süstemaatilisust erinevalt erinevates Eesti piirkondades. Peamine probleem on KarS § 423¹ ehk sõiduki süstemaatilise juhtimise tõlgendamisega. KarS § 199 lg 2 p 9 menetlemine on aastatega konkreetsemaks läinud ning praktikas uurimisasutused jälgivad maksimaalselt üheaastast perioodi. Seega keskendub autor töös peamiselt KarS § 423¹ tõlgendamisel tekkinud probleemidele, sest järjest aktuaalsemaks on muutunud küsimus, kas paragrahv täidab oma eesmärgi ning on räägitud ka dekriminaliseerimise võimalikkusest.⁴

Käesoleva töö peamiseks eesmärgideks on selgitada süstemaatilise süüteo mõistet ja analüüsida maakohtute lahendeid KarS § 423¹ kohta. Analüüsi käigus on eesmärgiks leida vastused, kuidas tõlgendatakse antud paragrahvi kohtupraktikas, millised probleemid esineb ning kas kohtupraktika on ühtne erinevates Eesti piirkondades. Kui esineb probleeme paragrahvi tõlgendamisel, on vajalik leida vastus küsimusele, kas ja millist muutust oma sõnatuses ja olemuses vajab paragrahv KarS § 423¹.

Sellest tulenevalt on käesolevas töös püstitatud järgivad uurimisküsimused:

- Kuidas sisustatakse süstemaatilise süüteo mõistet Eesti õiguses?
- Kuidas tõlgendatakse praktikas KarS § 423¹ süütegusid erinevates piirkondades?

²Kuritegevus Eestis 2020. Justiitsministeerium. Saadaval veebis: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/> (04.04.2022)

³Karistusseadustiku muutmise seadus 225 SE seletuskiri. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4> (04.04.2022). Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE seletuskiri. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (04.04.2022)

⁴Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, Tallinn: 2021. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/dokumendiregister/dokument/53e836ac-73b1-4270-90e5-f5568f0b4bc0> (04.04.2022)

- Kas KarS § 199 lg 2 p 9 ja KarS § 423¹ süütegude puhul saab süstemaatilisust samamoodi tõlgendada?
- Kuidas peaks KarS § 423¹ süüteo koosseisus süstemaatilisust tõlgendama?

Käesolev magistritöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast ning koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse süstemaatilise süüteo olemust ja eeldusi, lisaks tuuakse välja millised on üldse süüteod Eesti õiguses, milles on juttu süstemaatilisusest. Seejärel käsitletakse süvitsi süstemaatilise varguse paragrahvi ning süstemaatilisuse tekkeks vajalikke eeldusi. Süstemaatilisuse varguse paragrahv on eraldi välja toodud, sest selle kohta tehtud Riigikohtu otsuste kaudu tõlgendatakse teisi süstemaatilisust sisaldavaid karistusseadustiku paragrahve. Järgmises alapeatükis keskendutakse sõiduki süstemaatilisele juhtimisele juhtimisõigusega isiku poolt. Teine peatükk on Eesti maakohu lahendite analüüs ning analüüsi põhjal on autor kirja pannud ettepanekud ja järeldused.

Kohtulahendite analüüs põhineb autori poolt läbi viidud empiirilisel uurimisel, mille käigus autor analüüsis Viru Maakohu, Tartu Maakohu, Pärnu Maakohu ja Harju Maakohu kohtumajade 2020. aastal tehtud kohtuotsuseid, milles süüdistatakse isikut KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises. 2020. aasta kohtuotsuseid otsustas autor vaadata just seetõttu, et saaks ülevaate, kui palju 2020. aastal kriminaalkaristuse saanud isikuid on tänaseks päevaks uuesti karistatud juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimise eest. Kokku oli 2020. aasta kohtulahendeid 359, mis olid leitavad portaalist Riigi Teataja. Iga kohtuotsuse analüüsimisel oli abiks küsimustik, mille alusel uuriti isikut iseloomustavaid andmeid (sugu, vanus, emakeel, kodakondsus, haridus, varasem karistus), teo asjaolusid (teo toimepanemise koht, tegude toimepanemise ajavahemik) ja karistust (karistuse liik ja määr).

Töös on peamiselt kasutatud karistusseadustikku, liiklusseadust⁵ (edaspidi LS), kriminaalmenetluse seadustikku⁶ (edaspidi KrMS), karistusregistri seadust⁷ (edaspidi KarRS) karistusseadustiku kommenteeritud väljaannet ja kohtupraktikat, mis on avaldatud Riigi Teataja portaalis. Töös on analüüsitud kohtulahendeid nii kriminaal- kui ka väärteloasjades. Samuti on uuritud Riigikohtu praktikat. Kasutatud on ka Alan Rüütli 2016. aastal kirjutatud magistritööd sõiduki süstemaatilise juhtimisest juhtimisõigusega isiku poolt.⁸

⁵ Liiklusseadus – RT I, 22.03.2022, 4.

⁶ Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 22.12.2021, 45.

⁷ Karistusregistri seadus – RT I, 12.03.2022, 3.

⁸ A. Rüütel. Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt. Magistritöö 2016. Saadaval veebis: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51714/ruutel_alan.pdf (12.02.2022). A. Rüütel analüüsis oma töös Tartu Maakohu kohtumajade lahendeid ning vaatas kuidas rakendati paragrahvi kehtima hakkamise algusaastal.

1. SÜSTEMAATILINE SÜÜTEGU

1.1 Süstemaatilise süüteo mõiste ja olemus

Eesti kohtupraktikas on öeldud, et mõiste süstemaatiline tähendab mingi tegevuse ühtelugu, alailma või sageli tegemist.⁹ Esimene süstemaatilisuse mõistet sisustav Riigikohtu lahend ütles, et süstemaatiliselt toimepandud kuriteoks loetakse sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist, kuna kaks episoodi annavad korduvuse.¹⁰

Alan Rüütel on oma 2016. aastal kirjutatud magistritöös välja toonud süstemaatilisuse mõiste ajaloo läbi Eestis kehtinud seaduste. Kui kunagi oli süstemaatilisus Eesti kriminaalkodeksi üldosas, siis alates 01.09.2002, kui jõustus karistusseadustik, on süstemaatilisus olnud eriosa paragrahvide üheks koosseisutunnuseks.¹¹

Süstemaatilisuse mõistele väga sarnane on jätkuv süütegu. Jätkuva süüteo all tuleb mõista olukorda, kus mitu, ajaliselt lähedast, sama objekti vastu suunatud ja sarnasel viisil toimepandud tegu, mis ka eraldiseisvalt on koosseisupärased, õigusvastased ja süülised ning need loetakse õiguslikult üheks teoks, kui osateod on kantud ühtsest tahtest. Jätkuva süüteo korral ei käsitata iga üksikut tegu järjest jätkuva tervikteo kontekstis iseseisvana.¹²

Jätkuva teo puhul on tegemist õiguslikult ühe süüteoga ja see kvalifitseeritakse põhikoosseisu järgi.¹³ Jätkuva süüteo korral on objektiivses mõttes esmatahtis vaadeldavate tegude oluline sarnasus ja subjektiivselt ühtne tahtlus, mis võimaldab konkreetset üksiktegu vaadelda eelnenud, juba lõpule viidud süüteo jätkuna.¹⁴ Ühtne tahtlus tähendab seda, toimepanija tahtlus hõlmab enne konkreetse osateo lõpuleviimist järgmist tegu, siis näivad need üksikteod objektiivsele kõrvaltvaatajale mitteiseseisvate tegudena ühe teo tähenduses.¹⁵

Riigikohus on selgitanud, et ühe teoga on tegemist siis, kui koosseisu realiseerimisele suunatud osateod kujutavad endast objektiivse kõrvaltvaataja jaoks loomuliku elukäsitluse järgi ühtset käitumist. Hindamaks, kas tegemist on ühe või mitme erineva teoga, tuleb tähelepanu pöörata selle teo objektiivsele avaldumisele. Ühe teoga teoühitsuse mõttes on tegemist siis, kui mitu olemuselt sarnast käitumisakti on kantud ühisest tahtlusest ja nad on ajalis-ruumilise läheduse tõttu üksteisega sellisel määral seotud, et kogu käitumine on kolmandale isikule objektiivselt

⁹ RKKKm 3-1-1-66-13 p 6.2.

¹⁰ RKKKo 3-1-3-9-00 p 5.3.

¹¹ Rüütel, lk 9.

¹² P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, § 81/4.2.

¹³ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

¹⁴ RKKKo 3-1-1-4-04 p 13.1.

¹⁵ RKKKo 3-1-1-4-04 p 13.2.

vaadeldav ühtse, kokkukuuluva teona. Asjade sarnane käik ei tähenda seejuures seda, et üksiktegude toimepanemine peaks väliselt olema identne. Samuti peab jätkuvaid tegusid hõlmama ühtne tahtlus.¹⁶

Sarnased on sellised teod, mis ründavad sarnastel asjaoludel sama õigushüve ja täidavad sama süüteokoosseisu ning on omavahel reeglina ka ajaliselt ja ruumiliselt lähedased. Ühtset tahtlust näitab see, kui isiku tahtlus hõlmab juba enne ühe niisuguse teo lõpuleviimist ka järgmise teo.¹⁷

Jüri Ilvest on kirjutanud eriarvamuse Riigikohtu otsusele kriminaalasjas nr 3-1-1-87-08, kus toob välja süstemaatilise ja jätkuva süüteo erinevuse varguse näitel. Süstemaatilise varguse toime panemiseks peab isik aktiivselt tegutsema vähemalt kolmel korral, kusjuures need teod ei või olla suunatud ühe ja sama objekti vastu, olla toime pandud ühise tahtlusega ning suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele. See eristabki süstemaatilist vargust jätkuvast teost, mille osategusid on küll võimalik kõrvaltvaatajal nii ajas kui ruumis eristada, kuid mis siiski õiguslikult subsumeeritakse üheks teoks.¹⁸

1.1.1 Süstemaatilised süüteod Eesti õiguses

Hetkel kehtivas karistusseadustikus esineb süstemaatilisust kokku üheksas paragrahvis. Lisaks KarS § 199 ja § 423¹, esineb süstemaatilisust ka KarS §-des 89, 108, 181¹, 183, 260¹, 365¹, 365².

KarS § 89 räägib inimsusevastasest kuriteost, mis on toime pandud süstemaatilisel viisil. See eeldab väljatöötatud plaani või poliitikat mis realiseerub vaadeldavad süüteokoosseisus nimetatud korduvates või jätkuvates tegudes. Süstemaatilisus nõuab vähemalt kolme omavahel seotud teoakti.¹⁹

KarS § 108 lg 2 p 2 räägib varavastasest süüteost sõjategevuse piirkonnas ja okupeeritud territooriumil süstemaatiliselt. Selle koosseisu tähenduses ei eelda süstemaatilisus eri tegude vahelist sisemist seost. Süstemaatilisuse mõiste puhul viidatakse KarS § 199 lg 2 p 9 kommentaarile.²⁰

¹⁶ RKKKo 1-15-11032 p 34.

¹⁷ RKKKo 1-17-11432 p 9.

¹⁸ RKKKo 3-1-1-87-08 koos kohtunik J. Ilvest eriarvamusega

¹⁹ Pikamäe. Sootak. KarS § 89/4.1.

²⁰ Pikamäe. Sootak. KarS §108/5.

KarS § 182¹ lg 1 räägib alaealisele alkoholi müümisest ja ostmisest süstemaatiliselt. Süstemaatilisus eeldab vähemalt kolme korda ning taaskord viidatakse KarS § 199 lg 2 p 9 kommentaarile.²¹

KarS § 183 lg 1 räägib narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslikust käitlemisest süstemaatiliselt. Kui lühikese ajavaheliku jooksul tabatakse isik väikse koguse aine ebaseadusliku üle piiri toimetamiselt kolmandat korda, võib sageli eeldada edasiandmise eesmärgi olemasolu ning viidatakse KarS § 199 lg 2 p 9 kommentaarile.²²

KarS § 260¹ lg 1 p 1 räägib Eestis ilma seadusliku aluseta viibivale välismaalasele töötamisest süstemaatiliselt. Süstemaatilise mõiste sisustamise juures viidatakse taaskord KarS § 199 lg 2 p 9 kommentaarile.²³

KarS § 365¹ lg 1 ja § 365² lg 1 räägivad laevalt saasteainete merre heitmise keelu rikkumisest süstemaatiliselt. Kahe paragrahvi erinevus on, et üks on toime pandud ettevaatamatusel. Süstemaatilisuse juures viidatakse KarS § 199 lg 2 p 9 kommentaarile.²⁴ Seega kõik süstemaatilisust sisaldavad paragrahvid viitavad süstemaatilisuse mõiste sisustamise juures varguse paragrahvi kommentaaridele ning süstemaatiliseks loetakse, kui tegu on toime pandud kolmandat korda.

1.2 Süstemaatiline vargus

15.03.2007 kuni 27.07.2008 oli väheväärtusliku (alla 1000-kroonise) asja vargus raskendavate asjaolude puudumisel karistatav vaid väärteona KarS § 218 alusel, olenemata juhtumite arvust.²⁵

Aastal 2008 jõustus karistusseadustiku muutmise seadus, millega täiendati varasemat vargusega seotud paragrahvi, st KarS §-i 199, kehtestades kriminaalkaristus süstemaatilise varguse eest.²⁶ Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu 225 SE seletuskirjas märgiti, et suurenenud on toimepandud pisivarguste hulk ning ka korduvad pisivargused olid kehtiva

²¹ Pikamäe. Sootak. KarS § 182¹/4.

²² Pikamäe. Sootak. KarS § 183/2.7.

²³ Pikamäe. Sootak. KarS § 260¹/3.5.

²⁴ Pikamäe. Sootak. KarS § 365¹/3.5.

²⁵ A. Ahven, J. Salla. Kuritegevus Eestis 2008. Varavastane kuritegevus. Justiitsministeerium: 2009, lk 35. Saadaval veebis: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/10_kuritegevus_eestis_2008.pdf (04.04.2022)

²⁶ Karistusseadustiku muutmise seadus. – RT I 2008, 33, 199.

regulatsiooni järgi karistatavad väärteokaristusena trahvi või arestiga. Seletuskirjas leiti, et pisivarguste toimepanijates on tekkinud kindlus, et pisivarguse toimepanemine ei too kaasa kriminaalkaristust. Seega ei ole väärteokaristused korduvate pisivaraste suhtes täitnud oma eripreventiivset eesmärki. Toodi välja, et suurimaks probleemiks on saanud isikud, kelle jaoks on varguste toimepanemine kujunenud tegevusalaks või tööks. Oluliseks peeti seda, et korduvalt pisivargusi toime pannud isiku tegu vaadeldaks ühiskonnas kuriteona, mitte väärteona. Eelnõu seletuskirjas toodi välja ka Riigikohtu lahend 3-1-3-9-00, kus on märgitud, et kohtupraktika loeb süstemaatiliselt toimepanduks sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist.²⁷

Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu esimesel lugemisel Riigikogus märkis Riigikogu liige Hanno Pevkur, et kriminaliseerimine ei pruugi vähendada kuritegevust ning tulevikus võidakse see taas dekriminaliseerida. Õiguskomisjoni esimehe Ken-Marti Vaheri arvates peaks hirm kriminaalkaristuse ees ära hoidma kuritegude toimepanemise. Lisaks avaldas Ken-Marti Vaher lootust, et karistuse ja karistuse ähvarduse kaudu saab mõjutada inimese hoiakut edasiste kuritegude toimepanemise suhtes. Riigikogu liige Väino Linde küsis kas on võimalik, et antud seadus võib mõjutada kuritegude statistikat. Ken-Marti Vaheri arvates võib seaduse muudatus mõningal määral statistikat mõjutada, kuid ta loodab pisivarguste toimepanemiste arvu vähenemisele.²⁸

Seega alates 28.07.2008 on KarS § 199 lg 2 p 9 järgi karistatav võõra vallasasja äravõtmise eest selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, kui see on toime pandud süstemaatiliselt. Karistuseks on rahaline karistus või kuni viieaastane vangistus.

Paragrahv kuulub karistusseadustikus varavastaste süütegude peatüki alla. Omakorda liigitatakse KarS § 199 omandivastaste süütegude alla, mille kaitstav õigushüve on omand.²⁹ Objektiivsest küljest kujutab vargus võõra vallasasja äravõtmist. Oluline on asja väärtus, sest KarS § 199 järgi subsumeeritava kuriteo puhul peab varastatu rahaline väärtus teo ajal ületama 20 miinimumpäevamäära.³⁰ Kui varastatu väärtus on alla 20 miinimumpäevamäära, tuleb

²⁷ Karistusseadustiku muutmise seadus 225 SE seletuskiri, lk 3. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4> (04.04.2022)

²⁸ Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu (225 SE) esimene lugemine. Riigikogu XI koosseisu Istungjärgu stenogramm 03.06.2008. Saadaval veebis: <https://stenogrammid.riigikogu.ee/et/200806031000?phrase=Karistusseadustiku%20muutmise&type=ALL#SND-169757> (04.04.2022)

²⁹ Pikamäe. Sootak, lk 519 p 1, 2.

³⁰ Pikamäe. Sootak. KarS § 199/9.

süütegu subsumeerida KarS § 218 järgi.³¹ KarS § 218 lg 1 ütleb omakorda, et paragrahvi ei kohaldata, kui isik paneb toime varavastase süüteo väheväärtusliku asja vastu, kuid tegemist on süstemaatilise vargusega.

KarS § 44 lg 2 neljas lause ütleb, et miinimumpäevamäära suurus on 10 eurot. Seega kui varastatu väärtus on 200 euro, on tegemist väärteoga ja karistatav KarS § 218 järgi, mis näeb ette vastutuse väheolulise varavastase süüteo kui väärteo eest.

Varguse paragrahvi subjektiivne koosseis eeldab tahtlust koosseisu asjaolude suhtes. Koosseis on täidetud, kui isik tegutseb vähemalt kaudse tahtlusega ning teab või vähemalt mõonab, et tegemist on vallasasjaga, mis on tema jaoks võõras ja on kellegi valduses.³² Lisaks peab olema isikul eesmärk asja ebaseaduslikult omastada.³³

Süstemaatilisuse jaoks ei ole oluline, kas isik on varasemate varguste eest süüdi mõistetud või on need tuvastatud alles ühes menetluses.³⁴

Kuna süstemaatilised vargused on enamasti kaupluses toime pandud, kus üldjuhul on olemas ka turvamehed, tuleb kindlasti vaadata ka, millisel juhul on tegemist süstemaatilise vargusega ja millisel juhul jääb tegu katse staadiumisse. Vargus ei ole lõpule viidud mitte asja enda kätte saamise, vaid alles omaniku valdussfäärist (ruumist) väljumisega.³⁵ Vargus on lõpule viidud siis, kui vara on süüdlase käes ning tal on võimalus hakata seda oma äranägemise järgi kasutama või käsutama. Kauplusevarguse korral on vargus lõpule viidud alles turvavärava läbimisega, ka väikese asja peitmine müügisaalis taskusse või riiete alla on varguse katse.³⁶

Riigikohus on öelnud, et süstemaatiline vargus eeldab, et isik on toime pannud vähemalt kolm vargust, sealjuures ei ole tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida kuriteo või väärteo alla.³⁷ Kolme osateo sisustamine praktikas ei ole üldjuhul probleemiks. Küll aga on tekitanud probleeme ajalise kriteeriumi ja tegude sisulise seose sisustamine praktikas. Sellest täpsemalt järgmistes alapeatükkides.

Riigikohus on öelnud, et kui isik on karistatud varem korduva varguse eest KarS § 199 lg 2 p 4 järgi, võib teda süstemaatilise varguse eest vastutusele võtta sõltumata varastatu väärtusest.

³¹ Pikamäe. Sootak. KarS § 199/11.

³² Pikamäe. Sootak. KarS § 199/29.

³³ Pikamäe. Sootak. KarS § 199/30.1.

³⁴ Pikamäe. Sootak. KarS § 199/34.

³⁵ Pikamäe. Sootak. KarS § 199/22.

³⁶ Pikamäe. Sootak. KarS § 199/28.

³⁷ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

Sel juhul neeldub korduvus süstemaatilisuses ning isiku tegu kvalifitseeritakse üksnes KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.³⁸

Süstemaatilise varguse kriminaliseerimisega loodeti pisivarguste toimepanemiste arvu vähenemisele kuid statistika näitab, et alates 2009. aastast on kõige sagedasemaks varguse toimepanemisekohaks kauplus. Aastate jooksul on enamik kauplusest varastatud isikuid olnud süstemaatilised vargad.³⁹

1.2.1 Ajaline kriteerium kui süstemaatilisuse eeldus

Riigikohus on öelnud, et süütegude vaheline ajavahemik iseenesest ei ole süstemaatilisuse moodustamiseks oluline.⁴⁰ J. Sootak on leidnud, et tegude vaheline ajavahemik ei ole süstemaatilisuse moodustamiseks oluline, kuid ei saa olla väga pikk (nt mitte üle aasta).⁴¹

Tartu Ringkonnakohus leidis 17.08.2012 kohtuasjas nr 1-11-11324 tehtud määruses, et ajaline kriteerium omab kindlasti tähendust juhul, kui toimepandud vargus oleks eraldivõetud kvalifitseeritav vaid KarS § 218 järgi väärteona. Raske on rääkida varguse toimepanemise tulemil saadust kui püsivast elatise või sissetuleku allikast, kui isik varastab kolmel korral nt nätsu, kuid teeb seda 4-kuuliste intervallidega. Oluline on seejuures ka märkida, et ka praktikas rõhutatakse kehtvalt ajaperioodi tähtsust, mille kestel need (pisi)vargused toime pannakse ning on asunud seisukohale, et need kolm (väheväärtusliku asja) vargust peavad leidma aset ühe aasta jooksul.⁴²

Ringkonnakohtu arvates on raske rääkida varavastase süüteo toimepanemisest, mis on enda olemuselt isikule elatiseks või püsivaks/alatiseks sissetulekuallikaks, kui isik tabatakse 12 kuu jooksul kolmel korral vähem kui 64 eurot maksva vallasasja varguselt. See aeg peab olema ringkonnakohtu hinnangul märkimisväärselt lühem ning kohtukolleegium leiab, et süstemaatilisusest saab ajalise kriteeriumi tähenduses rääkida juhul, kui need kolm väheväärtusliku vallasasja vargust on pandud toime 6 kuu, s.o poole aasta kestel.⁴³

³⁸ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

³⁹ A. Ahven, K.-C. Kruusmaa, A. Leps, K. Tamm, B. Tammiste, K. Tüllinen, S. Solodov, M.-L. Sööt. Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium: 2017, lk 69. Saadaval veebis: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf (04.04.2022)

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

⁴¹ J. Sootak. Varavastased süüteod. 2., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 40.

⁴² TrtRnKm 1-11-11324 p 6.3

⁴³ TrtRnKm 1-11-11324 p 7.1

Paavo Randma on 2013. aastal Juridica artiklis asunud seisukohale, et on ebaloogiline olukord, kus kuritegu ei pane toime isik, kes kuue kuu jooksul sooritab kaks vargust, varastades kummalgi korral vallasasja väärtusega 30 eurot, küll aga isik, kes võtab kuue kuu jooksul kolmel korral võõra vallasasja väärtusega 1 euro. Seega võiks väheväärtuslike asjade varguse korral süstemaatilise jaatamise eeldused näha välja järgmised: isik paneb teatud kindla ajavahemiku (nt kuue kuu) jooksul toime vähemalt kolm vargus episoodi, millega isik ründab võõrast omandit summaarselt rohkem kui 64 euro väärtuses.⁴⁴ Käesoleva töö autor nõustub Paavo Randma ideega, kuid varguste summa kokku võiks olla 20 miinimumpäevamäära ulatuses (käesoleva töö kirjutamise ajal on selleks 200 eurot), mis on piir ka tavalise varguse kuriteo ja väärteo vahel, sest sellisel juhul tõenäoliselt langeks kuritegude registreerimise arv.

Riigikohus on peatunud süstemaatilise varguse teemal ka määruses kohtuasjas nr 3-1-1-66-13, öeldes, et eelnevalt on Riigikohus leidnud, et süütegude vaheline ajavahemik iseenesest ei ole süstemaatilise moodustamiseks oluline. Riigikohus nentis uues määruses, et kohtupraktikas on hakatud ajalisele kriteeriumile omistama täiesti iseseisvat tähendust.⁴⁵ Kõrgeima astme kohus märkis, et ringkonnakohus oli asjasse puutuvast lahendis asunud seisukohale, et väheväärtuslike asjade varguse korral saab rääkida süstemaatilise vargusest KarS § 199 lg 2 p 9 tähenduses vaid siis, kui vaadeldavad teod on pandud toime ühe aasta või siis koguni kuue kuu jooksul. Riigikohus leidis, et puudub igasugune mõistlik selgitus, miks peaks varguse süstemaatilise hindamisel olema õiguslikult siduv 12 kuud, kuus kuud, üks kuu või üks päev. Sellise range kriteeriumi tunnustamise korral võib tekkida praktikas olukordi, kus süütegude tehiolud ja neist nähtav isiku eluviis ei jäta vähimatki kahtlust, et isik hangib vargustega endale elatist, ent ajalise kriteeriumi ületamine näiteks ühe päeva võrra vabastaks ta kriminaalkaristusest. Ajalist faktorit peavad kohtud kindlasti hindama, kuid seda tuleb teha tegude sisemise seose analüüsi juures. Ajavahemik, mille jooksul vaadeldavad teod toime pannakse, võib toetada süütegude nn ühtset käekirja.⁴⁶

Tänaseks pole üheski lahendis konkreetselt öeldud, milline peab olema süütegude vaheline ajavahemik, et saaks jaatada süstemaatilisust väheolulise varavastase süütegude korral. Siiski on praktikas mindud seda teed, et tegude vahelist maksimaalset ajavahemikku loetakse üldjuhul üheks aastaks või kuueks kuuks.

⁴⁴ P. Randma. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lg 2 p 9 tähenduses. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus kriminaalasjas 1-11-11324 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses asjas 3-1-1-87-07 väljendatud seisukohtade osaline vastustamine). Juridica II/2013, lk 143.

⁴⁵ RKKKm 3-1-1-66-13 p 6.3.

⁴⁶ RKKKm 3-1-1-66-13 p 7.

Olukorras, kus isikul on juba kehtiv kriminaalkaristus KarS § 199 lg 2 p 9 järgi, tekib küsimus, kas iga järgmine pisivargus on koheselt süstemaatiline. Siinkohal mängib suurt rolli kindlasti asjaolu, kas eelmise kriminaalkaristusega mõistetud karistus oli reaalne vangistus ja millal isik vanglast vabanes. Kui isik veetis vanglas näiteks 11 kuud ning kaks kuud peale vabanemist varastas uuesti, siis on käesoleva töö autori arvates loogiline jaatada süstemaatilisust, kuigi möödas on rohkem kui üks aasta, sest isikul ei olnud võimalik süütegusid toime panna.

Näiteks on V.O Tartu Maakohtu 04.12.2018 otsusega nr 1-18-9190 süüdi tunnistatud KarS 25 lg 1, 2 - § 199 lg 2 p 9 järgi. Süüdistuse kohaselt V.O püüdis kauplusest varastada toidukaupu, kokku viiel korral, neist viimane kuupäeval 29.10.2018. Kohtuotsusega mõisteti V.O-le karistuseks 11 kuud vangistust, karistusaja alguseks loeti 29.10.2018. Seega pidi V.O vanglast vabanema 29.09.2019.

13.12.2019 on Tartu Maakohus lahendis nr 1-19-9951 V.O uuesti süüdi tunnistatud KarS § 25 lg 1,2 - § 199 lg 2 p 9 järgi. Süüdistuse kohaselt üritas V.O kauplusest varastada viina kuupäevadel 03.12.2019 ja 11.12.2019. Seega oli eelmise kriminaalasja viimasest episoodist möödas aasta ja kaks kuud. Kuid võttes arvesse, et selles ajast viibis V.O vanglas 11 kuud, mis aja jooksul ei olnud isikul võimalusi süütegusid toime panna, tuleb töö autori arvates jaatada süstemaatilisust.

1.2.2. Tegude sisuline seotus kui süstemaatilisuse eeldus

Riigikohus on öelnud lahendis 3-1-1-87-08, et süstemaatiline vargus eeldab, et isiku poolt toime pandud teod on omavahel seotud, s.t et need üksikud vargused moodustavad teatud sisulise süsteemi. Seotud on teod omavahel eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks - näiteks hangib isik endale varastades elatist, see on talle püsiva või alalise sissetuleku allikas, või sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt.⁴⁷

Riigikohus pidas oluliseks märkida ka tõsiasja, et ei tohi süstemaatilist vargust segi ajada jätkuva vargusega, mil isik paneb toime vähemalt kaks tegu, mis on suunatud ühe ja sama objekti vastu, toime pandud ühise tahtlusega, suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele ning teod on eraldatud üksteisest lühikese ajavahemikuga.⁴⁸

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

⁴⁸ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

Tartu Ringkonnakohus leidis kohtuasjas nr 1-11-11324, et toimepandud varguste omavahelise seotuse mõistet avades jõuab Riigikohtu kriminaalkolleegium eelnevalt viidatud lahendis sisuliselt süstemaatilisuse kui eluviisisüü sisustamiseni – raske on teisiti mõista seisukohta, mille kohaselt on toimepandud vargused omavahel seotud eelkõige juhul, kui nende toimepanemine on kujunenud isikule elustiiliks. Käsitledes süstemaatilist vargust kui eluviisisüüd võib seega ringkonnakohtu hinnangul järeldada, et kui pole tegemist just sissekujunenud harjumuse või siis kleptomaaniaga varguste toimepanemisel, peab nende varguste pidev toimepanek kujutama isikule teatud kindla kestuse ja ulatusega sissetulekuallikat või teisisõnu – elustiililiselt välja kujunenud ja tädeviija poolt omaks võetud alternatiivi kaupade eest tasumisele.⁴⁹

Sisulise seose puhul ei teki küsimust, kui isik varastab kauplusest 20 korda alkoholi. Sisulise seosega tekib küsimusi olukorras, kui isik varastab ühel päeval alkoholi, teisel korral salatit ja kolmandal korral hoopis näiteks kruvikeeraja. On isikuid, kellele on pisivarguste toimepanemine muutunud elustiiliks. Samas aga on ka isikuid, kes varastavad, sest neil on tekkinud karistamatuse tunne. Heaks näiteks on töö autori praktikas isik, kes varastas järjepidevalt kauplusest alkoholi. Isik kuulati kuriteos kahtlustatavana üle aga kuna kohtumenetlused paratamatult tihtipeale venivad, siis on isikul tekkinud tunne, et tema tegudele ei järgne sanktsioone ning isik jätkab alkoholi varastamist.

⁴⁹ TrtRnKm 1-11-11324 p 6.2.

1.3 Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt

2014. aastal karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 554 SE esimese lugemise eelnõu kohaselt sooviti muuta KarS §-i 50 sõnastust lisades punkti, mille alusel võib süüdlase suhtes kohaldada käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tingimustel sõiduki juhtimise keeldu, kui süüdlasel puudub sõiduki juhtimise õigus. Kohus või kohtuväline menetleja määrab, millise liigi sõidukeid juhtimiskeeld hõlmab.⁵⁰

Eelmainitud eelnõu teise lugemise ajaks oli loobunud KarS §-i 50 muutmisest ning otsustati teha ettepanek täiendada karistusseadustiku paragrahviga 423¹, mis võtaks vastutusele isiku, kes juhib mootorsõidukit juhtimisõigusega süstemaatiliselt. Eelnõu teise lugemise eelnõu seletuskirja kohaselt hõlmab juhtimisõigusega sõidu mõiste nii seda, kui isikul ei ole kunagi juhtimisõigust olnud, kui ka seda, kui isikult on juhtimisõigus ära võetud või see on lõppenud. Süstemaatilisuse tunnuse juures viidatakse seletuskirjas KarS § 199 lg 2 p 9 ning öeldakse, et süstemaatilisus viitab rikkumise korduvusele ja harjumislikkusele. Seletuskirja kohaselt on vajalik juhtimisõigusega isik kriminaalkorras vastutusele võtta, sest erinevalt juhtimisõigusega rikkujast, keda kohus karistab juhtimisõiguse äravõtmisega, ei ähvarda juhtimisõigusega rikkujat karistus kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise eest (KarS § 329), kui ta peaks juhtimisõiguse puudumisest hoolimata üha uuesti ja uuesti sõidukit juhtima.⁵¹ Seega olid enne seaduse muudatust ebavõrdses olukorras isikud, kellel oli juhtimisõigus ära võetud, sest uuesti juhtides said nad kriminaalkaristuse. Samas aga isikud, kellel polnud kunagi juhtimisõigust olnud, said uuesti juhtides karistada väärteo korras.

Karistusseadustikus on alates 01.01.2015 § 423¹, mille järgi on karistatav mootorsõiduki maastikusõiduki või trammi juhtimine vastava kategooria mootorsõiduki või trammi juhtimisõigusega isiku poolt, kui see on toime pandud süstemaatiliselt. Karistuseks on rahaline karistus või kuni kolmeaastane vangistus.

Paragrahv kuulub karistusseadustikus liiklussüütegusid reguleeriva peatüki alla, mille eesmärgiks on liiklusohutuse kaitse. Liiklusohutus iseenesest ei ole käsitatav eraldi

⁵⁰ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE eelnõu esimese lugemise seletuskiri. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (04.04.2022)

⁵¹ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE teise lugemise seletuskiri. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (04.04.2022)

karistusõiguslikult kaitstava õigushüvena, vaid pigem mõistena, millega iseloomustatakse liiklusalast normipärase käitumist. Üheks peamiseks õigushüveks, mida tahetakse tagada, on paljude inimeste elu ja tervis, kuna ka neid süütegusid iseloomustab sihitus abstraktse, määratlemata hulga inimeste vastu.⁵²

Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond jagab oma veebilehel iga aasta kohta ülevaadet Eesti kuritegevusest. Kuritegevus Eestis 2020 ülevaatlikust tabelist on leitavad andmed Eestis registreeritud kuritegude kohta paragrahvi põhisel. Tabeli andmetel on langenud aastatega KarS § 423¹ koosseisu järgi kvalifitseeritavaid kuritegude registreerimise arv. Justiitsministeeriumi andmetel registreeriti KarS § 423¹ koosseisu järgi kvalifitseeritavaid kuritegusid 2015. aastal 737 korda. Aastal 2020 registreeriti 586 KarS § 423¹ koosseisu järgi kvalifitseeritavat kuritegu, millest kõige rohkem Harju maakonnas: 243, kõige vähem aga Saare maakonnas: 2. On näha, et aastal 2017 tegi süütegude registreerimise arv languse – kui 2016. aastal registreeriti 706 süütegu, siis 2017. aastal registreeriti 535 süütegu. Seejärel 2018. aastal tõusis registreerimise arv taas, kui registreeriti 581 süütegu, 2019. aastal registreeriti 637 süütegu ning 2020. aastal 586 süütegu.⁵³

See tähendab seda, et antud paragrahv ei ole täitnud oma eesmärki ning taoliste süütegude arv kriminaalmenetluse kartuses ei ole vähenenud. Inimesed panevad jätkuvalt toime süütegusid, kuigi teavad, et järgneda võib kriminaalkaristus. Kahjuks ei ole leitavad andmed selle kohta, palju aastal 2020 registreeritud kuritegudest jõudsid menetlusotsuseni.

Nagu eelnevalt mainitud seaduse muudatuse eelnõus välja toodi, on olemas KarS § 329, mille kohaselt on ette nähtud karistus karistuse kandmisest kõrvalehoidmise korral. Täitmisele pööratud vangistusest või kinnipidamiskohast lahkuda lubatud kinnipeetava poolt karistuse kandmise jätkamisest, samuti kuriteo eest mõistetud ja täitmisele pööratud käesoleva seadustiku §-des 49, 49¹, 50, 51, 52 või 52² sätestatud lisakaristuse täitmisest teadliku kõrvalehoidmise eest on karistuseks rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus.

Kohtuvälise menetleja poolt väärteo eest karistusena juhtimisõiguse äravõtmisel järgneb vastutus jätkuva juhtimisõigusega sõitmise eest süstemaatilise rikkumise korral KarS § 423¹ alusel.⁵⁴ Seega saab võtta KarS § 329 alusel vastutusele isiku, kellelt on kohtuotsusega kuriteo korral lisakaristusena ära võetud juhtimisõigus. Kui aga isikul on juhtimisõigus ära võetud

⁵² Pikamäe. Sootak, lk 1009, 1.

⁵³ Kuritegevus Eestis 2020. Justiitsministeerium (viide 2).

⁵⁴ Pikamäe. Sootak. KarS § 329/3.1.1.

väärteokorras, siis kolmandal korral juhtides mootorsõidukit, järgneb kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi.

Eeldades, et isiku eelnevad karistused on karistusregistris kehtivad, siis esineb KarS § 423¹ puhul vähemalt viis erinevat varianti:

- Isik pani maksimaalselt aasta jooksul toime kolmanda väärteona toime lubadeta juhtimise, mis nüüd on kuritegu. Sellise variandi puhul üldiselt praktikas probleeme ja küsimusi ei tõstatu.
- Isikul on ees vähemalt kaks väärteokaristust lubadeta juhtimise eest, millest kas üks või mõlemad on toime pandud rohkem kui aasta tagasi aga karistused on kehtivad, pole arhiveeritud. Sellise variandi puhul võib tekkida küsimus, kas tegemist ikka on süstemaatilisusega, kui episoodide vahemik on rohkem kui aasta.
- Isikul on kehtiv karistus KarS § 423¹ järgi ja ta on katseajal. Kuna katseaeg võib olla vahemikus kuus kuud kuni viis aastat, võib sellise variandi puhul tekkida olukord, kus episoodide vahe on mitu aastat, mistõttu tõstatub samuti küsimus, kas tegemist on süstemaatilise süüteoga.
- Isikul on kehtiv karistus KarS § 423¹ järgi, katseaeg on läbi saanud, kuid karistus ei ole kustunud. Sellise variandi puhul võib samamoodi episoodide vahe olla mitu aastat.
- Isik on karistatud väärteokorras lubadeta juhtimise eest ning lisaks on isikul kehtiv kriminaalkaristus liiklussüüteo eest. Näiteks joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise ehk KarS § 424 eest, mille süüdistuses on kirjas, et isik juhtis sõidukit omamata vastava kategooria juhtimisõigust.

Lisaks on võimalik ka selline olukord, kus esineb üks eelnevalt mainitud variant, kus teo toimepanemise ajal on isikul karistus kehtiv, ent kohtumenetluse ajaks on mingi karistus juba arhiveeritud. Töö autori arvates tuleks võtta arvesse teo toimepanemise ajal kehtivaid karistusi, olenemata sellest, et kohtumenetluse ajaks võivad karistused olla juba arhiveeritud.

Liikluseaduses on kirjas, mis on mootorsõiduk, mis on mootorsõiduki juhtimine ning mida mõista juhtimisõiguse all. Üheski seaduses ei ole kirjas, mida tuleb mõista süstemaatilise juhtimise all ning just see on tekitanud segadust nii uurimisasutustes, prokuratuuris kui ka kohtutes. Süstemaatilisuse mõistet on peamiselt avatud süstemaatilise varguse kohta käivate Riigikohtu lahendite kaudu. Kuigi mõlemad süüteod on osati oma olemuselt sarnased, on neis ka palju erinevusi ning tekitab küsimusi, kas saab mõlema puhul süstemaatilisust samamoodi tõlgendada.

1.3.1 Sõiduki süstemaatiliselt juhtimisõiguseta juhtimise olemus

1.3.1.1 Objektiivsed ja subjektiivsed tunnused

Objektiivsed tunnused seisnevad koosseisus nimetatud sõidukite süstemaatilises juhtimises ilma selleks nõutavat juhtimisõigust omamata. Süstemaatilisuse all peetakse silmas, et tegu on tehtud vähemalt kolmandat korda.

KarS § 423¹ on oma koosseisutüübilt spetsiifilise teokirjeldusega ja blanktne kuriteokoosseis. See tähendab, et koosseisu sisustamiseks tuleb pöörduda nende õigusaktide poole, mis kehtestavad koosseisu loetletud sõidukite liiklus- ja käitunud. Liiklus- ja käitunud on mootorsõiduki ja tramm puhul kehtestatud liiklusseadusega. Koosseisu blanketsuse tõttu tuleb nii süüdistuses kui kohtuotsuses eelnimetatud õigusaktide sätetele viidates kohustuslikult ära näidata, milliste liiklusnõuete ja sõiduki käitunud eiramist süüdlasele ette heidetakse.⁵⁵

Objektiivse koosseisu tunnuste kindlakstegemise juures on oluline selgeks teha, mis on mootorsõiduk, maastikusõiduk ja tramm. Mootorsõiduk on LS § 2 p 40 järgi mootori jõul liikuv sõiduk, välja arvatud üksnes piiratud liikumisvõimega isikule kasutamiseks ettenähtud mootoriga sõiduk, jalgratas, kergliikur, pisimopeed, robotliikur, maastikusõiduk, tramm ja sõiduk, mille valmistajakiirus ei ületa kuut kilomeetrit tunnis.

Mootorsõidukiks loetakse liiklusseaduse alusel samuti:

- a. LS § 2 p 34 järgi liikurmasinat, s.o ratastel või roomikutel liikuvat, teatud kindla töö tegemiseks ettenähtud mootorsõidukit, mille valmistajakiirus on suurem kui 6, kuid väiksem kui 40 kilomeetrit tunnis;
- b. LS § 2 p 42 järgi mopeedi, s.o kahe-, kolme- või neljarattalist mootorsõidukit, mille tühimass ei ületa 425 kilogrammi ja mille valmistajakiirus ei ületa 45 kilomeetrit tunnis ning mille sisepõlemismootori kasulik võimsus või elektrimootori suurim püsivõimsus ei ületa kahe- ja kolmerattalisel mopeedil nelja kilovatti ning neljarattalisel mopeedil kuut kilovatti. Kahe- ja kolmerattalise mopeedi sisepõlemismootori töömaht ei ületa 50 kuupsentimeetrit ning kolme- ja neljarattalise mopeedi sadesüütega sisepõlemismootori töömaht ei ületa 50 kuupsentimeetrit;
- c. LS § 2 p 86 järgi traktorit, s.o rataste või roomikutega põllu- või metsatöökse ettenähtud mootorsõidukit, millel on vähemalt kaks telge ja mille valmistajakiirus on vähemalt kuus kilomeetrit tunnis. Traktoriks ei loeta auto alusel valmistatud eritöömehinat;

⁵⁵ Pikamäe. Sootak. KarS § 422/2.

Maastikusõiduk on LS § 2 p 36 järgi mootori jõul maastikul liikumiseks ettenähtud liiklusvahend, mis ei ole käesoleva seaduse tähenduses mootorsõiduk. Maastikusõidukid jagunevad kaheks MS kategooria sõidukiteks. MS1 kategooria (mootorsaan) on jalaste ja roomikuga varustatud mootori jõul jääl või lumel liikumiseks ette nähtud maastikusõiduk, mille lisaks juhi istekohale on kuni kaks istekohta. MS2 kategooria (ratasmaastikusõiduk) on vähemalt kolmerattaline maastikusõiduk, mille sisepõlemismootori töömaht on üle 90 cm³ ja mis on valmistaja poolt ette nähtud maastikul liikumiseks. Ratasmaastikusõidukiks loetakse ka maastikusõiduk, mille kõik rattad on asendatavad või asendatud roomikutega. Ratasmaastikusõidukiks ei loeta mootorsõidukit, mis on valmistaja poolt lisaks maastikul liikumiseks ette nähtud ka teel liikumiseks.⁵⁶

Tramm on LS § 2 p 87 järgi sõitjate vedamiseks ettenähtud elektrikontaktliiniga ühendatud rööbashaagisega või rööbashaagiseta rööbassõiduk.

Samuti tuleb objektiivse koosseisu tunnuste juures sisustada ka, kes on juht liiklusseaduse mõttes. Juht on LS § 2 p 19 järgi isik, kes juhib sõidukit või maastikusõidukit. Õppesõidu või sõidupraktika ajal loetakse juhiks ka mootorsõidukijuhi õpetajat või -juhendajat, eksamisõidul loetakse juhiks eksamineeritav.

Mootorsõiduki juhtimine on LS § 2 p 41 järgi isiku igasugune tegevus mootorsõiduki juhi kohal, kui mootorsõiduk liigub. Mootorsõiduki juhtimiseks loetakse ka isiku tegevust, kui ta ei viibi juhi kohal, kuid mõjutab juhtimisseadiste (juhtrauad, rooliratas või muu selline) abil mootorsõiduki liikumissuunda või kiirust. Riigikohus on leidnud, et liiklusseaduse alusel saab teatud juhtudel käsitleda mootorsõiduki roolis viibivat isikut juhina juba enne seda, kui toimus sõiduki liikumahakkamine. Näiteks kui enne sõiduki liikuma hakkamist annab juht mitte hiljem kui 3 sekundit enne sõidu alustamist suunamärguande.⁵⁷

Objektiivne koosseis eeldab juhtimisõiguse puudumist. Selleks, et aru saada, mis on juhtimisõiguse puudumine, tuleb eelnevalt selgeks teha, mis on juhtimisõigus. Lisaks on vaja selgeks teha, kas ja milline vahe on juhtimisõiguse puudumisel, peatamisel ja olukorral, kus isikul on juhtimisõigus ära võetud.

⁵⁶ Maastikusõidukite kategooriad. Transpordiamet. <https://www.transpordiamet.ee/soidukite-ja-masinate-kategooriad#maastikusidukid> (18.03.2022)

⁵⁷ RKKKo 3-1-1-146-03 p 5.

LS § 90 lg 1 sätestab, et mootorsõidukit ei tohi juhtida isik, kellel ei ole vastava kategooria või alamkategooria mootorsõiduki juhtimisõigust; kes ei täida kehtestatud nõudeid või kes on kõrdaldatud sõiduki juhtimiselt. LS § 94 lg 1 järgi võib mootorsõidukit juhtida isik, kellel on vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus ning kelle juhtimisõigust ei ole peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud või keda ei ole juhtimiselt kõrvaldatud. LS § 94 lõigetes 2-12 tuuakse välja erinevad nõuded iga kategooria sõiduki juhtimiseks.

Seega saab lugeda juhtimisõiguseta sõiduki juhtimiseks olukordi, kus juhil puudub üldse juhtimisõigus, juhil on juhtimisõigus peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud.

Mootorsõiduki juhtimisõigus antakse LS § 100 lg 1 alusel isikule, kelle alaline elukoht on Eestis või kes suudab tõendada, et ta on Eestis õppinud vähemalt kuus kuud, kelle vanus ja tervises seisund vastavad kehtivatele nõuetele ja kes on omandanud mootorsõidukijuhi kvalifikatsiooni. Sama paragrahvi lõige 3 ütleb, et mootorsõidukijuhi kvalifikatsiooni omandamiseks peab juhtimisõiguse taotleja läbima kehtestatud ettevalmistuse, esmaabikoolituse ja sooritama edukalt liiklusteooria- ja sõidueksami.

Seega juhtimisõiguse puudumine üleüldiselt tähendab, et isikul pole mitte kunagi juhtimisõigust olnudki, isik pole kunagi läbinud edukalt autokooli ja ARK-i eksameid.

Mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamine või peatumine on LS § 124 lg 1 alusel isikul mootorsõiduki juhtimise ajutine keelamine. Lõike 3 järgi peatub juhtimisõigus, kui juhiloa kehtivusaeg on lõppenud või kui saabub mootorsõidukijuhi järgmise tervisekontrolli läbimise tähtpäev (selle kohta vaata lähemalt käesoleva töö lk 22). Lõike 4 alusel peatab transpordiamet mootorsõiduki juhtimisõiguse, kui juhi tervises seisund ei vasta seaduse alusel kehtestatud tervisenõuetele. Lõike 4¹ alusel peatab kohus mootorsõiduki juhtimisõiguse täitemenetluse seadustiku § 177² lõike 1 punkti 2 alusel. Juhtimisõigus loetakse peatunuks kohtumääruse jõustumisest arvates. Täitemenetluse seadustiku § 177² lõike 1 punkti 2 alusel saab kohus peatada mootorsõiduki juhtimisõiguse, kui võlgnik ei ole lapse elatise sissenõudmiseks algatatud täitemenetluse ajal maksnud kolme kuu jooksul korrapäraselt elatist ja kohtutäituril ei ole õnnestunud seda sisse nõuda võlgniku vara arvelt.

Mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmine on LS § 125 lg 1 järgi liiklusseaduse või selle alusel antud õigusakti nõuete rikkumisega seotud süüteo eest kohtu poolt mõistetud või kohtuvälise menetleja poolt määratud põhi- või lisakaristus, mille sisuks on keeld juhtida sõidukit.

Olukordi, kus saab väärteomenetluses ja kriminaalmenetluses isikult juhtimisõigust ära võtta, selgitatakse täpsemalt käesoleva töö leheküljel 25.

Mootorsõiduki juhtimisõigus tunnistatakse kehtetuks LS § 126 lg 1 järgi Transpordiameti poolt, kui isik on juhtimisõiguse saanud pettuse teel või kui talle on juhiluba välja antud võltsitud või valeandmeid sisaldava dokumendi alusel.

Viimaseks variandiks on sõiduki juhtimiselt kõrvaldamine. LS § 91 lg 1 ütleb, et sõiduki juhtimiselt kõrvaldamine on liiklusjärelvalve teostaja või muu korrakaitseorgani otsus, mille sisuks on sõiduki juhtimise keelamine kuni juhtimiselt kõrvaldamise aluse äralangemiseni. Sama paragrahvi lõige kaks loetleb üheksa punkti, millistel juhtudel peab sõiduki juhi kõrvaldama sõiduki juhtimiselt. Näiteks, kui on alust arvata, et ta on tarvitanud narkootilisi või psühhotroopseid aineid või muu sarnase toimega aineid. Kui on alust arvata, et ta veres või väljahingatavas õhus on alkoholi üle lubatud piirmäära või et ta on joobeseisundis. Samuti ka siis, kui isikul puudub vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus või tema juhtimisõigust tõendav dokument saadetakse ekspertiisi seoses võltsimise tunnuste ilmnemisega. Juhtimisõigusega sõiduki juhtimiseks saab lugeda kahte viimasena loetletud alust, st kui isikul puudub juhtimisõigus või kui hiljem selgub, et isiku dokument osutus võltsinguks.

Trammi ei või juhtida LS § 146 lg 1 alusel isik, kellel ei ole B-kategooria mootorsõiduki ja trammi juhtimisõigust, kes ei täida trammijuhile kehtestatud nõudmisi. Näiteks LS § 142 lg 1 alusel peab trammijuht olema vähemalt 21-aastane. Maastikusõidukit võib LS § 160 lg 1 alusel juhtida isik, kellel on mis tahes kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus.

Kui on tuvastatud, et isikul puudub vastava kategooria juhtimisõigus ning isikut on kõrvaldatud juhtimiselt, tuleb võtta isik vastutusele LS § 201 alusel. LS § 201 lg 1 järgi karistatakse mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimise eest vastava kategooria mootorsõiduki või trammi juhtimisõigusega isiku poolt rahatrahviga kuni 200 trahviühikut või arestiga. Lõike 2 järgi sama teo eest isiku poolt, kes on varasemalt juhtimiselt kõrvaldatud või kelle juhtimisõigus on peatatud, kehtetuks tunnistatud või juhtimisõigus ära võetud, karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.

Lisaks on liiklusseaduses ka paragrahv, mis sätestab piiratud juhtimisõiguse. Piiratud juhtimisõigus on LS § 95 lg 1 järgi noorema kui käesoleva seaduse § 103 lõikes 1 sätestatud

isiku õigus juhtida mootorsõidukit käesolevas paragrahvis nimetatud juhtudel ja korras. Sama paragrahvi lõige 2 ütleb, et piiratud juhtimisõiguse võib B-kategooria mootorsõiduki juhtimiseks anda 16- ja 17-aastasele isikule. Piiratud juhtimisõigusega isik võib autot juhtida tingimusel, et tema kõrval on seaduslik esindaja või seadusliku esindaja kirjaliku nõusolekuga isik, kellel peab olema B-kategooria mootorsõiduki kehtiv juhiluba vähemalt kaks aastat ning kes ei tohi olla joobeseisundis või alkoholi piirmäära ületavas seisundis.

Riigikohus on öelnud, et piiratud juhtimisõiguse eripära seisneb selles, et selle kehtivus on seatud sõltuvusse isiku vanusest. Selles lahendi asjaoludeks oli, et isik, olles piiratud juhtimisõigusega isik, juhtis mootorsõidukit ilma, et tema kõrval oleks olnud seaduslikku esindajat või seadusliku esindaja kirjaliku nõusolekuga isikut, kellel on B-kategooria mootorsõiduki kehtiv juhiluba vähemalt kaks aastat. Riigikohus leidis, et piiratud juhtimisõigusega isiku poolt mootorsõiduki juhtimisel on LS § 95 lg-s 2 sätestatud tingimustele vastava isiku juuresolek küll kohustuslik, kuid tema puudumine tähendab, et piiratud juhtimisõigusega isik on rikkunud temale juhtimiseks kehtestatud tingimusi, mitte aga seda, et tal üldse juhtimisõigus puuduks LS § 201 mõttes.⁵⁸ Samasuguste asjaolude puhul tegi Riigikohus otsuse ka lahendis nr 3-1-1-71-13.⁵⁹ Järelikult olukorras, kus juhtimisõigusega juht sõidab mootorsõidukiga üksinda, on tegemist LS § 242 lg 1 mõttes muu rikkumisega, siis ei saa isikut karistada kolmandal korral juhtimisõigusega sõitmise eest süstemaatiliselt KarS § 423¹ alusel.

Riigikohus on selgitanud LS § 201 lg 1 ja LS 242 lg 1 järgi karistuste määramise erinevust, olukorras, kus isikul oli juhtimisõigus peatunud. PPA Põhja prefektuur koostas 7. juulil 2017 väärteprotokolli selle kohta, et 6. juulil 2017 kell 23.51 juhtis S.A mootorsõidukit, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimise õigust. Tema juhtimisõigus oli LS § 124 lg 3 p 1 alusel alates 15. juunist 2017 juhiloa kehtivusaja lõppemise tõttu peatunud. Sellega rikkus S.A LS § 90 lg 1 p 1 nõudeid ning pani toime LS § 201 lg-s 1 sätestatud väärteo, s.o mootorsõiduki juhtimise juhtimisõigusega isiku poolt. Kohtuväline menetleja karistas S.A-d LS § 201 lg 1 alusel rahatrahviga. S.A kaitsja esitas otsuse peale kaebuse, märkides, et juhtimisõiguse peatumine ei tähenda veel juhtimisõiguse puudumist LS § 90 lg 1 p 1 mõttes. Harju Maakohus jättis kohtuvälise menetleja otsuse muutmata. Riigikohus leidis, et S.A juhtimisõigus oli

⁵⁸ RKKKo 3-1-1-16-13 p 10.

⁵⁹ RKKKo 3-1-1-71-13 p 6.

tõepoolest LS § 124 lg 3 p 1 alusel peatunud, ei toonud see kaasa juhtimisõiguse kaotamist, kuivõrd LS § 94 lg 1 ei nimeta seda nn negatiivse asjaoluna, mis välistaks isiku juhtimisõiguse. LS § 94 lg 1 tõlgendamist selliselt, et juhtimisõiguse kaotab isik ka juhiloa kehtivusaja lõppemisel, ei pea kriminaalkolleegium võimalikuks. Seda esmalt põhjusel, et LS § 124 lg 1 kohaselt tingib juhtimisõiguse peatumine vaid juhtimise ajutise keelamise, mida on juba keeleliselt raske samastada juhtimisõiguse äravõtmise või kehtetuks tunnistamisega.⁶⁰

Samamoodi, nagu süstemaatilise varguse puhul, eeldab KarS § 423¹ objektiivse koosseisu juures süstemaatilisust, mis tähendab, et isik oleks paragrahvis kirjeldatud teo toime pannud vähemalt kolmandat korda. Kommenteeritud väljaande kohaselt ei eelda KarS § 423¹, et kolm sõiduki juhtimise episoodi oleksid omavahel ka sisulises seoses, nagu seda nõutakse KarS §-s 199 sätestatud vargusega seondult. Antud paragrahvi kontekstis pole oluline, kas kolm tegu kujutavad endast õiguslikku või faktilist retsiidivi. Lisaks pole tähtsust süütegudevahelisel ajavahemikul.⁶¹

Alan Rüütel on oma 2016. aastal kirjutatud magistritöös leidnud, et KarS §-i 423¹ puhul peab olema mingisugune ajaline piir, et muuta lihtsamaks patrullis oleva politsei töö ning ka kriminaalmenetlust läbiviivate menetlejate töö. 2016. aastal alustati praktikas üldiselt kriminaalmenetlust KarS § 423¹ järgi kui kolm juhtimisõiguseta sõitmist on jäänud aastase vahemiku sisse ning selline ajavahemik oli paika pandud kokkuleppel prokuratuuriga.⁶² Tänapäevaks ehk kuus aastat hiljem pole jätkuvalt konkreetselt piiritletud osategude ajavahemikku. Alles 2021. aastal ütles esimest korda Riigikohus, et üheks kriteeriumiks, mida tuleb KarS § 423¹ ette nähtud kuriteo puhul arvesse võtta, on üksiktegusid lahutav ajavahemik.⁶³ Täpsemalt on selle lahendi kohta kirjutatud alapeatükis 1.4.

Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne ütleb, et jätkuv sõiduki juhtimisõiguseta juhtimine tuleb sõltumata episoodide arvust subsumeerida väärteona LS § 201 järgi.⁶⁴ Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne selgitab, et jätkuva süüteona tuleb mõista olukorda, kus mitu, ajaliselt lähedast, sama objekti vastu suunatud ja sarnasel viisil toimepandud tegu, mis ka eraldiseisvalt on koosseisupäraseks, õigusvastased ja süüliised,

⁶⁰ RKKKo 4-17-4621 p 14.

⁶¹ Pikamäe. Sootak. KarS § 423¹/3.4.

⁶² A. Rüütel, lk 39.

⁶³ RKKKo 1-20-3067 p 12.

⁶⁴ Pikamäe. Sootak. KarS § 423¹/3.4.

loetakse õiguslikult üheks teoks, kuna osateod on kantud ühtsest tahtest.⁶⁵ Alan Rüütel on oma magistritöös toonud näitena lahendi 1-15-7443, kus isikut süüdistati selles, et olles kaks korda samal päeval, st 07.05.2014 kell 14.05 ja 07.05.2014 kell 16.20 toime pannud mootorsõiduki juhtimise vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega isiku poolt, juhtis uuesti mootorsõidukit 10.01.2015, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Alan Rüütel leidis oma magistritöös, et antud asjaolude puhul oli tegemist jätkuva süüteoga, sest teod olid lähestikku toime pandud, suunatud sarnase õigushüve vastu ja võis eeldada, et toimepanijal oli mõlemal juhul ühtne tahtlus. Samas leidis Alan Rüütel, et jätkuvuse kahe episoodi puhul võis välistada tehtud juhtimiselt kõrvaldamise otsus ning seega tekkis küsimus, kas on üldse võimalik jätkuva teona juhtimisõigust omamata sõidukit juhtida.⁶⁶

Kui isik on sõitnud ühel päeval kaks korda, olles vahepeal juhtimiselt kõrvaldatud politsei poolt, ei saa neid tegusid kuidagi lugeda jätkuvaks süüteoaks. Sellisel juhul puudub isikutel õiguskindlus, kuna isik ei tea, kas teda võidakse võtta vastutusele kriminaalkorras, sest oleks selgusetu millal käsitletakse isikuid jätkuva tahtlusega juhina ja millal uue tahtlusega juhina. Olles praktikas kokku puutunud KarS § 423¹ menetlemisega on tõenäoline, et politseile vahele jäänud juhtimisõigusega juhid ei olnud esmakordselt autoroolis vaid tegemist on enamjaolt isikutega, kes kasutavad autot igapäevaselt. Olukorras, kus isik iga päev sõidab sõiduautoga, teades, et tal puudub juhtimisõigus, on tema teod ühtse tahtlusega kaetud käitumisaktid ja tuleks samamoodi tõlgendada jätkuva süüteona. Näiteks on Harju Maakohtus süüdi tunnistanud M.K, kellel oli viie kuu jooksul kokku episoode 10, millest 5 olid järjestikel päevadel toime pandud.⁶⁷ Seega on töö autor arvamusel, et sõiduki juhtimisõigusega juhtimist saab jätkuva süüteona käsitleda vaid olukorras, kui näiteks isik kell 12:00 sõidab autoga kodust toidupoodi ning kell 12:10 sõidab sõidukiga toidupoest koju ning alles siis politsei sõiduki peatab.

KarS § 423¹ eeldab subjektiivsete tunnuste poolest tahtlust sõiduki või trammi juhtimisõigusega juhtimise suhtes. Süüteokoosseis on realiseeritud, kui toimepanija pidas võimalikuks, et tal ei ole vastava sõiduki või trammi juhtimisõigust ning et ta vaatamata sellele sõidab korduvalt.⁶⁸

⁶⁵ Pikamäe. Sootak. KarS § 81/4.2.

⁶⁶ Rüütel, lk 38.

⁶⁷ Harju MKo 1-20-885.

⁶⁸ Pikamäe. Sootak. KarS § 423¹/4.

1.3.2 Juhtimisõiguse äravõtmine

Juhtimisõigusega juhid jagunevad kaheks, ühed on isikud kellel pole kunagi elus juhtimisõigust olnud, teised on isikud kellel on juhtimisõigus mingil põhjusel ära võetud. Isikud, kellel pole kunagi elus juhtimisõigust olnud, on liikluses tõenäolisemalt ohtlikumad, sest nad ei ole kunagi käinud autokoolis ega läbinud riiklike eksameid positiivselt. Seega pole nende puhul riiklikult antud kinnitust, et nad saavad liikluses üksinda autoroolis hakkama. Isikutel, kellel on juhtimisõigus ära võetud, on vähemalt mingil ajahetkel riiklikult tunnistatud piisavalt headeks autojuhtideks.

KarS § 48¹ alusel saab kohus või kohtuväline menetleja ohutu liiklemise või käituseeskirjade rikkumisega seotud väärteo eest kohaldada sõiduki juhtimise õiguse äravõtmist põhikaristusena kuni kaheks aastaks.

KarS § 50 lg 1 alusel saab lisakaristusena ohutu liiklemise või käituseeskirjade rikkumisega seotud süüteo eest kohaldada sõiduki juhtimise õiguse äravõtmist. KarS § 50 lg 1 p 1 ja 2 alusel saab sellist lisakaristust kohaldada kuriteo korral kuni kolmeks aastaks kohtu poolt või väärteo korral kuni üheks aastaks kohtu või kohtuvälise menetleja poolt. KarS § 50 lg 3 ütleb, et käesoleva seadustiku eriosas sätestatud juhtudel kohaldab kohus kuriteo korral juhtimisõiguse äravõtmist kolmest kuust kuni kolme aastani.

Kahe kuriteo puhul saab kohaldada lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist. KarS § 422 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo korral saab sama paragrahvi lõike 3 p 2 alusel kohaldada lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist. KarS § 422 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritav kuritegu on mootor-, õhu- või veesõiduki, maastikusõiduki või trammi või raudteeveeremi juhi poolt liiklus- või käitusnõuete rikkumine, kui sellega on ettevaatamatusest tekitatud inimesele raske tervisekahjustus või põhjustatud inimese surm ja see on toime pandud joobeseisundis.

KarS § 424 lg 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo korral saab sama paragrahvi lõike 4 p 2 alusel kohaldada lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist. KarS § 424 lg 2 järgi kvalifitseeritav kuritegu on mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimine joobeseisundis, kui see on toime pandud korduvalt.

Isikut võib karistada ka väärteoasjas põhikaristusena sõiduki juhtimisõiguse äravõtmisega kuni kuue kuuni. Väärtegude loetelu, mille puhul saab kohaldada põhikaristusena juhtimisõiguse äravõtmist, on pikk. Näiteks osad neist on järgnevad:

- 1) LS § 223 lg 1 ehk mootorsõiduki-, maastikusõiduki- või trammijuhi poolt liiklusnõuete rikkumise eest, kui sellega on tekitatud teisele isikule varaline kahju või ettevaatamatusest tervisekahjustus;
- 2) LS § 224 lg 1 ja 2 ehk mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimine lubatud alkoholi piirmäära ületades;
- 3) LS § 226 lg 1 ehk alkoholi, narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamise eest liiklusõnnetuses osalenud juhi poolt vahetult pärast liiklusõnnetust;
- 4) LS § 227 lg 2, 3, 4 ehk mootorsõidukijuhi poolt lubatud suurima sõidukiiruse ületamise eest alates 21 kilomeetrit tunnis;
- 5) LS § 230 lg 2 ehk mootorsõidukijuhi poolt möödasõidunõuete rikkumise eest, kui sellega on tekitatud liiklusoht;
- 6) LS § 231 lg 2 ehk mootorsõiduki juhi poolt vastassuunavööndis sõitmise eest, välja arvatud juhul, kui see on liiklusnõuetes lubatud, kui sellega on tekitatud liiklusoht;
- 7) LS § 234 lg 1 ehk sõidukijuhi poolt sõiduki kohustusliku peatamise märguande tahtliku eiramise eest;
- 8) LS § 236 lg 1 ehk liiklusõnnetuses osalenud sõiduki juhi poolt liiklusõnnetusest politseile teatamise nõuete rikkumise eest, kui teatamine oli kohustuslik;
- 9) LS § 237 lg 1 ehk liiklusõnnetuse sündmuskohalt põgenemise või liiklusõnnetuses kannatada saanud abitus seisundis oleva inimese abita jätmise eest.

1.3.3 Karistuse aegumine

Kuna süstemaatilisust KarS §-i 423¹ mõttes saab tekkida kehtivate karistuste pinnalt, on oluline vaadata lähemalt ka karistuste aegumist. KarRS § 24 sätestab registrisse kantud karistusandmete kustutamise tähtajad. KarRS § 24 lg 1 alusel kustutatakse karistusandmed registrist ja kantakse üle arhiivi, näiteks kui:

- a) väärteo eest mõistetud või määratud rahatrahvi tasumisest, aresti kandmisest, üldkasuliku töö sooritamise või põhikaristusena juhtimisõiguse äravõtmisest on möödunud üks aasta;
- b) kuriteo eest mõistetud rahalise karistuse otsuse täitmisest on möödunud kolm aastat;
- c) tähtajalisest vangistusest või rahalisest karistusest tingimisi vabastamise korral määratud katseaja lõppemisest on möödunud kolm aastat;
- d) üldkasuliku töö sooritamise on möödunud kolm aastat;
- e) alla viieaastase vangistuse ärakandmisest on möödunud viis aastat;

- f) viie- kuni kahekümneaastase vangistuse ärakandmisest on möödunud kümme aastat.

Kui isik oli süüteo toimepanemise ajal alaealine, siis tema karistusandmed kustutatakse registrist ja kantakse üle arhiivi KarRS § 24 lg 2 alusel, näiteks kui:

- a) väärteo eest mõistetud või määratud rahatrahvi tasumisest, aresti kandmisest, üldkasuliku töö sooritamistest või põhikaristusena juhtimisõiguse äravõtmisest on möödunud üks aasta;
- b) sõltuvusravi kohaldamise lõpetamisest on möödunud üks aasta;
- c) kuriteo eest mõistetud rahalise karistuse otsuse täitmisest on möödunud kaks aastat;
- d) tähtajalisest vangistusest või rahalisest karistusest tingimisi vabastamise korral määratud katseaja lõppemisest on möödunud kaks aastat;
- e) üldkasuliku töö sooritamistest on möödunud kaks aastat;
- f) alla viieaastase vangistuse ärakandmisest on möödunud kolm aastat;
- g) viie- kuni kümneaastase vangistuse ärakandmisest on möödunud viis aastat;
- h)

Karistusandmete kustutamise tähtaja kulgemine algab KarRS § 25 lg 1 p 1 järgi põhi- ja lisakaristuse ärakandmisest.

1.3.4 Juhtimisõiguse peatumise, ära võtmise või juhtimisõigusega sõitmise karistatuse tagajärjed

LS § 98 lg 3 ütleb, et esmast juhiluba ja juhiluba ei väljastata isikule, kellele ei ole antud juhtimisõigust või kelle juhtimisõigus on peatatud või ära võetud LS § 125 kohaselt. Esmast juhiluba ei väljastata ka isikule, kellele ei anta juhtimisõigust käesoleva seaduse § 106 lõike 1 kohaselt.

LS § 106 sätestab, kellele antakse auto ja mootorratta juhtimisõigus. LS § 106 lg 1 p-de 2 ja 3 alusel antakse auto ja mootorratta juhtimisõigus ning esmane juhiluba väljastatakse isikule, kellele ei ole karistatust käesoleva seaduse §-s 201, 223, 224, 226, § 227 lõigetes 2–4, §-s 234, 236 või 237 sätestatud väärteo eest või ei ole karistatust karistusseadustiku 23. peatükis sätestatud liiklussüüteo eest. See tähendab seda, et täisealine juhtimisõigust mitteomav isik, kes on väärteokorras karistada saanud, saab taotleda juhtimisõigust aasta peale mõistetud või määratud rahatrahvi tasumist, aresti kandmist, üldkasuliku töö sooritamist või kui põhikaristusena juhtimisõiguse äravõtmisest on möödunud üks aasta. Või siis täisealisele

isikule kuriteo eest määratud karistuse tähtajast on möödunud olenevalt karistusest, kas kolm või viis aastat. Kui isik oli kuriteo toimepanemise ajal alaealine, peab ta juhtimisõiguse taotlemiseks ootama olenevalt karistusest, kaks või kolm aastat peale karistuse tähtajast.

LS § 106 lg 5 ütleb, et kui esmase juhiloa omajal on liiklusnõuete rikkumise eest kehtiv karistus, väljastatakse talle juhiluba pärast liiklusteooriaeksami edukat sooritamist. Seega isik, kellel on esmane juhiluba ning on toime pannud liiklusnõuete rikkumise süüteo, peab uue juhiloa jaoks sooritama uuest vaid liiklusteooriaeksami. Lõige 6 sätestab, et kui esmase juhiloa omajal on mootorsõiduki juhtimisõigus karistuseks ära võetud, tunnistatakse tema mootorsõiduki juhtimisõigus ja esmane juhiluba kehtetuks. Sellisel juhul võib isik taotleda juhtimisõigust ja uut esmast juhiluba pärast järelkoolituse läbimist ning liiklusteooria- ja sõidueksami edukat sooritamist.

LS § 129 sätestab, millistel juhtudel saab mootorsõiduki juhtimisõigust taastada. Lõige 1 ütleb, et kui isikult on mootorsõiduki juhtimisõigus põhi- või lisakaristusena ära võetud vähemalt kuueks kuuks, kuid vähemaks kui 12 kuuks, saab mootorsõiduki juhtimisõiguse taastada juhul, kui isik sooritab edukalt liiklusteooriaeksami. Liiklusteooriaeksami võib isik sooritada ka ajal, mil juhtimisõigus on karistusena ära võetud, kuid juhtimisõigust taastub sellisel juhul pärast karistuse tähtaja möödumist. Lõige 2 ütleb, et kui juhtimisõigus on ära võetud 12 kuuks või kauemaks, saab mootorsõiduki juhtimisõiguse taastada juhul, kui isik sooritab edukalt nõutava liiklusteooria- ja sõidueksami. Liiklusteooriaeksami võib isik sooritada ka ajal, mil juhtimisõigus on karistusena ära võetud, kuid mitte varem kui 12 kuud enne karistuse tähtaja möödumist. Sõidueksamit ei saa isik sooritada enne karistuse tähtaja möödumist.

Kui isikul pole kunagi juhtimisõigust olnud ning teda karistatakse liiklussüüteo eest väärteokorras, peab ta ootama aasta peale karistuse ära kandmist enne kui saab juhtimisõigust taotleda. Kui aga isikut on karistatud kriminaalkorras, peab isik ootama kolm kuni viis aastat peale karistuse kandmist, et saaks juhtimisõigust taotleda. On selge, et kolm kuni viis aastat on pikk ajaperiood ja selle aja jooksul võib suure tõenäosusega isik panna toime uue teo enne, kui ta saab võimaluse hakata seadusekuulekaks liiklejaks ehk juhtimisõigust taotleda. Seega lükkub juhtimisõiguse taotlemine jällegi aastaid edasi ning inimene satub niiöelda nõiaringi, millest on raske välja saada. Mis tähendab seda, et riik on ise tekitanud olukorra, kus isikud ei saa taotleda teatud aja jooksul juhtimisõigust ning olude sunnil sõidavad autoga. Enda praktikas

on töö autor korduvalt näinud neid isikuid, kes toovad sõitmise põhjenduseks vajaduse sõita kodust tööle asukohas, kus näiteks ühistranspordiga liiklemine on raskendatud.

1.4 KarS § 423¹ Riigikohtu praktikas

Riigikohus on 01.03.2022 seisuga puudutanud süstemaatilist juhtimisõiguseta sõiduki juhtimist viies lahendis. Neist kolm on tehtud aastal 2015, järgmised kaks alles aastatel 2020 ja 2021.

Esimene KarS §-i 423¹ seotud Riigikohtu määrus tehti 19.10.2015.⁶⁹ Antud lahendi asjaoludeks oli, et isik R.T. oli eelnevalt aastal 2014 karistatud kaks korda LS § 201 järgi kvalifitseeritavate väärtegude toimepanemise eest. R.T. juhtis uuesti mootorsõidukit 09.02.2015. Selleks ajaks oli karistusseadustikus jõustunud § 423¹, mille järgi oli mootorsõiduki juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt kuritegu, kui tegu oli toime pandud süstemaatiliselt. R.T.-le esitati KarS § 423¹ kahtlustus kuid Harju Maakohtu määrusega kriminaalmenetlus lõpetati, kuna kohtu hinnangul esinesid R.T. teos väärteo tunnused. Maakohus põhjendas oma otsust sellega, et süstemaatilise varguse kohta väljendatud ei saa automaatselt üle kanda mootorsõiduki juhtimisõiguseta juhtimisele. Ning maakohtu hinnangul peaks erinevate osategude vaheline side jääma uue seaduse kehtivuse aega. Prokuör kaebas maakohtu otsuse edasi, ning Tallinna Ringkonnakohus tühistas maakohtu määruse, saates kriminaalasja samale maakohtule uueks arutamiseks tagasi. Ringkonnakohus leidis, et isiku karistamisel süstemaatilise varguse eest ei anta uut õiguslikku hinnangut tegudele, mille eest on teda juba väärteokorras karistatud, vaid see, et ta on varem samalaadseid süütegusid toime pannud, võib anda alust alates kolmandast teost lugeda tema käitumist süstemaatiliseks. Seevastu ei muuda kolmas toimepandud samalaadne süütegu tagasiulatuvalt süstemaatiliselt toimepanduks ka isiku eelnevaid tegusid.

Riigikohus viitas, et on varasemalt juba peatunud süstemaatilise süüteo mõistel otsuses nr 3-1-1-87-08, kus vaadeldi süstemaatilisust süstemaatilise varguse mõttes kuid kolleegiumi hinnangul on need seisukohad ülekandatavad süstemaatilisele juhtimisele. Süstemaatilisuse näol on tegemist erilise isikutunnusega KarS § 24 lg 1 tähenduses, mis KarS § 423¹ koosseisu kontekstis kirjeldab toimepanija isikuomadusi, milleks on liiklusseadusega kehtestatud regulatsiooni sarnane ja pidev eiramine. Seega eeldab mootorsõiduki süstemaatiline juhtimisõiguseta juhtimine, et isik on enam kui korduvalt, s.o vähemalt kolmel korral juhtinud sõidukit juhtimisõiguseta. Seejuures ei ole oluline, kas varasemad teod moodustasid väärteo

⁶⁹ RKKKm 3-1-1-75-15.

LS § 201 tähenduses või vastasid KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisule, nagu ka see, kas isik on varasemate juhtimisõigusega juhtimiste eest süüdi tunnistatud (õiguslik retsidiiv) või tuvastatakse need ühes menetluses (faktiline retsidiiv).⁷⁰

Riigikohus sõnas, et R.T.-d ei süüdistata 2014 aastal toimepandud tegudes ning ei anta nendele ka uut õiguslikku hinnangut. Riigikohus lisas ka, et ei ole vajalik, et kõik kolm mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimist oleks toime pandud pärast 01.01.2015. Riigikohus pidas oluliseks ka lisada, et olukorras, mil eelnev sõiduki juhtimisõigusega juhtimine vastas üksnes väärteokoosseisule ja isikut on väärteokorras korduvalt ka karistatud, karistatakse süüdlast üksnes viimase, s.o kuriteotunnustega teo, mitte aga varasemate väärtegude eest.⁷¹

Kriminaalasi R.T süüdistuses KarS § 423¹ järgi jõudis Harju Maakohtus kohtuotsuseni 03.11.2015, millega tunnistati R.T lühimenetluses (kiirmenetluse korras) süüdi KarS § 423¹ järgi ning lõplikuks karistuseks jäi 2 kuud vangistust 1-aastase katseajaga.⁷²

Antud lahendi puhul oli oluline Riigikohtu täpsustus selle kohta, et isiku varasem süüditunnistamine juhtimisõigusega isiku poolt või nende tuvastamine ühes menetluses ei ole oluline ning piisab juhtimisõigusega sõitmise fakti tuvastamisest. Seega ei pea olema jõustunud väärteo eest mõistetud otsused. Lisaks rõhutas Riigikohus, et süstemaatiline mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimine eeldab, et isik on vähemalt kolmel korral juhtinud sõidukit juhtimisõigusega.

Järgmine lahend, kus Riigikohus puudutas KarS § 423¹ oli 22.10.2015 kohtuotsus seoses väärteoasjaga.⁷³ Antud lahendi asjaoludeks oli isik, kes sõitis kolm korda mootorsõidukiga omamata juhtimisõigust. Isikul A.T. oli juhtimisõigus karistusena kaheksaks kuuks ära võetud. A.T.-le olid koostatud väärteoprotokollid kahe juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimise eest 15.01.2015 ja 19.01.2015. Kui A.T. kolmas kord jaanuaris juhtimisõigusega mootorsõidukit juhtis, kuupäeval 23.01.2015, siis tegi 26.01.2015 Pärnu Maakohus kriminaalasjas otsuse, millega tunnistati A.T. süüdi ja karistas teda tingimisi kolme kuu pikkuse vangistusega KarS § 423¹ järgi. Pärnu Maakohus mõistis 25.02.2015 otsusega A.T. süüdi LS § 201 lg 2 järgi jaanuari alguses toime pandud väärtegude eest ja mõistis talle karistuseks kaheksa päeva aresti. Tallinna Ringkonnakohus jättis Pärnu maakohtu väärteoasjas tehtud otsuse muutmata ning leidis, et väärteomenetluses karistatakse A.T.-d 15. ja 19. jaanuaril 2015 juhtimisõigusega juhtimise eest.

⁷⁰ RKKKm 3-1-1-75-15 p 7-8.

⁷¹ RKKKm 3-1-1-75-15 p 9-10.

⁷² Harju Mko 1-15-1102.

⁷³ RKKKo 3-1-1-82-15.

Riigikohtu hinnangul andis Pärnu maakohus kriminaalasjas otsust tehes õigusliku hinnangu ka toimepandud väärtegude kohta. Kui isikut ei ole varasemate samaliigiliste süütegude eest karistatud (faktiline retsidiiv), on karistuspoliitiliselt põhjendatud menetleda ühtset süsteemi moodustavaid süütegusid (kõiki osategusid) samas menetluses. Olukorras, kus isikut ei ole enne süstemaatilise tunnus täitvat vähemalt kolmandat juhtimisõiguseta juhtimist (kuritegu) jõustunud otsusega väärtegudes süüdi tunnistanud, neelduvad LS §-le 201 vastavad väärteod KarS § 423¹ järgi menetletava ja karistatava kuriteo koosseisus ja nende väärtegude teoebaõigus ammendub süstemaatilises juhtimisõiguseta juhtimises kui põhiteos.⁷⁴

Seega eelmainitud Riigikohtu lahend kinnitas taaskord seisukohta, et kui isikul pole väärteomenetlused lõpliku menetlusotsuseni jõudnud samal ajal kui isik sõidab kolmandat korda juhtimisõiguseta, tuleb väärteomenetlused lõpetada mingi menetleda kõiki osategusid samas menetluses.

Kolmanda kohtulahendi tegi Riigikohus 22.10.2015.⁷⁵ Asjaolud olid sarnased, nagu Riigikohtu määruse nr 3-1-1-75-15 puhul. Tartu Maakohus mõistis K.U. kokkuleppemenetluses kiirmenetluse korras KarS § 423¹ järgi süüdi. Süüdistuse kohaselt juhtis K.U. 04.03.2015 sõiduauto kolmandat korda, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimise õigust. Varem oli K.U. juhtinud sõiduauto vastava kategooria juhtimisõigust omamata 13.11.2014 ja 20.12.2014. K.U.-l oli juhtimisõigus ära võetud tähtajaliselt kohtuotsusega ja tema juhtimisõigust ei olnud taastatud. Tartu Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata.

Riigikohus jäi oma varasema praktika juurde, mille kohaselt enne KarS § 423¹ kehtima hakkamist toimepandud süütegude arvestamine ei riku kaitsja viidatud põhimõtet, sest kuriteo eest mõistetakse karistus üksnes viimase, seaduse kehtivuse ajal toimepandud kuriteo tunnustega teo eest.⁷⁶

Vaadates Riigi Teataja internetiportaalist isikuga K.U. seotud kohtulahendeid selgus, et isik mõisteti aastal 2016 Tartu Maakohtu otsusega uuesti süüdi KarS § 423¹ järgi ning karistuseks määrati rahaline karistus. Aastal 2017 mõisteti K.U. süüdi KarS §-de 424, 423¹ ja 123 lg 1 järgi. Süüdistuse kohaselt oli isikut aastal 2017 kaks korda kõrvaldatud juhtimisõiguseta sõiduki juhtimiselt. Liitkaristusena määrati isikule 10 kuud vangistust alates 16.07.2017. Lisaks konfiskeeriti kuriteo toimepanemise vahendina sõiduauto.⁷⁷ Seega pidi K.U. vabanema

⁷⁴ RKKKo 3-1-1-82-15 p 13.

⁷⁵ RKKKo 3-1-1-74-15.

⁷⁶ RKKKo 3-1-1-74-15 p 12.

⁷⁷ Tartu MKo 1-17-8415.

karistuse kandmiselt 16.05.2018. KarRS § 24 lg 1 p 8 alusel kustutatakse karistusandmed registrist ja kantakse üle arhiivi, kui alla viieaastase vangistuse ärakandmisest on möödunud viis aastat. Seega K.U. 2017 aasta kohtuotsus kuulub arhiveerimisele aastal 2023.

19.10.2021 on Tartu Maakohtu Võru kohtumaja Põlvas teinud kohtuotsuse väärteoasjas, tunnistades K.U. süüdi muuhulgas LS § 203, LS § 201 lg 2 järgi ning karistades isikut 15 päeva arestiga.⁷⁸ 2021 aastal tehtud kohtuotsuse ajal pidi K.U.-l olema kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi. Kuigi väärteoasjas tehtud kohtuotsuses pole märgitud süütegude toimepanemise aega, siis kahe kohtuotsuse vahe on 4 aastat.

04.02.2020 tegi Riigikohus kohtuasjas seoses KarS § 423¹ järgmise kohtuotsuse.⁷⁹ Asjaolud olid järgnevad: 31.07.2019 karistati kiirmenetluse otsusega isikut M.T. LS § 201 lg 1 alusel. M.T. rikkus seadust sellega, et juhtis 31.07.2019 kell 10.03 mootorsõidukit, omamata vastava kategooria juhtimisõigust. M.T. esitas kohtuvälise menetleja otsuse peale maakohtusse kaebuse, milles taotles otsuse tühistamist ja piirdumist hoiatusega. Pärnu Maakohtu otsusega jäeti kaebus rahuldamata ning kohus märkis kohtuvälise menetleja esitatud väärteomenetluse lõpetamise määrusele tuginedes, et M.T. on mootorsõidukit ilma juhtimisõigust omamata juhtinud ka 31.07.2019 kella 10.50 ajal ning tema suhtes on alustatud 06.08.2019 kriminaalmenetlus KarS § 423¹ tunnustel kolmanda samalaadse teo osas. M.T. kaitsja esitas maakohtu otsuse peale kassatsiooni, märkides, et kohus on otsust tehes tuginenud lubamatult väärteomenetluse lõpetamise määrusele, mille kohaselt on M.T. suhtes algatatud kriminaalmenetlus. Andmeid selle väidetava kuriteo kohta ei ole kantud karistusregistrisse, mistõttu ei ole poolelioleval menetlusel õiguslikku tähendust.

Riigikohus viitas taaskord oma varasemale praktikale, näiteks Riigikohtu 22. oktoobri 2015. a otsusele asjas nr 3-1-1-82-15. Riigikohtu kriminaalkolleegium on sarnases õigusküsimuses leidnud, et karistuspoliitiliselt on põhjendatud menetleda ühtset süsteemi moodustavaid samaliigilisi jõustunud karistusotsuseta süütegusid (s.t tegu on faktilise retsidiiviga) samas menetluses. Olukorras, kus isikut ei ole enne süstemaatilise tunnust täitvat vähemalt kolmandat juhtimisõigusega juhtimist (kuritegu) jõustunud otsusega väärtegudes süüdi tunnistatud, neelduvad LS §-le 201 vastavad väärteod KarS § 423¹ järgi menetletavas kuriteokoosseisus ning nende väärtegude teobaõigus ammendub süstemaatilises juhtimisõigusega juhtimises kui põhiteos. Riigikohus märkis, et maakohtul oli otsuse tegemise

⁷⁸ Tartu MKo 4-21-3833.

⁷⁹ RKKKo 4-19-4337.

ajal teada asjaolu, et M.T. suhtes oli alustatud kriminaalmenetlus, mistõttu oleks maakohus pidanud vaidlustatud asjas väärteomenetluse lõpetama, et kõiki osategusid menetletaks ühiselt samas kriminaalmenetluses.⁸⁰ M.T. mõisteti Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja otsusega süüdi KarS § 423¹ järgi.⁸¹

Antud lahendi puhul oli oluline, et Riigikohus märkis taaskord, et kui isiku suhtes on kolmanda samalaadse teo osas alustatud kriminaalmenetlus, siis tuleb veel menetluses olevad väärteomenetlused lõpetada, et kõiki osategusid saaks menetleda ühes menetluses.

Viimati on Riigikohus puudutades KarS §-i 423¹ teinud kohtuotsuse 15.06.2021.⁸² Oluline on märkida, et järgneva kohtuasja maakohtu poolt tehtud kohtuotsus oli üks neist, mida autor kasutab käesoleva magistritöö alapeatükis 2.5 analüüsides 2020. aasta üldmenetluse kohtulahendeid. Š.-T.G. anti kohtu alla süüdistatuna KarS § 423¹ järgi selles, et ta juhtis 25.07.2019 mootorsõidukit, ehkki tal ei olnud mootorsõiduki juhtimise õigust ja teda oli varasemalt Tartu Maakohtu 7. juuni 2017. a ning Harju Maakohtu 7. juuni 2018. a otsusega karistatud KarS § 423¹ järgi. Tartu Maakohtu 6. oktoobri 2020. a üldmenetluse otsusega tunnistati Š.-T.G. KarS § 423¹ järgi süüdi ja teda karistati seitsme kuu pikkuse vangistusega, millest arvati KarS § 68 lg 1 alusel maha kaks päeva eelvangistust. Maakohus määras KarS § 74 lg-te 1-3 alusel, et süüdistatav peab vangistusest kohe ära kandma ühe kuu. Ülejäänud vangistuse jättis kohus tingimisi üheaastase katseajaga täitmisele pööramata, pannes süüdistatavale KarS § 75 lg 2 p 8 alusel kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis. Maakohus märkis oma lahendis, et süstemaatilisust sisustatakse koosseisuspetsiifiliselt ja juhtimisõigusega juhtimise koosseisu arvestades on hindamisruum üksiktegude seose otsingul vähenenud sisuliselt nullini. Järelikult ei ole ka ajaline faktor oluline. Kuriteokoosseisu täitmiseks piisab üksnes selles kirjeldatud teo toimepanemise kordade arvust.⁸³ Maakohtu otsuse vaidlustas kaitsja, kelle väitel polnud tegu süstemaatilisusega. Tartu Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata. Ringkonnakohus leidis, et kohtupraktikas süstemaatilise varguse kohta väljendatud seisukohad ei ole kohaldatavad süstemaatilisele juhtimisõigusega juhtimisele. Ringkonnakohus leidis, et ajaline faktor ei ole süstemaatilisuse tuvastamisel iseenesest oluline, kuid praegusel juhul räägib see süüdistatava teo süstemaatiliseks lugemise

⁸⁰ RKKKo 4-19-4337 p 9, 10.

⁸¹ Pärnu MKo 1-20-94.

⁸² RKKKo 1-20-3067.

⁸³ RKKKo 1-20-3067 p 2.

kasuks. Süstemaatilisuse eitamine on mootorsõiduki juhtimise õigusega juhtimise puhul võimalik vaid erandjuhul.⁸⁴

Riigikohus viitas oma varasemale praktikale, korrates, et süstemaatilisus on eriline isikutunnus KarS § 24 lg 1 tähenduses. KarS § 423¹ kontekstis kirjeldab see toimepanija isikuomadusi, milleks on liiklusseaduse sarnane ja pidev eiramine. Lisaks rõhutas Riigikohus, et on varem selgitanud, et KarS §-s 423¹ sisalduvale koosseisutunnusele süstemaatilisus laieneb *mutatis mutandis* kohtupraktikas süstemaatilise varguse kohta öeldu. See tähendab muu hulgas, et KarS §-s 423¹ nimetatud süstemaatilisuse jaatamiseks tuleb lisaks vähemalt kolmele juhtimisõigusega juhtimisele tuvastada ka nende tegude omavaheline seos ehk üksikud juhtimisõigusega juhtimised peavad moodustama teatud sisulise süsteemi. Samas mainis Riigikohus, et süstemaatilisust sisustavate kriteeriumide ring ja üksikute kriteeriumide tähtsus ei pruugi KarS § 199 lg 2 p 9 ja § 423¹ puhul kokku langeda.⁸⁵

Riigikohus leidis, et kuriteokoosseisu kehtestanud seaduse eelnõu seletuskirjas on süstemaatilisuse mõiste avatud süstemaatilise varguse koosseisu kaudu ja lisaks märgitud, et süstemaatilisus viitab korduvusele ja harjumuslikkusele. Seega kinnitavad nii karistusnormi tekst kui ka selle kehtestanud seaduse eelnõu seletuskiri seadusandja tahet, et KarS 423¹ kohaldamisel arvestataks sõidukordade arvu kõrval ka muid asjakohaseid tegureid. Soovinuks seadusandja tunnistada sõiduki juhtimise juhtimisõigusega juhtimise kuriteona karistatavaks alati, kui seda tehakse vähemalt kolmandat korda, olekski ta kehtestanud sellise sisuga kuriteokoosseisu. Seades aga juhtimisõigusega juhtimise karistatavuse KarS § 423¹ järgi sõltuvusse selle süstemaatilisusest, on seadusandja piiranud nende juhtude ringi, mil vähemalt kolmandale rikkumisele järgneb LS §-s 201 ette nähtud väärteokaristuse asemel kriminaalkaristus.⁸⁶

Riigikohus viitas taaskord, et KarS § 423¹ ette nähtud kuriteo puhul on esmaseks eelduseks kolm eraldiseisvat sõidukorda. Ehkki ajalisel kriteeriumil pole iseseisvat õiguslikku tähendust, tuleb lähtuda Riigikohtu hinnangul põhimõttest, et mida pikem on periood üksikute rikkumiste vahel, seda väiksema tõenäosusega moodustavad need rikkumised n-ö sisulise süsteemi ning seda kaalukamad peavad süstemaatilisuse jaatamiseks olema muud seda toetavad argumendid.⁸⁷ Riigikohus märkis ka, et kriteeriumiks mida vaadata on ka varasemate ja/või

⁸⁴ RKKKo 1-20-3067 p 4.

⁸⁵ RKKKo 1-20-3067 p 9.

⁸⁶ RKKKo 1-20-3067 p 10.

⁸⁷ RKKKo 1-20-3067 p 12.

samas menetluses etteheidetavate rikkumiste arv. Samas aga mainis Riigikohus, et süstemaatilisuse tunnuseid ei saa ammendavalt loetleda ning tuleb iga üksikjuhtumi puhul võtta arvesse kõiki aspekte.

Tulles tagasi kõnealuse kriminaalasja asjaolude juurde, märkis Riigikohus, et Š.-T.G. juhtis juhtimisõiguseta mootorsõidukit ajal, mil tal oli kehtiv karistus KarS § 423¹ lg 1 järgi nii Tartu Maakohtu 7. juuni 2017. a kui ka Harju Maakohtu 7. juuni 2018. a otsuse kohaselt. Süüdistuses märgitud kohtuotsustest ilmneb, et menetletavas asjas tuvastatud rikkumine oli - ajavahemikul märtsist 2016 kuni juulini 2019 ehk veidi enam kui kolme aasta jooksul - juba viies kord, mil juhtimisõiguseta süüdistatav tabati mootorsõiduki juhtimiselt. Rikkumiste selline hulk viitab eelduslikult menetletava teo süstemaatilisusele. Sedavõrd suure arvu rikkumiste puhul pole süstemaatilisuse eitamiseks piisav ka pelgalt asjaolu, et kaht viimast juhtimisõiguseta juhtimist eraldab suhteliselt pikk ajavahemik (umbkaudu 1 aasta ja 8 kuud).⁸⁸ Riigikohus leidis, et Š.-T.G. süüditunnistamine ja karistamine oli õige, kuid muutma peab kohtute põhistusi.

Antud kohtuotsus oli oluline, sest esimest korda märkis Riigikohus, et üheks tunnuseks, mida tuleb KarS § 423¹ ette nähtud kuriteo puhul arvesse võtta, on üksiktegusid lahutav ajavahemik. Oma eelnevates KarS § 423¹ puudutavates lahendites pole Riigikohus ajalise kriteeriumi arvesse võtmist maininud. Kuna ka madamala astme kohtud tõid sama kriminaalasja menetledes välja, et ajaline faktor ei ole süstemaatilisuse tuvastamisel oluline, näitab see ilmekalt, et kohtud ei ole üksmeelsed süstemaatilisuse mõiste sisustamisel.

⁸⁸ RKKKo 1-20-3067 p 17.

2. MAAKOHTU LAHENDITE ANALÜÜS

Käesoleva magistritöö raames analüüsis autor Eesti maakohtute kohtulahendeid, mis puudutasid KarS § 423¹, et saada ülevaade kuidas erinevate piirkondade kohtud antud paragrahvi kohaldavad ning kas kohtupraktikas tõlgendatakse antud paragrahvi ühtselt.

Käesoleva magistritöö raames on analüüsitud 359 kriminaalasja, milles isikuid süüdistati KarS § 423¹ alusel kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises. Tegemist on kriminaalasjadega, milles kohus tegi otsuse ajavahemikus 01.01.2020 kuni 31.12.2020. Valim on koostatud elektroonilise Riigi Teataja kohtulahendite otsingusüsteemi abil ning sellesse kuuluvad kõik nimetatud perioodil Harju Maakohtus, Viru Maakohtus, Tartu Maakohtus ja Pärnu Maakohtus KarS § 423¹ alusel menetletud isikute kriminaalasjad.

Käesolevas töös ei ole analüüsitud need isikuid ja kriminaalasju, mis lõpetati opurtuniteediga. Opurtuniteediga lõpetatakse KrMS § 202 alusel kriminaalasjad avaliku menetlushuvi puudumise korral ja kui süü ei ole suur, pannes isikule määratud tähtjaks kohustuse.

Lahendite analüüsimiseks koostas autor enda jaoks tabeli, otsides vastuseid kohtulahenditest. Andmete kogumise aluseks olnud küsimustik oli jagatud neljaks osaks: kriminaalasja üldandmed, andmed kuriteo toime pannud isiku kohta, andmed kuriteo toimepanemise kohta ja andmed kuriteo eest mõistetud karistuse kohta. Kokku koguti andmeid kaheksateistkümnnes punktis. Saadud vastuste alusel analüüsiti kohtulahendeid.

Analüüsis vaadati paragrahve, mille rikkumist isikule süüks pandi, karistuse liiki ja määra, lisaks kas tingimisi karistus pöörati täitmisele. Lisaks analüüsiti ajavahemikku, millal episoodid toime pandi, kas isik oli varasemalt karistatud samasuguse süüteo eest, isikute sugu ja vanus. Vaatluse all olid ka kinnipidamise ja vahistamise kohaldamine ning menetluse liik.

Kokku leiti maakohtute kohtuotsuseid 359, millest tehti Tartu Maakohtus 112, Viru Maakohtus 46, Harju Maakohtus 126 ja Pärnu Maakohtus 75. Lahendite arv igas piirkonnas näitab palju olid rikkujaid ning annab üldise ülevaate sellest, millises piirkonnas on juhtimisõigusega juhtide arv suurim. Kuna Harju Maakohtu tööpiirkonnas on enim elanikke, siis pole üllatav selle piirkonna suurim rikkujate arv, kuid üllatav on see, kui väike vahe on Tartu ja Harju Maakohtu lahendite arvul. Kriminaalpoitika 2020. aasta kuritegevuse ülevaatlik tabel toob välja registreeritud kuritegude arvu 10 000 inimese kohta maakondade kaupa perioodil 2018-2020. Tabeli andmetel on registreeritud liikluskuritegude arv 2020. aastal 10 000 inimese kohta kõige

suurem Valga maakonnas (39), seejärel Võru ja Jõgeva maakondades (38). Kõige väiksem registreeritud liikluskuritegude arv oli Saare (18) ja seejärel Hiiu ja Harju maakondades (23).⁸⁹

Menetlusliigina rakendati kõige enam kokkuleppemenetlust, seda kokku 234 korda. Seejärel 80 korral kiirmenetlust ning 40 korral lühimenetlust. Lisaks lahendati kahel korral Pärnu Maakohtus kriminaalasi käskmenetluses ning viiel korral lahendati asjad üldmenetluses. Üldmenetluse kohtulahendeid on eraldi analüüsitud alapeatükis 2.5.

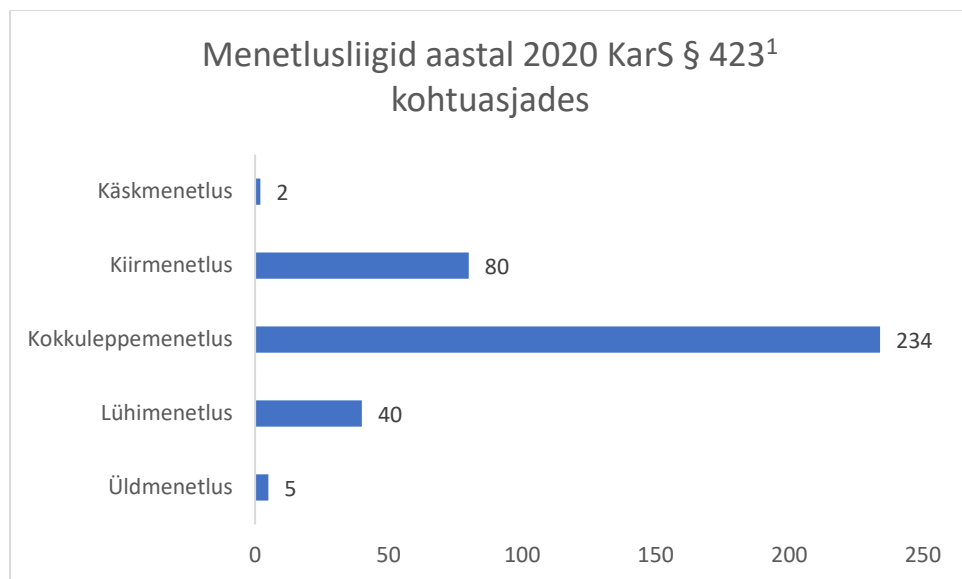
Mõlemad käskmenetluse otsused on tehtud mais 2020, seega olukorras kus välditi isikutevahelisi kokkupuutumisi. Käskmenetluse puhul ei pea süüdistatav osalema kohtuistungil ning seega on mõisteta, miks just sellel ajal selline menetlusliik valiti.

2020. aasta kohtute menetlusstatistika andmetel lahendati maakohtutes kõige rohkem kriminaalasju just kokkuleppemenetluses.⁹⁰ Süstemaatilised juhtimisõiguseta sõidukijuhtimise süüteod on väga levinud, just seetõttu kasutatakse võimalust kriminaalasi lahendada lihtmenetlusega. Liiklussüütegude puhul on valdavalt asjaolud selged, sest patrull ise peatab sõiduki ja tuvastab juhtimisõiguse puudumise, mistõttu on liiklussüütegusid hea lahendada lihtmenetlustega. Näiteks kiirmenetlus viiakse KrMS § 256¹ kohaselt läbi 48 tunni jooksul pärast kahtlustatava ülekuulamist või kinnipidamist, seega süstemaatilise juhtimisõiguseta sõidukijuhtimise puhul ei vaadata niivõrd süütegude sisulist seos või ajalist kriteeriumit, kuivõrd seda kas tegemist on vähemalt kolmanda teoga ja eelmised karistused on kehtivad.

⁸⁹ Kuritegevus Eestis 2020. Justiitsministeerium (viide 2).

⁹⁰ Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika 2020. a koondandmed, 2020. a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. Saadaval veebis: https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2020._a_menetlusstatistika.pdf (10.04.2022)

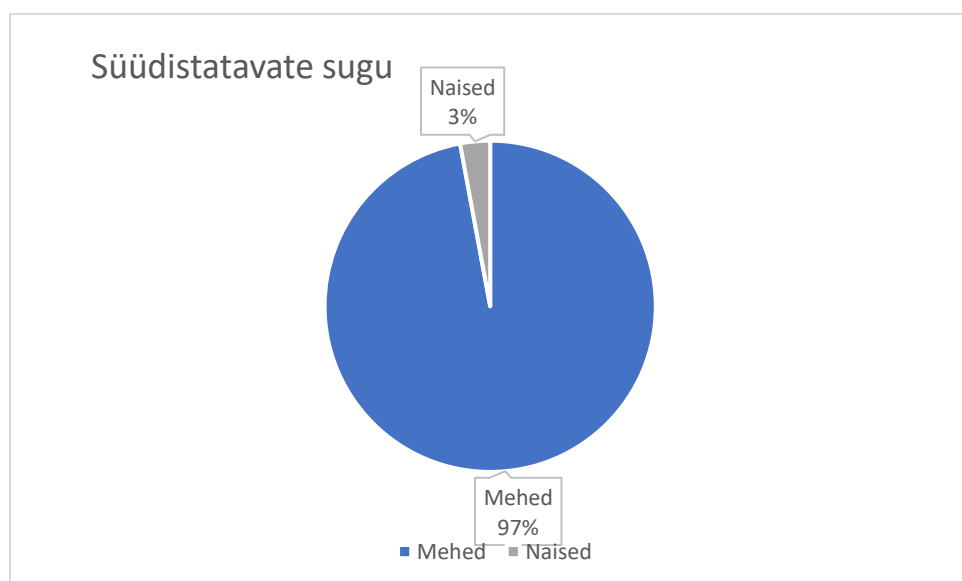
Joonis 1. Menetlusliigid Harju, Viru, Tartu ja Pärnu Maakohtutes ajavahemikul 01.01.2020-31.12.2020.

Joonis 1 – autori koostatud.

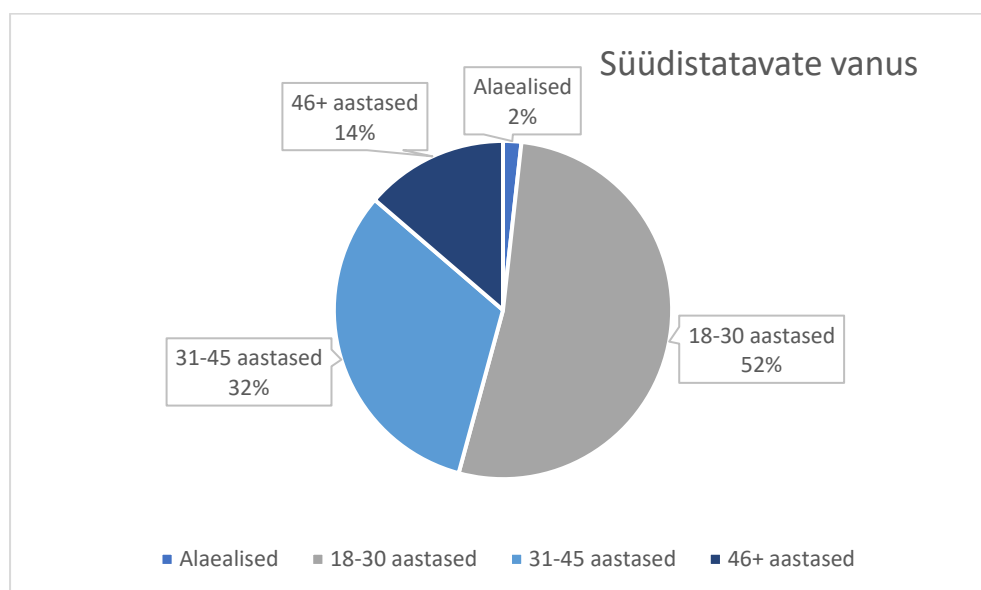
Kokku mõisteti aastal 2020 süüdi KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava süüteo toimepanemise eest 343 inimest, kellest 10 olid naised. Suurim osa süüdistatavatest olid vanuses 18-30 aastat. Lisaks oli ka 6 alaealist, keda süüdi mõisteti. Seega on vaid 2% süüdistatavatest isikud, kellel pole olnud võimalustki juhtimisõigust omada. See näitab omakorda seda, et probleemiks ei ole isikud, kellel pole vanuse tõttu juhtimisõigust, vaid isikud, kellel pole juhtimisõigust muudel põhjustel. Kõige rohkem alaealisi süüdistatavaid oli Tartu Maakohtu tööpiirkonnas.

Joonis 2. Süüdistatavate sugu.

Joonis 2 – autori koostatud.

Joonis 3. Süüdistatavate vanus.

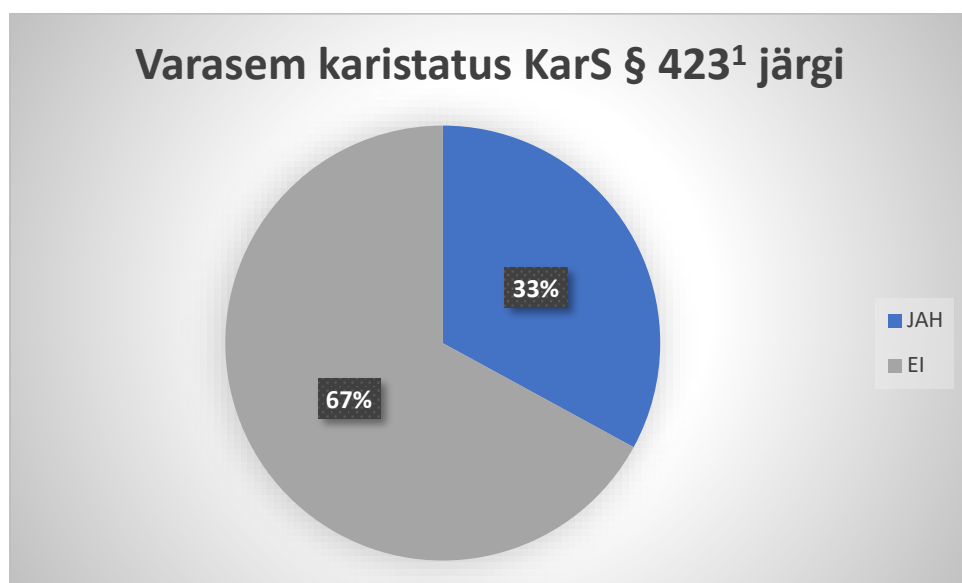

Joonis 3 – autori koostatud.

Isikute kodakondsuse, emakeele ja hariduse osas on raske analüüsi teha, sest enamusel kohtulahenditest olid antud andmed varjatud. Sellegipoolest sai mingisuguse ülevaate ja valdav enamus juhte on Eesti kodakondsusega põhiharidusega isikud. Järgmine suur osa isikuid oli määratlemata kodakondsusega ja neil oli emakeeleks vene keel. Esines ka üksikuid isikuid, kellel oli näiteks emakeeleks mustlaskeel, seda peamiselt Tartu Maakohtu Valga kohtumaja piirkonnas.

Analüüsi põhjal selgus, et 33% süüdistatavatest olid enne 2020. aastat saanud kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi. Sinna sisse ei arvestata isikuid, kes said 2020. aastal nii oma esimese kui ka teise kriminaalkaristuse. 28 isikut sai 2020. aastal rohkem kui ühe kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi. Üks isikutest oli alaealine. Kaks isikut said kolm kriminaalkaristust 2020. aastal.

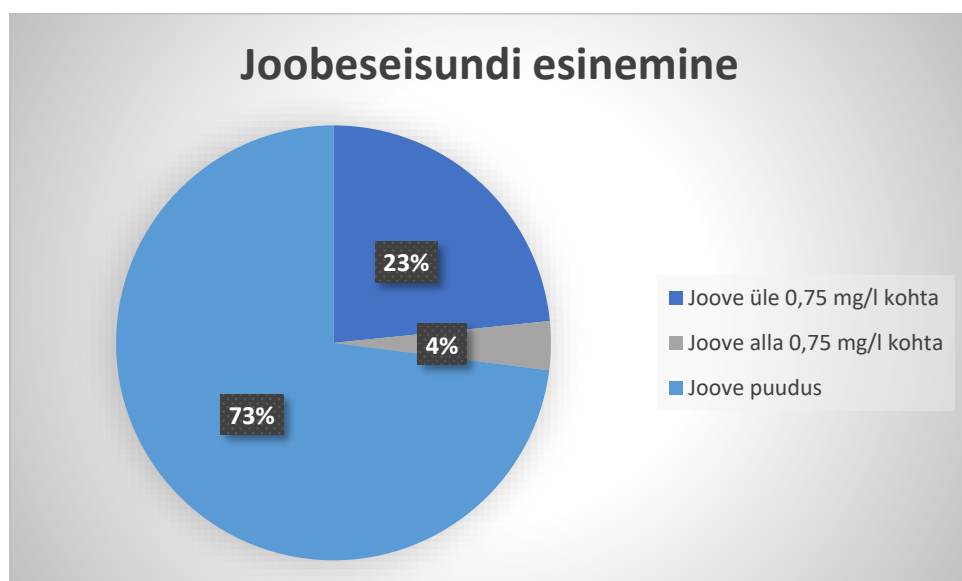
Joonis 4. Enne 2020 aastat KarS § 423¹ järgi kriminaalkorras karistatud isikute osakaal.

Joonis 4 – autori koostatud.

Lahendite analüüsist selgus, et 23% kohtulahenditest, oli süüdistatav pannud toime sõiduki süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimise koos KarS § 424 teoga ehk mootorsõiduki juhtimine alkoholijoobes olekus, kui tema väljahingatavas õhus on alkoholi 0,75 milligrammi ühe liitri kohta või rohkem. 4% süüdistatavatest olid süüdistatav alkoholijoobes kuid alkoholisisaldus väljahingatavas õhus oli vähem kui 0,75 milligrammi ühe liitri kohta.

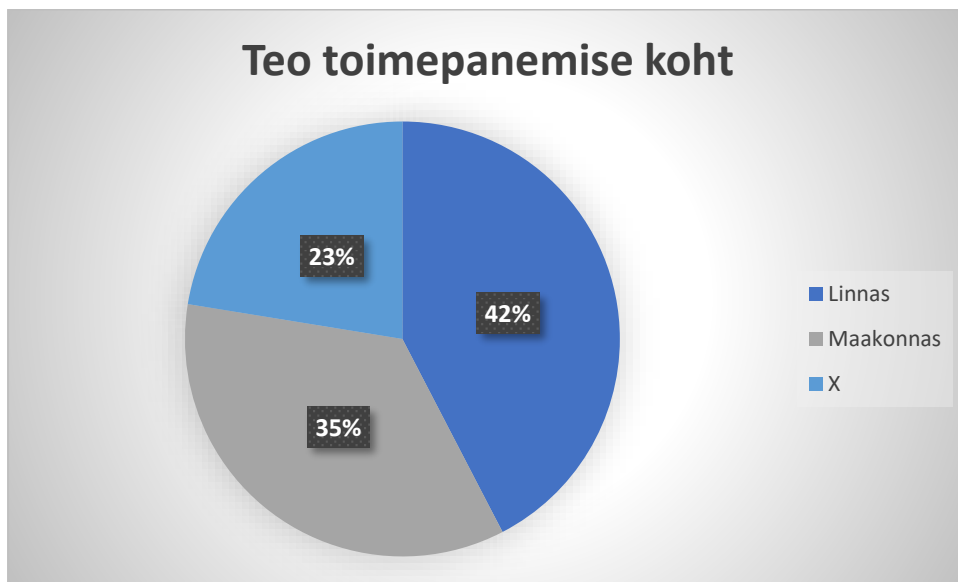
Joonis 5. Joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise esinemine koos KarS § 423¹ teoga.

Joonis 5 – autori koostatud.

Käesolevas töös on analüüsitud ka teo toimepanemise kohta selleks, et aru saada, kas isikud sõidavad mootorsõidukiga juhtimisõiguseta pigem vajadusest või niisama mugavusest. Üldjuhul on maakonnas ühistranspordiga liiklemine raskendatud ning see võiks olla üheks põhjuseks, miks isikud istuvad kergekäeliselt autorooli, omamata juhtimisõigust. Töö autori enda kohtueelse menetluse praktikas on enamus KarS § 423¹ süüteo toimepannud isikutest toonud juhtimisõiguseta autorooli istumise põhjenduseks, et neil ei ole võimalik sõita ühistranspordiga tööle. Kohtulahendite analüüsi käigus selgus, et 361 süüdistuse puhul oli 81 korral varjatud süüteo toimepanemise koht. 42% kriminaalasjadest pandi KarS § 423¹ süüteod toime linnas, kus eelduslikult peaks olema tagatud hea ühistranspordi võimekus.

Joonis 6. Teo toimepanemise koht.

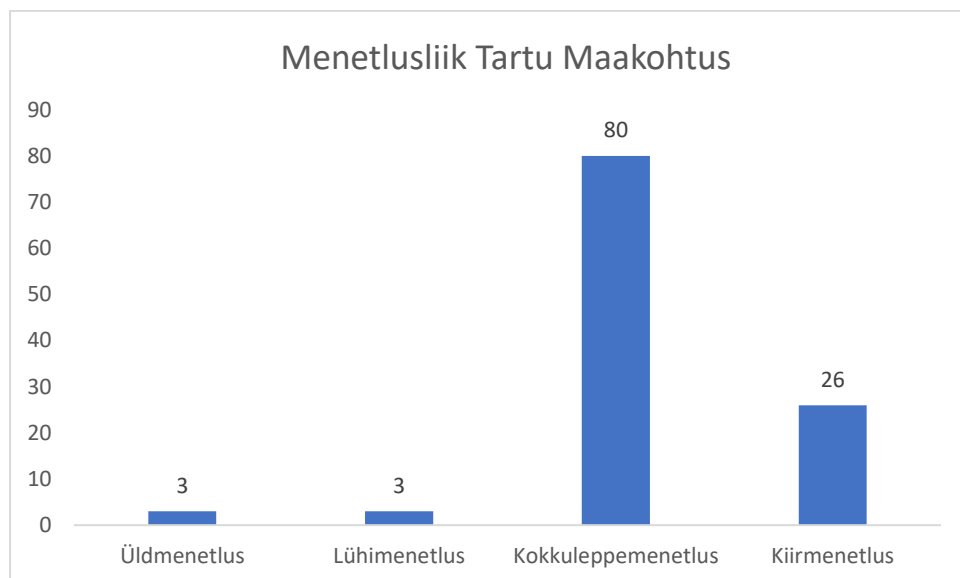

Joonis 6 – autori koostatud.

2.1 Tartu Maakohtu lahendid

Tartu Maakohtu kuues kohtumajas 2020. aasta kohtulahendeid Riigi Teataja portaalis oli 112. Kõige sagedasemaks menetlusliigiks oli kokkuleppemenetlus, seda 80 korral. Lisaks oli 26 kiirmenetlust, 3 lühimenetlust ning 3 üldmenetlust.

Joonis 7. Menetlusliigid Tartu Maakohtu kohtumajades.

Joonis 7 – autori koostatud.

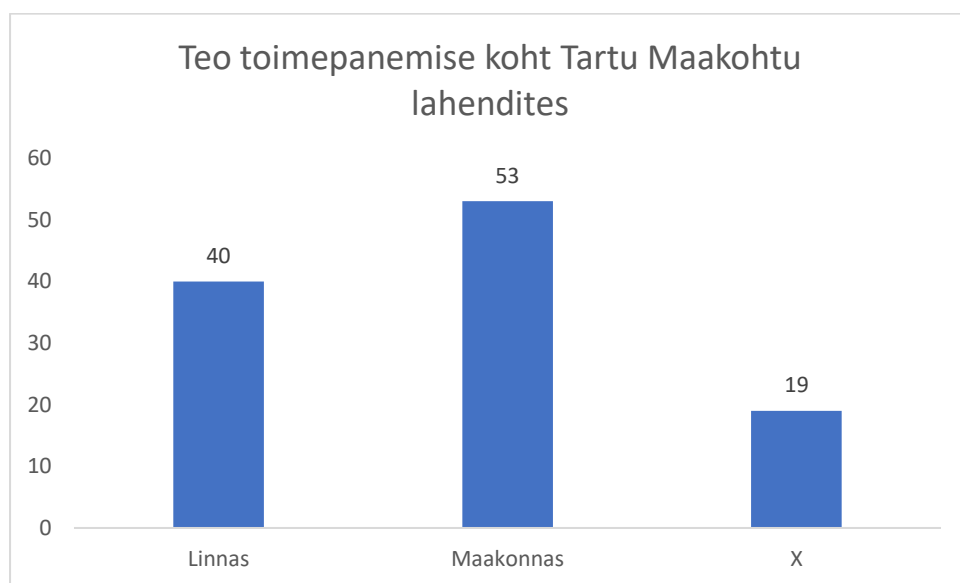
Kokku sai Tartu Maakohtu kohtumajades aastal 2020 karistada KarS § 423¹ järgi 107 inimest, kellest kaks olid naissoost. Süüdistatavad olid vanuses 18 kuni 69, lisaks oli neli alaealist.

5 inimest sai aasta 2020 jooksul kaks korda kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi Tartu Maakohtus. Lisaks sellele on 107-st inimesest veel 9 inimest saanud 01.04.2022 seisuga uuesti karistada KarS § 423¹ järgi.

Kuigi paljudes kohtuotsustes polnud märgitud süüdistatava emakeelt, kodakondsust ja haridust, siis suur osa isikuid olid Eesti kodakondsuse ja emakeelega ning põhiharidusega.

Süütegusid pandi toime enamvähem võrdselt maakonnas ja linnas, 19 korral oli teo toimepanemise koht kohtulahendis varjatud. Linnas toimepandud süütegude arv ei ole üllatav, sest 40 lahendist 23 korral pandi süütegu toime Tartu linnas, mis on Lõuna-Eesti suurim linn, kus eelduslikult on rohkem seadusrikkujaid ning ka politseipatrulle.

Joonis 8. Süütegude toimepanemise koht Tartu Maakohtu lahendites.

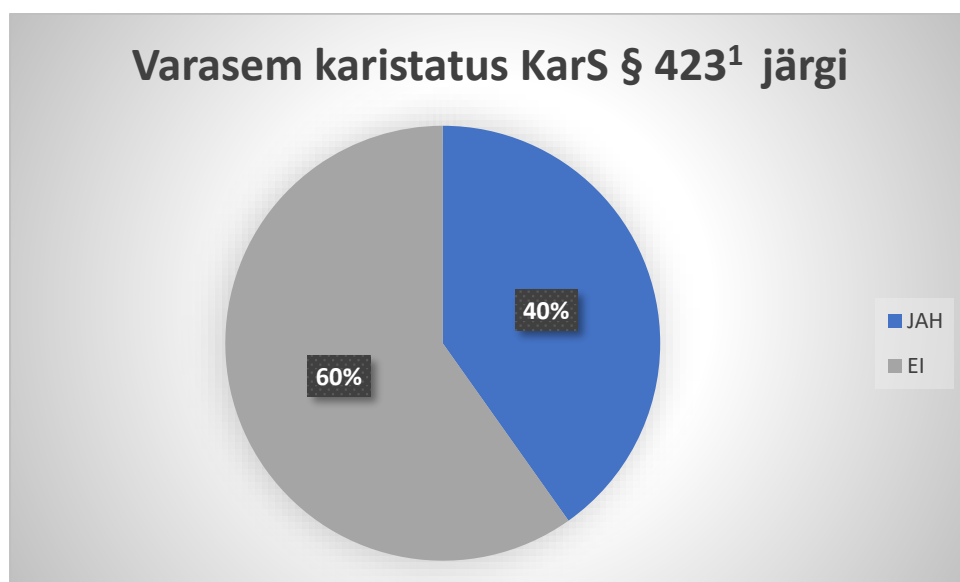

Joonis 8 – autori koostatud.

86 korral oli isik kuriteos kahtlustatavana kinnipeetud ja 16 korral võeti isik vahi alla. Peaaegu kõikidel vahistatutel oli lisaks KarS § 423¹ süüdistuses ka KarS § 424.

Arvesse võtmata isikuid, kes said aastal 2020 oma esimese ja teise kohtuotsuse KarS § 423¹ järgi, oli enne 2020. aastat kriminaalkorras karistatud 40% süüdistatavatest.

Joonis 9. Tartu Maakohtu süüdistatavate varasem karistus KarS § 423¹ järgi.

Joonis 9 – autori koostatud.

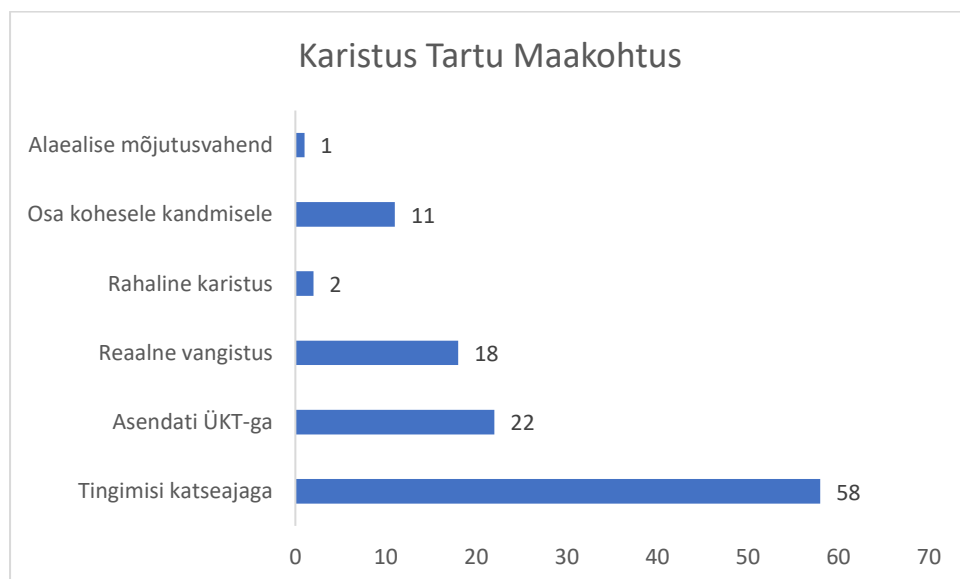
28 korral oli süüdistuses esindatud ka KarS § 424, neljal korral oli isikul tuvastatud alkoholijoove, mis oli käsitletav väärteona. Mitmetes süüdistustes oli ka vägivallaga seotud

episoode. Lisaks oli esindatud KarS § 348 ehk teadvalt võltsitud isikliku dokumendi hankimine, kasutamine või kasutada andmine ja § 349 ehk teise isiku nimele väljaantud tähtsa isikliku dokumendi kasutamine eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest. Kahes süüdistuses oli KarS § 280 lg 2 ehk haldusorganile teadvalt valeandmete esitamine, kui see on toime pandud eesmärgiga saada ametlik ametlik dokument, omandada õigus või vabaneda kohustusest. Lisaks olid esindatud näiteks KarS § 344 ja 345 ehk dokumendi, pitsati või plangi võltsimine ja selle kasutamine. Võltsitud dokumentide või teise isiku dokumentide kasutamine juhtimisõiguseta isikute puhul on tõenäoliselt levinud, sest isikud ei soovi saada karistada juhtimisõiguseta sõitmise eest.

Kolmel korral oli süüdistuses ka KarS § 215 lg 2 p 1 ehk võõra vallasaja omavoliline ajutine kasutamine. Nendes olukordades oli isik sõitnud juhtimisõiguseta võõra autoga.

Kõige enam mõisteti karistuseks tingimisi vangistus katseajaga. 18 korral pidi isik minema reaalset vangistust kandma, nendest vaid neljal korral polnud isikul kehtivat kriminaalkaristust, kuid isikut süüdistati rohkem kui ühes kuriteos. Seega ilma muude süütegude toimepanemiseta poleks isik reaalset karistust kandma läinud. Ühe alaealise korral kohaldati alaealise mõjutusvahendit ja paigutati isik kinnisesse lasteasutusse kuni õppeaasta lõpuni. 11 korral kasutati võimalust kohaldada nõ šokivangistust ning isik pidi osa karistusest koheselt ära kandma. 57 korral määrati isikule kriminaalhooldus.

Joonis 10. Tartu Maakohtu karistused KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritavate tegude eest.

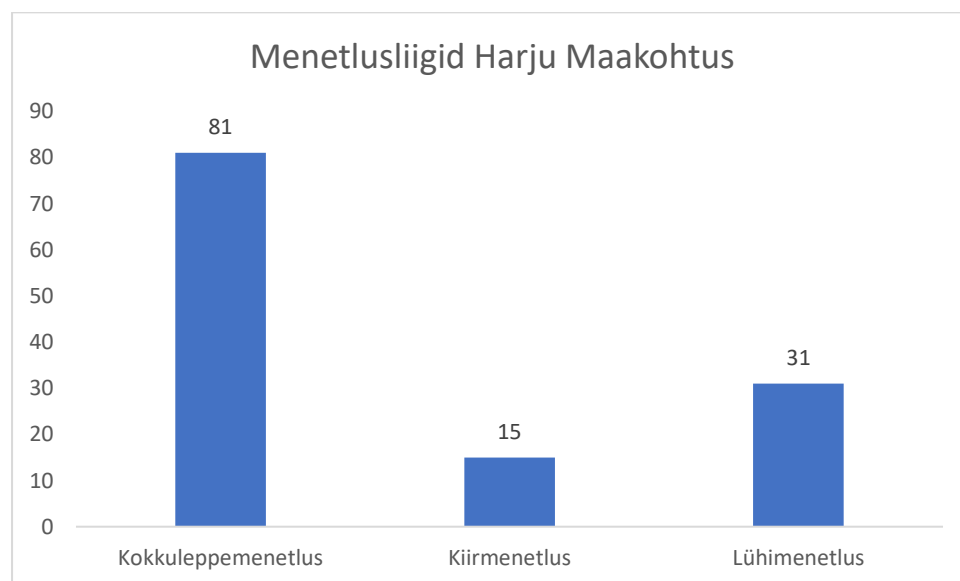
Joonis 10 – autori koostatud.

Kõige pikem ajavahemik esimese ja kolmanda osateo vahel oli 4 aastat ja 3 kuud. Isik oli saanud esimest korda väärteokorras karistada 06.10.2015, seejärel 27.10.2019 ning kolmandat korda 27.01.2020. Kuna isikul oli aastast 2019 kehtiv kriminaalkaristus vägivallasüüteo eest, siis uue kohtuotsusega suurendati ärakandmata karistust ning mõisteti karistuseks reaalne vangistus.⁹¹ Väärteokorras määratud karistused arhiveeritakse aasta jooksul peale karistuse täitmist, seega ilmselt oli isikul 2015 aastal mõistetud karistus täitmata. Kuigi kaks esimest tegu olid tõesti kolmanda süüteo toimepanemise ajal kehtivad, siis tekib küsimus, kas 4 aastat ja 3 kuud esimese ja viimase episoodi vahel ei ole liiga pikk aeg süstemaatilisuse jaatamise jaoks. Kuna isik mõisteti süüdi kiirmenetluses kokkuleppemenetluse sätteid jälgides, ei ole võimalik välja tuua kohtu põhjendusi seoses süstemaatilisusega.

2.2 Harju Maakohtu lahendid

Harju Maakohtu 2020. aasta KarS § 423¹ kohtulahendeid Riigi Teataja portaalis oli 126. Ühes lahendis sai karistada kaks isikut KarS § 423¹ järgi. Kokkuleppemenetlust kohaldati 81 korral, 15 korral kiirmenetlust ning 31 korral lühimenetlust.

Joonis 11. Menetlusliigid Harju Maakohtus.

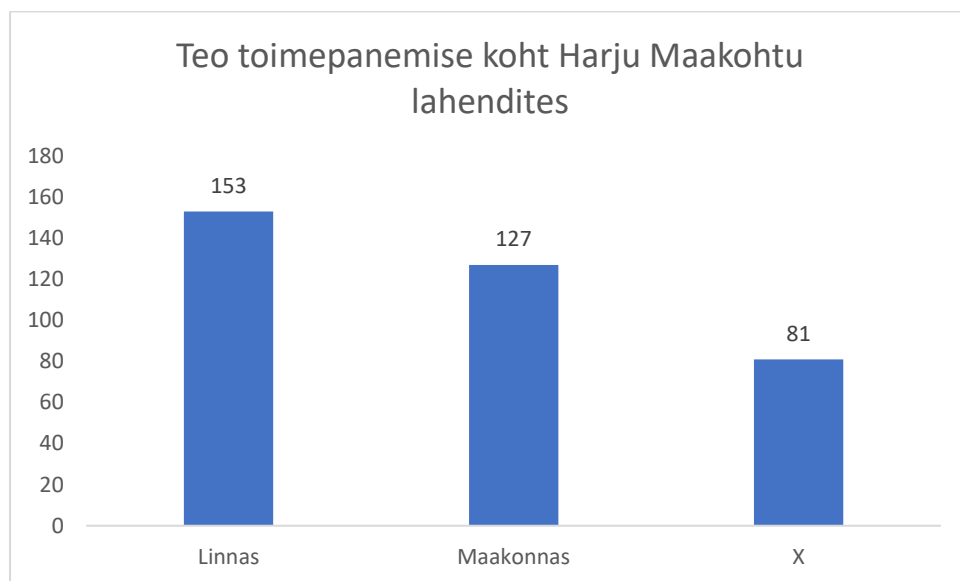
Joonis 11 – autori koostatud.

⁹¹ Tartu MKo 1-20-734.

Kokku sai karistada 121 inimest, kellest kaheksa oli naissoost. Süüdistatavad olid vanuses 19 kuni 63, oli ka kaks alaealist. Enamustes kohtulahendites polnud märgitud emakeelt, kodakondust ja haridust.

68 korral pandi tegu toime linnas, 20 korral maakonnas ja 39 korral polnud süüdistuses märgitud teo toimepanemise kohta.

Joonis 12. Süütegude toimepanemise koht Harju Maakohtu lahendites.

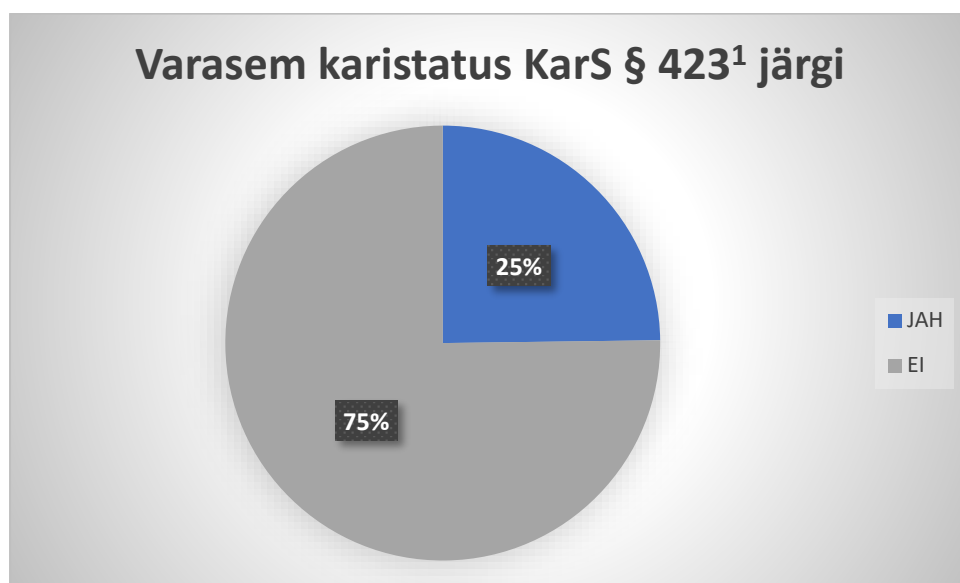

Joonis 12 – autori koostatud.

32 inimest 121-st olid varem saanud karistada KarS § 423¹ järgi, neist kaks aastal 2020 (mõne teise kohtumaja otsusega), 14 aastal 2019, neli aastal 2018, neli aastal 2017, viis aastal 2016 ja kolm aastal 2015. Kuus isikut sai 2020. aastal kaks kriminaalkaristust Harju Maakohtus KarS § 423¹ järgi, lisaks on veel 10 isikut saanud uue kriminaalkaristuse peale 2020, seega on uuesti karistada KarS § 423¹ järgi 01.04.2022 seisuga saanud 16 isikut.

Arvesse võtmata isikuid, kes said 2020. aastal oma esimese ja teise kriminaalkaristuse, olid enne 2020. aastat KarS § 423¹ järgi karistatud 25% süüdistatavatest.

Joonis 13. Harju Maakohtu süüdistatavate varasem karistus KarS § 423¹ järgi.

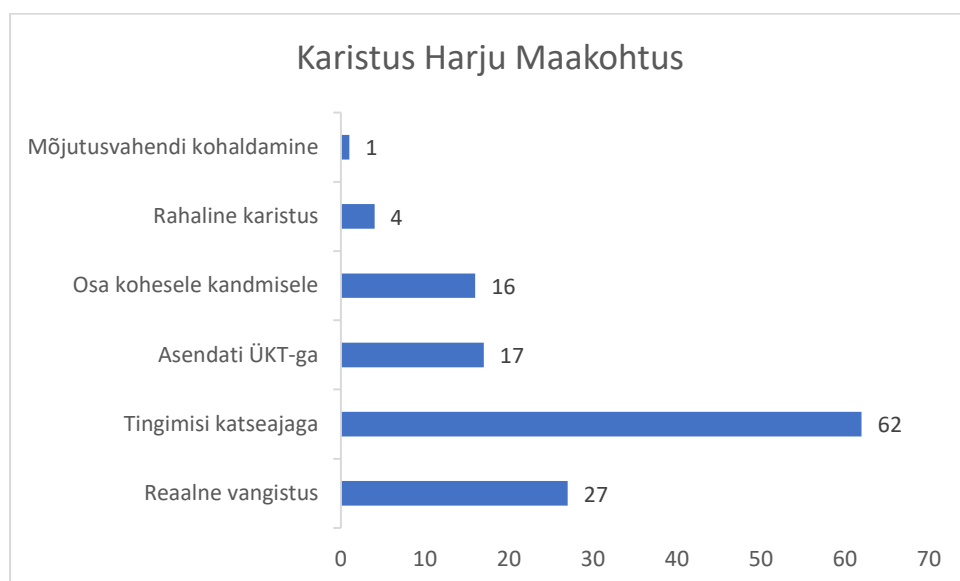

Joonis 13 – autori koostatud.

109 korral peeti isik kuriteos kahtlustatavana kinni ja 44 korral võeti isik vahi alla. Vahistatutest vaid 8 korral polnud süüdistuses rohkem paragrahve peale KarS § 423¹, seega võib järeldada, et KarS § 423¹ süütegusid ei peeta nii üldohtlikeks, et vajaksid isiku kohest isoleerimist ühiskonnast. 30 korral oli süüdistuses esindatud KarS § 424. Mitmetes kohtulahendites esines ka varguse ja vägivallaga seotud paragrahve. Lisaks oli kahes süüdistuses esindatud KarS § 348 ehk teadvalt võltsitud isikliku dokumendi hankimine, kasutamine või kasutada andmine ja ühes süüdistuses § 349 ehk teise isiku nimele väljaantud tähtsa isikliku dokumendi kasutamine eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest.

27 korral mõisteti karistuseks reaalne vangistus, kõik nendest isikutest olid kehtiva kriminaalkaristusega ja neist 18 korral oli eelmiste kohtuotsustega mõistetud karistustest ärakandmata osa, millega uut karistust suurendati. Neli isikut olid varasemalt aastal 2020 juba saanud kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi. 60-l korral mõisteti karistuseks tingimisi vangistus katseajaga. 17 korral asendati karistus üldkasuliku tööga. 16 korral tuli isikul osa karistusest kohe kanda, ülejäänud jäi tingimisi katseajaga, ühel juhul asendati ülejäänud karistus narkomaanide sõltuvusraviga. 4 korral määrati karistuseks rahaline karistus. Ühel korral vabastati alaealine karistusest seoses mõjutusvahendi kasutamisega. 5 korral määrati isikule katseaja jooksul lisaks ka elektrooniline valve, 51 korral ka kriminaalhooldus.

Joonis 14. Harju Maakohtu karistused KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritavate tegude eest.

Joonis 14 – autori koostatud.

Kõige pikem ajavahemik esimese ja kolmanda osateo vahel oli peaaegu kaks aastat. Isik oli aastal 2016 süüdi mõistetud KarS § 423¹ järgi ning juhtis uuesti mootorsõidukit esimest korda kuupäeval 21.11.2017, seejärel veel neli korda ning viimane kord kuupäeval 06.11.2019.⁹² Kohtuotsuses ei mainitud aasta 2016 kohtuotsust, seega vaadati vaid uute episoodide kuupäevaid, mille vahe jäi natuke alla kahe aasta.

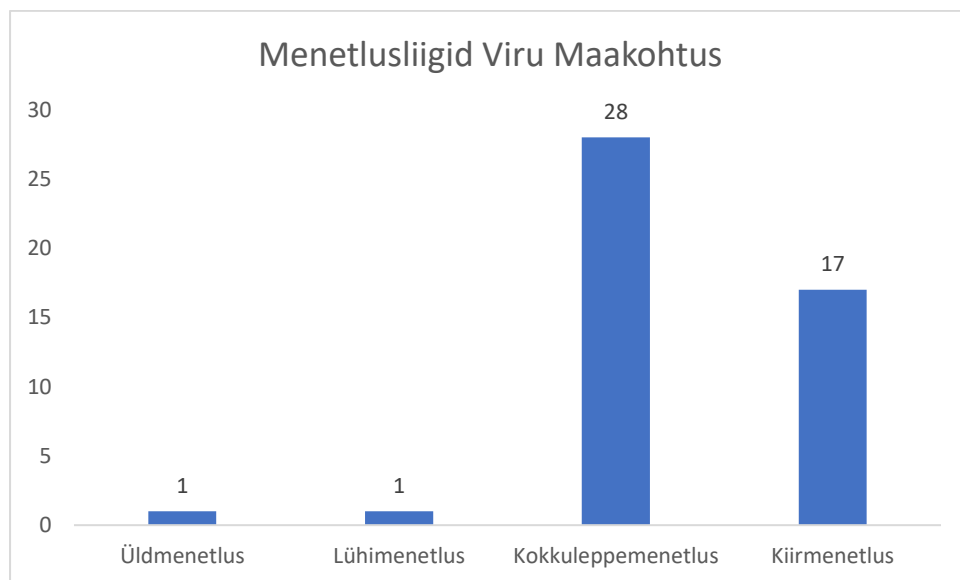
Harju Maakohtu lahendeid analüüsid jäi selgelt silma, et nii kohus kui ka uurimisasutused jälgivad tugevalt episoodide vahelist ajavahemikku. Analüüsitud lahenditest kümne puhul oli isikul varasemalt kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi, pärast mida oli saanud isik väärtekorras karistada ning seejärel aastal 2020 sai isik uuesti kriminaalkaristuse. Neist lahenditest on täpsemalt kirjas alapeatükis 2.6.

⁹² Harju MKo 1-20-951.

2.3 Viru Maakohtu lahendid

Viru Maakohtu 2020. aasta KarS § 423¹ kohtulahendeid Riigi Teataja portaalis oli 46. Ühes lahendis tunnistati süüdi kaks isikut KarS § 423¹ järgi. 28 korral kohaldati kokkuleppemenetlust, 17 korral kiirmenetlust, üks lühimenetlus ja üks üldmenetlus.

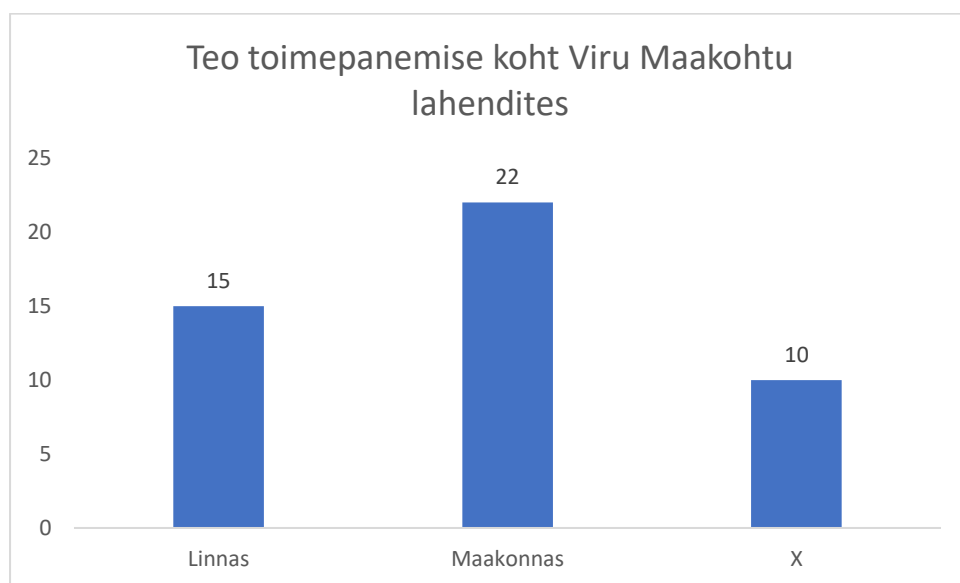
Joonis 15. Menetlusliigid Viru Maakohtu kohtumajades.

Joonis 15 – autori koostatud.

Kokku sai karistada 46 inimest, kellest kõik olid meessoost. Süüdistatavad olid vanuses 18 kuni 61. 22 korral pandi tegu toime maakonnas, 15 korral linnas ja 10 korral polnud teo toimepanemise kohta märgitud kohtuotsuses. 38 korral peeti isik kuriteos kahtlustatavana kinni, vahi alla võeti isik 13 korral. Vahistatutest vaid kahe puhul ei esinenud süüdistuses rohkem paragrahve, ühel juhul oli isik varasemalt aastal 2020 saanud juba kriminaalkorras karistada karistada KarS § 423¹ järgi.

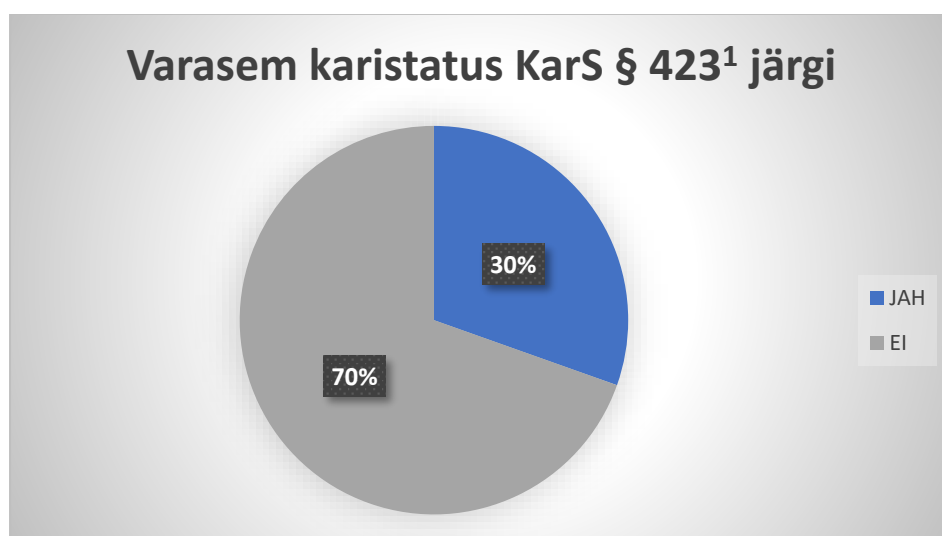
Joonis 16. Süütegude toimepanemise koht Viru Maakohtu kohtumajade lahendites.

Joonis 16 – autori koostatud.

19 inimest olid varasemalt karistatud KarS § 423¹ järgi, neist viis aastal 2020 (neli teise piirkonna maakohtu otsusega), kolm aastal 2019, neli aastal 2018, kolm aastal 2017, neli aastal 2016. Seega arvesse võtmata isikuid, kes 2020. aastal said mitu kriminaalkaristust, oli varasemalt enne 2020. aastat karistatud 30% süüdistatavatest. 13 inimest on 01.04.2022 seisuga uuesti saanud karistada KarS § 423¹ järgi, kellest neli said aastal 2020 kaks kriminaalkaristust KarS § 423¹ järgi. Lisaks on üks inimene saanud väärteokorras karistada mootorsõiduki juhtimise eest ilma vastava kategooria juhtimisõigusega ning üks inimene on saanud karistada joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise eest.

Joonis 17. Viru Maakohtu süüdistatavate varasem karistus KarS § 423¹ järgi.

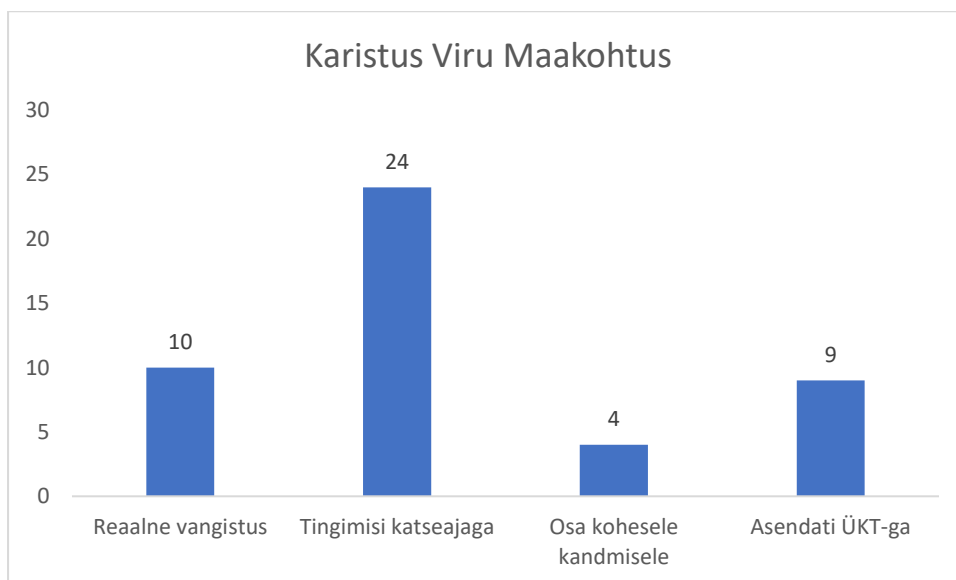

Joonis 17 – autori koostatud.

10 korral oli süüdistuses esindatud ka KarS § 424, 3 korral oli isikul tuvastatud alkoholihoove, mis oli käsitletav väärteona. Kahel korral oli süüdistuses KarS § 349 ehk teise isiku nimele väljaantud tähtsa isikliku dokumendi kasutamine eesmärgiga omandada õigusi või vabaneda kohustustest.

10 korral mõisteti isikule karistuseks reaalne vangistus, kõigil juhtudel oli isikul varasemalt kehtiv kriminaalkaristus. 24 korral mõisteti karistuseks tingimisi vangistus katseajaga. 4 korral pidi isik osa karistusest kohe ära kandma ning ülejäänud jäi tingimisi katseajaga. 9 korral asendati karistus üldkasuliku tööga, kellest vaid kaks isikut ei olnud katseajal. 27 korral määrati isikule ka kriminaalhooldus ning ühel korral ka elektrooniline valve.

Joonis 18. Viru Maakohtu karistused KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritavate tegude eest.

Joonis 18 – autori koostatud.

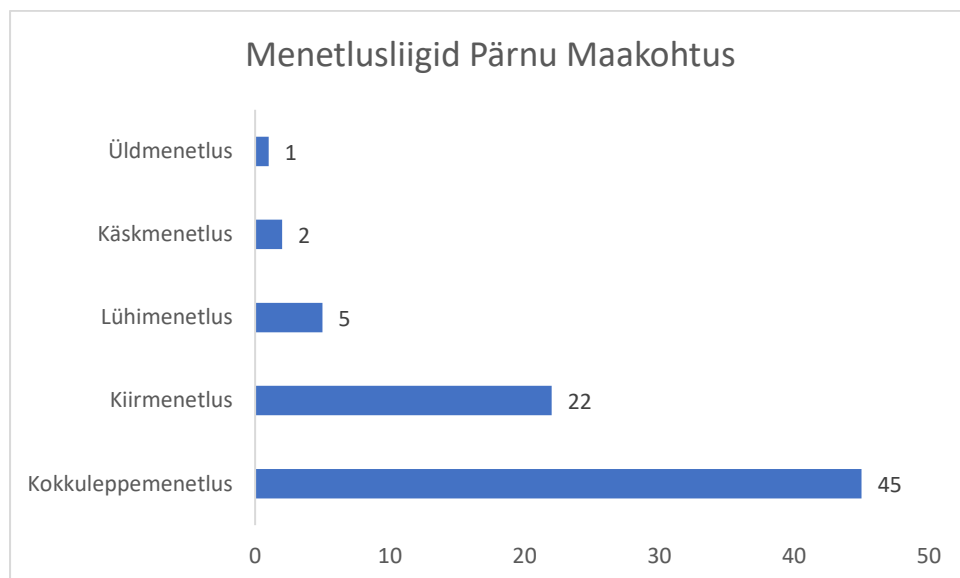
Kõige pikem ajavahe esimese ja kolmanda osateo vahel oli umbes 4 aastat, kui kolm isikut said kriminaalkaristused aastal 2016 ja siis jäid juhtimisõiguseta sõitmisega vahele uuesti aastal 2020.⁹³ Vahepealsetel aastatel isikud väärteokorras karistada ei saanud.

⁹³ Viru MKo 1-20-6756, 1-20-8513, 1-20-9345.

2.4 Pärnu Maakohtu lahendid

Pärnu Maakohtu kohtumajade 2020. aasta KarS § 423¹ kohtulahendeid Riigi Teataja portaalis oli 75. 45 korral kohaldati kokkuleppemenetlust, 22 korral kiirmenetlust, 5 korral lühimenetlust, kaks käskmenetlust ja üks üldmenetlus.

Joonis 19. Menetlusliigid Pärnu Maakohtu kohtumajades.

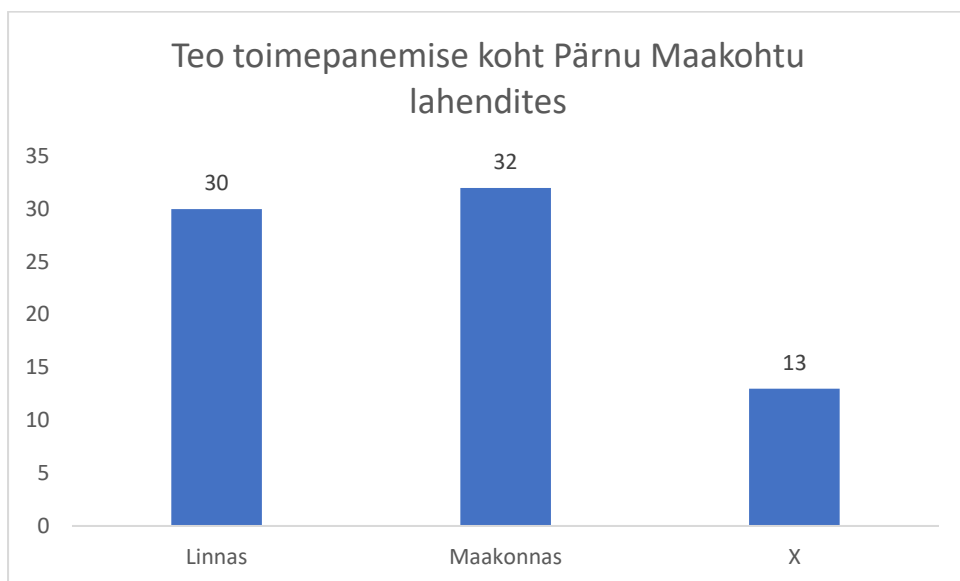

Joonis 19 – autori koostatud.

Kokku sai karistada 69 inimest, kellest kõik olid meessoost. Süüdistatavad olid vanuses 18 kuni 67. 6 inimest sai Pärnu Maakohtus aastal 2020 kaks korda karistada. 9 inimest on 01.04.2022 seisuga uuesti saanud karistada KarS § 423¹ järgi. Lisaks on üks inimene saanud väärteokorras karistada mootorsõiduki juhtimise eest ilma vastava kategooria juhtimisõigusega.

30 korral pandi tegu toime linnas, 32 korral maakonnas ja 13 korral polnud süüdistuses kohta märgitud.

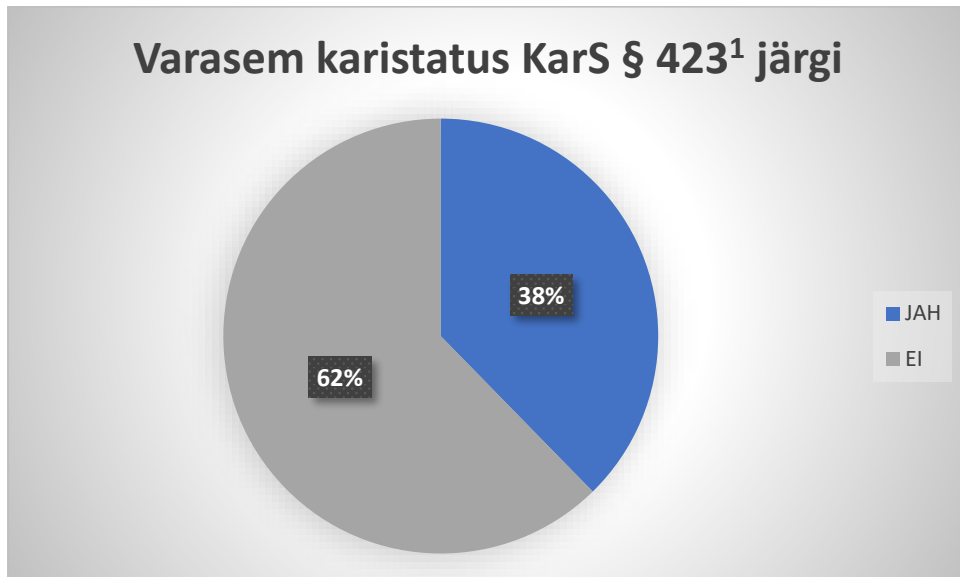
Joonis 20. Süütegude toimepanemise koht Pärnu Maakohtu kohtumajade lahendites.

Joonis 20 – autori koostatud.

Arvesse võtmata isikuid, kes said aastal 2020 oma esimese ja teise kriminaalkaristuse, oli 38% süüdistatavatest enne 2020. aastat karistatud KarS § 423¹ järgi.

Joonis 21. Pärnu Maakohtu süüdistatavate varasem karistus KarS § 423¹ järgi.

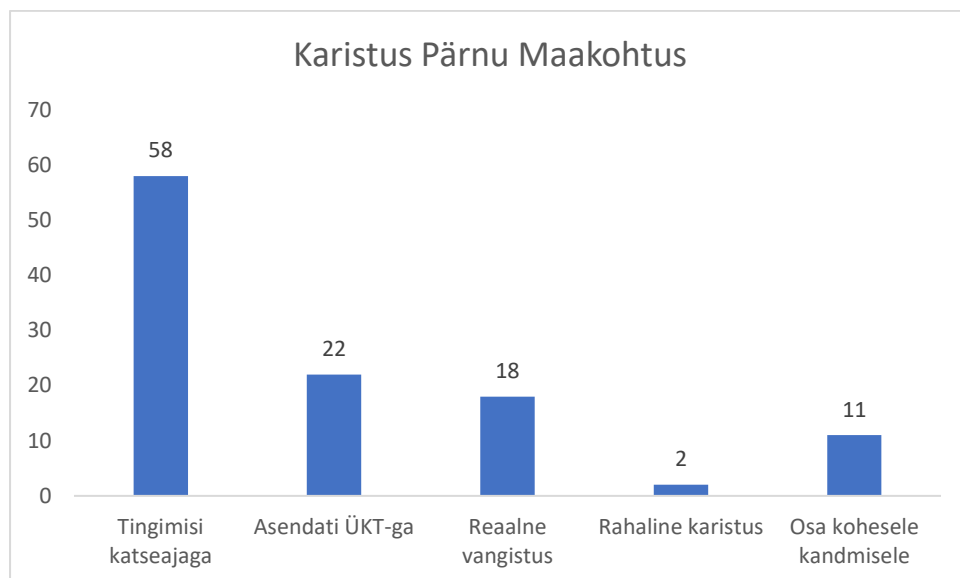

Joonis 21 – autori koostatud.

16 korral oli süüdistuses ka KarS § 424, 6 korral oli isikul tuvastatud alkoholijoove, mis oli käsitletav väärteona. 58 korral oli isik kinnipeetud, vahi alla võeti isik 6 korral ning iga kord oli süüdistuses rohkem kui üks paragrahv.

33 korral mõisteti karistuseks tingimisi vangistus katseajaga, 20 korral asendati karistus üldkasuliku tööga, 14 korral mõisteti karistuseks reaalne vangistus ja kuuel korral rahaline karistus. Kahel korral tuli osa karistusest kohe ära kanda ja ülejäänud jäi tingimisi katseajaga. 41 korral määrati isikule ka kriminaalhooldus.

Joonis 22. Pärnu Maakohtu karistused KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritavate tegude eest.

Joonis 22 – autori koostatud.

Kõige pikem ajavahe esimese ja kolmanda osateo vahel oli 4 aastat, kui isik sai juhtis esimest korda juhtimisõigusega mootorsõidukit aastal 2016, seejärel aastal 2019 ning kolmandat korda aastal 2020.⁹⁴

2.5 Üldmenetluste lahendid

Lahendite analüüsi puhul on kõige olulisemad just üldmenetluse lahendid, sest neist on võimalik lugeda kohtu põhjendusi ja hinnanguid. Lihtmenetluste puhul jääb kohtul üle ainult võtta seisukoht, kas tegu on toime pandud või mitte.

Aastal 2020 tehti maakohtutes üldmenetluse raames kokku viis otsust, neist kolm Tartu Maakohtu piirkonnas, üks Viru Maakohtu piirkonnas ja üks Pärnu Maakohtu piirkonnas. Nagu eelnevas analüüsis selgus, siis kokkuvõttes on kõige pikema ajavahemikuga episoodides süüdimõistvaid kohtuotsuseid tehtud Tartu Maakohtus. See võib olla ka põhjuseks, miks 2020. aasta viiest üldmenetluse läinud kriminaalasjast olid kolm just Tartu Maakohtu tööpiirkonnas.

⁹⁴ Pärnu MKo 1-20-2371.

Mida pikem on tegudevaheline ajavahemik, seda rohkem tekitab olukord isikutes segadust, eriti kui neil on vääртеokorras mõistetud karistused kantud.

Tartu Maakohtu Võru kohtumajas Põlvas mõisteti üldmenetluses A.P süüdi KarS § 423¹ järgi. A.P oli eelnevalt aastal 2017 samuti mõistetud süüdi KarS § 423¹ järgi. Riigi Teataja portaalis leitavas kohtulahendis ei ole kahjuks nähtav A.P-le etteheidetav süüdistus ega kohtuotsuse põhistused.⁹⁵

Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumajas mõisteti üldmenetluses Š.-T.G süüdi KarS § 423¹ järgi.⁹⁶ Isik oli eelnevalt aastatel 2017 ja 2018 süüdi tunnistatud KarS § 423¹ järgi. Süüdistuse kohaselt Š.-T.G juhtimisõigust omamata ja isikuna, kes on varasemalt juhtimisõiguseta süstemaatilise sõitmise eest karistatud Tartu Maakohtu 07.06.2017. a otsusega ning Harju Maakohtu 07.06.2018. a otsusega, millised karistused ei ole kustunud, juhtis tahtlikult uuesti, s.o süstemaatiliselt, 25.07.2019. Jõgeva maakonnas mootorsõidukit, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust.

Maakohus leidis oma otsuses, et vaidlust pole selles osas, et mootorsõiduki juhtimine on toime pandud ja selle pani toime süüdistatav. Samuti pole vaidlust selles osas, et süüdistataval pole kunagi olnud juhtimisõigust. Maakohus viitas Riigikohtu lahenditele, millest kaks selgitasid süstemaatilisuse mõistet varguste näitel. Maakohus leidis, et esmalt tuleb tuvastada, et isik on vähemalt kolmel korral juhtinud sõidukit juhtimisõiguseta. Maakohus tuvastas, et kuna isik oli varasemalt kahe korral kriminaalkorras karistatud, on tuvastatav süüdistatava puhul õiguslik retsidiiv. Maakohus leidis, et süütegude vaheline ajavahemik on tähtsusetu, viidates Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-66-13, milles on asutud seisukohale, et ajalisele faktorile iseseisva õigusliku tähenduse omistamine ei ole õiguslikult põhjendatav ega ka vajalik. Maakohus viitas ka sisemisele seosele, öeldes, et kui inimene ei omanda juhtimisõigust, viitab see juba iseenesest tema otsusele teatud viisil oma elu elada. Kui ta otsustab korduvalt sõidukit juhtida, võib see olla nii teadlik valik (eluviis) või lihtsalt lootmine, et ta ei jää vahele (harjumus). Maakohtu otsuse kaebas edasi süüdistatava kaitsja. Tartu Ringkonnakohtus tegi omakorda otsuse, milles jättis maakohtu otsuse muutmata. Selle peale kaebas kaitsja edasi Riigikohtusse, kus Riigikohtus tegi 15.06.2021 kohtuotsuse, millest on täpsemalt kirjas alapeatükis 1.4. Riigikohtus

⁹⁵ Tartu MKo 1-18-6678.

⁹⁶ Tartu MKo 1-20-3067.

leidis, et Š.-T.G. süüditunnistamine ja karistamine oli õige, kuid muutma peab kohtute põhistusi.⁹⁷

Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumajas mõisteti M.T üldmenetluses süüdi KarS § 423¹ järgi.⁹⁸ Antud kaasus on eriline just seetõttu, et arvesse on võetud kolm aastat varasemat karistust kriminaalasjas. Nimelt on M.T Pärnu Maakohtu 24.05.2017. a otsusega nr 1-17-3572 süüdi tunnistanud KarS § 422 lg 1 järgi, mille eest mõisteti karistuseks 2 aasta 6 kuud vangistust. Lõplikuks liitkaristuseks mõisteti 1 aasta 9 kuud 28 päeva vangistust. M.T vabanes karistuse kandmiselt 24.07.2019. 2020. aasta kriminaalasja süüdistuse kohaselt juhtis M.T 11.04.2020 Jõgevamaal mootorsõidukit ilma vastava kategooria juhtimisõiguseta ja seda süstemaatiliselt. Süstemaatilisus tuleneb süüdistuse kohaselt sellest, et M.T-d karistati Pärnu Maakohtu 24.05.2017. a otsusega nr 1-17-3572 KarS § 422 lg 1 järgi kvalifitseeritava teo eest, mille ta samuti pani toime juhtimisõigust omamata ning 21. märtsil 2020. a kell 17.04 ajal Tallinnas J. Smuuli teel toimunud juhtimisõiguseta mootorsõiduki juhtimise faktist.

Maakohus leidis oma otsuses, et vaidlust pole selles osas, et mootorsõiduki juhtimine on toime pandud, selle pani toime süüdistatav ja süüdistataval pole kunagi olnud juhtimisõigust. Kuna selle kohtuasja kohtunikuks oli sama, kes eelnevalt mainitud kohtuotsuses nr 1-20-3067, siis on kohtu põhjendused samad. Taaskord viidatakse Riigikohtu laheditele ning leitakse, et ei ole oluline, kas varasemad teod moodustasid väärteo LS § 201 tähenduses või vastasid KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisule, nagu ka see, kas isik on varasemate juhtimisõiguseta juhtimiste eest süüdi tunnistanud (õiguslik retsidiiv) või tuvastatakse need ühes menetluses (faktiline retsidiiv). Maakohus leidis, et 2017 aasta kohtuotsuses on kirjas, et isikul puudub vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus ning seetõttu on juhtimise fakt tuvastatud. Süüdistatava kaitsja arvas aga, et seda ei saa arvesse võtta, sest selles pole isikule kahtlustust esitatud ega edastatud materjale väärteomenetluseks.

Käesoleva magistritöö autor teostas M.T-ga menetlustoiminguid ning isik väljendas tugevalt oma hämmingut, kuidas saab teda kaks korda sama asja eest vastutusele võtta, kui KarS § 422 lg 1 järgi kvalifitseeritava teo eest mõistetud karistuse oli isik juba ära kandnud.

Viru Maakohtus mõisteti D.J üldmenetluses süüdi KarS § 423¹ ja § 424 lg 2 järgi.⁹⁹ D.J oli varasemalt aastal 2018 süüdi tunnistanud KarS § 423¹ ja § 424 lg 2 järgi. Süüdistuse kohaselt

⁹⁷ RKKKo 1-20-3067 p 17, 19.

⁹⁸ Tartu MKo 1-20-3430.

⁹⁹ Viru MKo 1-20-4136.

juhtis D.J isikuna, keda on varem karistatud mootorsõiduki juhtimise eest juhtimisõigust omamata, nimelt 11.04.2018 Viru Maakohtu otsusega KarS § 423¹ järgi (kolme episoodi eest 19.09.2017, 25.09.2017 ja 08.11.2017), uuesti s.o süstemaatiliselt 13.08.2019 Ida-Virumaal Jõhvi vallas mootorsõidukit omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Kohtumenetluses oli vaidlus selles, kas isik D.J juhtis mootorsõidukit või mitte. Süüdistatava versiooni kohaselt oli ta auto kõrvalistmel. Analüüsides D.J vastutust KarS § 423¹ järgi, leidis maakohus, et süstemaatilise juhtimise subsumeerimiseks on oluline, et isik oleks teo toime pannud vähemalt kolmandat korda ning ajaline faktor ei oma tähtsust. Kaitsja kaebas maakohtu otsuse edasi aga Tartu Ringkonnakohus jättis otsuse muutmata.

Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumajas mõisteti R.U üldmenetluses süüdi KarS § 423¹ järgi.¹⁰⁰ R.U oli varasemalt aastal 2019 süüdi tunnistatud KarS § 423¹ järgi. Süüdistuse kohaselt R.U isikuna, kes on varem süstemaatiliselt juhtinud mootorsõidukit ilma vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega ja on selle eest karistatud Pärnu Maakohtu poolt 14.10.2019 a KarS § 423¹ alusel, juhtis tahtlikult uuesti, s.o süstemaatiliselt, 11.08.2020.a kella 17:39 ajal Pärnu maakonnas mootorsõidukit, millel puudus kehtiv tehniline ülevaatus, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Kohtuotsuses pole kohus peatunud süstemaatilisuse mõiste avamisel.

2.6 Üldisest kohtupraktikast erinevad lahendid

Maakohtute 2020. aasta lahendeid analüüsides ilmnes, et uurimisasutused ja kohtud jälgivad süüdistatava kehtivaid karistusi ning olukorras, kus isikul on juba kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi, on üldjootes iga järgmine episood automaatselt uus kuritegu. Seda olenemata sellest, kui pikk vahe on episoodide vahel.

2020. aastal KarS § 423¹ järgi kriminaalkaristuse saanud isikutest olid 41 saanud kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi aastatel 2015-2017. Kohtulahendeid analüüsides oli kokku 28 isiku puhul olukord, kus isik oli saanud aastal 2015-2017 kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi ning uue kriminaalkaristuse 2020. aastal, olemata vahepealsetel aastatel saanud väärteokorras karistada. Seega kõikide nende menetluste puhul pidi olema tegudevaheline ajavahemik kindlasti rohkem kui 2 aastat. 13 isikut olid vahepealsetel aastatel saanud mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimise eest karistada väärteokorras.

¹⁰⁰ Pärnu MKo 1-20-6094.

Järgnevalt on välja toodud kolm lahendit 2020. aasta maakohtu kohtulahenditest, kus isik oli saanud kriminaalkaristuse aastal 2016 (aga karistus oli kehtiv) ning uuesti aastal 2020 ehk olukorrad, kus süütegudevaheline ajavahemik on rohkem kui kolm aastat. Sellised menetlused on märgilised, sest sellise suure ajavahega episoodide puhul tekib küsimus, kas saab jaatada süstemaatilisust, kui hakata otsima nii ajalist kui ka sisulist seost osategude vahel.

E.K-d on Pärnu Maakohtu 2016. aasta otsusega kriminaalasjas karistatud KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava kuriteo eest, mille osateod olid toime pandud 01.08.2015, 23.10.2015 ja 30.01.2016. Karistuseks mõisteti 5 kuud vangistust, mis suurendati KarS § 65 lg 2 alusel ärakandmata osa võrra, mõistes liitkaristuseks 1 aasta 6 kuud ja 27 päeva. Karistus asendati 567 tunni üldkasuliku tööga.¹⁰¹ 2020. aastal tunnistas Pärnu Maakohus kriminaalasjas E.K uuesti süüdi KarS § 423¹ ja KarS § 184 lg 1 järgi. E.K pani toime KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava kuriteo, juhtides mootorsõidukit omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust 21.09.2019 Pärnu linnas.¹⁰² Seega isik oli juhtinud mootorsõidukit kuupäevadel 01.08.2015, 23.10.2015, 30.01.2016 ja 21.09.2019, mis tähendab, et viimase kahe osateo vahe oli 3 aastat ja 8 kuud.

A.R on Viru Maakohtu 2016. aasta otsusega kriminaalasjas karistatud KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava kuriteo eest. A.R süüdistati sellest, et olles juhtinud mootorsõidukit omamata vastava kategooria juhtimisõigust 15.08.2015 ja 26.09.2015, juhtis ta uuesti mootorsõidukit 13.08.2016, 27.08.2016 ja 09.10.2016. Karistuseks mõisteti 1 aasta vangistust, mis asendati 360 tunni üldkasuliku tööga.¹⁰³ Kuid veel enne, kui A.R jõudis hakata üldkasulikkude tööde tegema, jõudis ta sõita mootorsõidukiga uuesti, eelmise kohtuotsuse tegemise kuupäeval. Seega tunnistas Viru Maakohus 2016. aastal teist korda A.R süüdi KarS § 423¹ järgi. Karistuseks mõisteti 1 aasta vangistust. KarS § 65 lg 2 alusel suurendati ärakandmata osaga ning mõisteti liitkaristuseks 2 aastat vangistust.¹⁰⁴ Kolmandat korda tunnistas Viru Maakohus A.R süüdi KarS § 423¹ järgi 2020. aastal. Süüdistuse kohaselt juhtis A.R vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust omamata mootorsõidukit 19.06.2020 Lääne-Virumaal. Karistuseks mõisteti 1 aasta vangistust 2 aastase katseajaga.¹⁰⁵ A.R on juhtinud mootorsõidukit kuupäevadel 15.08.2015, 26.09.2015, 13.08.2016, 27.08.2016, 09.10.2016, 15.11.2016, 19.06.2020. Seega oli A.R kahe viimase osateo vahe 3 aastat ja 7 kuud.

¹⁰¹ Pärnu MKo 1-16-5182.

¹⁰² Pärnu MKo 1-20-129.

¹⁰³ Viru MKo 1-16-9996.

¹⁰⁴ Viru MKo 16-10835.

¹⁰⁵ Viru MKo 1-20-9345.

R.V on 2016. aasta Viru Maakohtu otsusega süüdi mõistetud KarS § 423¹ järgi. Süüdistuse kohaselt on R.V juhinud mootorsõidukit omamata vastava kategooria mootorsõidukit kuupäevadel 13.07.2015, 04.06.2016 ja 29.06.2016. R.V-le mõisteti liitkaristuseks 1 aasta 11 kuud ja 28 päeva vangistust.¹⁰⁶ 2020. aastal tunnistas Viru Maakohus kriminaalasjas uuesti, st teist korda, R.V süüdi KarS § 423¹ järgi. Süüdistuse kohaselt juhtis R.V vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust omamata mootorsõidukit 01.04.2020. Karistuseks mõisteti 5 kuud vangistust katseajaga.¹⁰⁷ Seega oli R.V kahe viimase kohtuotsuse osategude ajavahe 3 aastat ja 9 kuud.

Eelpool välja toodud lahendid kinnitavad, et praktikas ei ole uurimisasutuste ja kohtute jaoks süütegudevaheline ajavahemik oluline, vaid vajalik on, et eelnevalt toime pandud teo eest oleks kehtiv karistus karistusregistris. Eelnevalt välja toodud kohtulahendites on asjaolud sellised, et kahe kohtuotsuse vahe oli rohkem kui kolm aastat. Autori arvates ei tohiks neis kohtulahendites jaatada süstemaatilisust KarS § 423¹ mõttes, sest niivõrd suur ajavahemik tegude vahel ei näita tegevuse ühtelugu, alailma või sageli tegemist, mis vastaks Eesti kohtupraktika tunnustatud seisukohtadele.

2020. aastal KarS § 423¹ järgi kriminaalkaristuse saanud isikutest olid 15 saanud kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi aastatel 2015-2018, kuid vahepealsetel aastatel juhtides mootorsõidukit omamata juhtimisõigust, on need isikud saanud karistada hoopis väärteokorras. Neist viis isikut said enne 2020. aasta kriminaalkaristust kahel korral väärteokorras karistada, ehk siis alustati uuesti kolme episoodi lugemist. Peale selle esines veel kolm juhtu, kus isikul oli peale väärteokaristuse saamist uusi sõitmise episoodi lühikese ajavahemiku jooksul rohkem kui kolm. Kõigil isikutel oli samal ajal kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi. Neist 10 isikut oli Harju Maakohtu, 2 Tartu Maakohtu ja 3 Pärnu Maakohtu tööpiirkonnas.

Järgnevalt on välja toodud 5 lahendit 2020. aasta maakohtu kohtulahenditest, kus isik oli saanud kriminaalkaristuse aastatel 2015-2017 ning uuesti aastal 2020, kuid vahepealsel ajal on isikut karistatud väärteokorras.

2020. aastal tunnistas Pärnu Maakohus A.M süüdi KarS § 423¹ järgi. Süüdistuse kohaselt A.M isikuna, keda on 09.11.2016 Harju Maakohtu otsusega karistatud KarS § 423¹ alusel ja 11.12.2018 Harju Maakohtu poolt LS § 201 lg 2 alusel, juhtis uuesti vastava kategooria

¹⁰⁶ Viru MKo 1-16-11546.

¹⁰⁷ Viru MKo 1-20-8513.

mootorsõiduki juhtimisõigust omamata mootorsõidukit 11.01.2020 Lääne maakonnas.¹⁰⁸ Seega on isik saanud kriminaalkaristuse aastal 2016, mis oli kehtiv karistus aastal 2018, kui isik sai karistada väärteokorras. Antud kaasuse puhul on tähelepanuväärne, et aastal 2018 on uurimisasutus ja kohus eitanud süstemaatilist süütegu kuid seejärel aasta 2020 sõitmise puhul on jällegi loetud süütegu süstemaatiliseks. Isiku esimese kriminaalasja ja väärteoasja episoodide vahe on umbes kaks aastat ning samamoodi on kaks aastat vahe väärteoasja ja uue kriminaalasja episoodide vahel. Kuna 2018. aastal karistati isikut väärteokorras Harju Maakohtu poolt ja 2020. aastal Pärnu Maakohtu poolt, siis on selgelt näha, kuidas erinevate piirkondade uurimisasutused ja kohtud tõlgendavad süstemaatilisust erinevalt.

2020. aastal tunnistas Tartu Maakohus A.P süüdi KarS § 423¹ järgi. Süüdistusest nähtuvalt on A.P toime pannud kuriteona mootorsõiduki juhtimise vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega isiku poolt, süstemaatiliselt KarS § 423¹ järgi, mis seisnes selles, et tema olles 07.12.2016.a. karistatud Pärnu Maakohtu poolt KarS § 423¹ järgi ja väärteokorras 25.06.2019 LS § 201 lg 2 järgi, mootorsõiduki juhtimise eest vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega isiku poolt, juhtis taas 10.03.2020.a. Viljandi linnas mootorsõidukit, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust.¹⁰⁹ Seega on isik saanud kriminaalkaristuse aastal 2016, mis oli kehtiv karistus aastal 2019, kui isik sai karistada väärteokorras, pärast mida sai isik uuesti 2020. aastal kriminaalkaristuse. Antud kaasuse puhul tekib küsimus, et kui 2,5 aastat peale kriminaalkaristuse saamist eitatakse süstemaatilisust ning karistatakse isikut väärteokorras, mis viitab sellele, et isikul hakati uuesti lugema süstemaatilisuse jaoks vajalikku kolme episoodi, siis on arusaamatu miks isik sai kriminaalkaristuse pärast ühte uut väärteoepisoodi.

2020. aastal tunnistas Tartu Maakohus J.P süüdi KarS § 423¹ järgi. Süüdistusest nähtuvalt on J.P toime pannud kuriteona mootorsõiduki juhtimise vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega isiku poolt süstemaatiliselt KarS § 423¹ järgi, mis seisnes selles, et tema, olles 04.04.2020.a. ja 11.06.2019.a. toime pannud LS § 201 lg 2 sätestatud rikkumise, s.o mootorsõiduki juhtimise vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega isikuna, juhtis taas 20.07.2020.a Viljandi maakonnas mootorsõidukit, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Kohtuotsuses on välja toodud, et isikul on üks kehtiv kriminaalkaristus: Tartu Maakohtu 19.10.2016 otsusega on J.P kriminaalkorras karistatud KarS

¹⁰⁸ Pärnu MKo 1-20-1038.

¹⁰⁹ Tartu MKo 1-20-1946.

§ 424 ja 423¹ järgi.¹¹⁰ Seega on isik saanud kriminaalkaristuse aastal 2016, mis oli kehtiv karistus aastatel 2019 ja 2020, kui isik sai karistada väärteokorras. Kuna episoodide vahe on rohkem kui 3 aastat, on töö autori arvates õige hakata uuesti lugema kolme episoodi, nagu antud kaasuses ka tehti, karistades esimese kahe episoodi puhul isikut väärteokorras.¹¹¹

2020. aastal tunnistas Harju Maakohus A.K süüdi KarS § 423¹ järgi. Süüdistuse kohaselt A.K isikuna, kellel on kehtiv karistus KarS § 423¹ kirjeldatud kuriteo toimepanemise eest ja keda on Harju Maakohtu Tallinna Kohtumaja poolt 02.05.2019 ja 25.06.2019 karistatud mootorsõiduki juhtimise eest ilma vastava kategooria juhtimisõigusega, juhtis uuesti 03.08.2019 ja 02.09.2019 mootorsõidukit ilma vastava kategooria juhtimisõigusega. Kohtuotsuses on välja toodud, et isikut on kriminaalkorras karistatud 20.12.2017.a Harju Maakohtu otsusega KarS § 423¹ alusel.¹¹² Seega on isik saanud kriminaalkaristuse aastal 2017, mis oli kehtiv karistus ja isikul oli ka katseaeg aastal 2019, kui isik sai karistada väärteokorras. Kuigi antud kaasuse puhul on tõenäoliselt esimese kriminaalasja ja väärteoasja episoodide vahe rohkem kui 2 aastat, siis töö autori arvates ei ole õige karistada isikut väärteokorras, kui isikul on katseaeg KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava kuriteo eest.

2020. aastal tunnistas Harju Maakohus S.T süüdi KarS § 423¹ järgi. Süüdistuse kohaselt S.T, olles karistatud 28.02.2019 a. Põhja prefektuuri poolt LS § 210 lg 1 järgi kvalifitseeritava väärteo toimepanemise eest ja 17.01.2020 karistatud Harju Maakohtu poolt LS § 201 lg 2 järgi juhtis tahtlikult uuesti so. süstemaatiliselt 12.11.2019, 16.01.2020 ja 12.04.2020 mootorsõidukit omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Kohtuotsuses on välja toodud, et isikut on kriminaalkorras karistatud 17.04.2017 Harju Maakohtu otsusega KarS § 423¹ alusel.¹¹³ Seega on isik saanud kriminaalkaristuse aastal 2017, mis oli kehtiv karistus ja isikul oli ka katseaeg aastal 2019 ja 2020, kui isik sai karistada väärteokorras. Samamoodi nagu eelmise kaasuse puhul, leiab töö autor, et ei ole õige karistada isikut väärteokorras, kui isikul on katseaeg KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava kuriteo eest. Katseaja mõte ongi kutsuda korrale inimesi, et nad ei paneks katseajal toime uusi kuritegusid. Seega on arusaamatu, et katseajal toime pandud süüteosse suhtutakse niivõrd leebelt, et ei jaatata süstemaatilisust järjepideva õigusrikkumise puhul.

¹¹⁰ Tartu MKo 1-20-5411.

¹¹¹ Sarnane lahend on ka Harju MKo 1-20-1876.

¹¹² Harju MKo 1-20-4824.

¹¹³ Harju MKo 1-20-2934.

Järgnevalt on välja toodud kaks kaasust, kus kaks isikut on saanud kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi aastal 2018 ja 2020, kuid vahepealsetel aastatel juhtides mootorsõidukit omamata juhtimisõigust, on need isikud saanud karistada hoopis väärteokorras.

2020. aastal tunnistas Pärnu Maakohus J.K süüdi KarS § 423¹ järgi kokkuleppemenetluses. Süüdistuse kohaselt juhtis J.K vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust omamata mootorsõidukit 05.09.2019 ja 18.09.2019, olles varasemalt karistatud väärteoasjas LS § 201 lg 2 järgi 04.02.2019 toime pandud teo eest.¹¹⁴ Kohtuotsuses on välja toodud, et J.K-l on kehtiv kriminaalkaristus, nimelt on J.K varem kriminaalkorras karistatud 2018. aastal KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest. Süüdistuse kohaselt J.K, olles 02.06.2017 ja 06.09.2017 väärteokorras karistatud LS § 201 lg 2 alusel mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimise eest, juhtis taas omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimise õigust 17.11.2017.¹¹⁵ 2018. aasta kohtuotsusega määratud karistuse katseaeg sai läbi 04.09.2019, ehk kaks tegu pani J.K toime katseajal. J.K esimese kriminaalasja viimase osateo (17.11.2017) ja väärteoasja teo (04.02.2019) vahe on umbes 1 aasta ja 2 kuud. Samas tekib küsimus, kas isikut oleks pidanud 04.02.2019 karistama kriminaalkorras, kuna isikul oli sellel hetkel katseaeg KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest. Nagu eelnevalt välja toodud, siis katseaja mõte on isikut korrale kutsuda ja katseajal toime pandud süüteo tuleks suhtuda rangemalt. Seega on töö autor seisukohal, et 04.02.2019 sõitmise episood oleks pidanud oleks pidanud olema kvalifitseeritud kuriteona. Isiku süstemaatilist käitumismustrit kinnitab asjaolu, et isik, teades, et on katseajal juhtis uuesti mootorsõidukit ja edasi ka peale katseaja möödumist.

2020. aastal tunnistas Pärnu Maakohus süüdi G.V KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest.¹¹⁶ Süüdistuse kohaselt G.V, olles varem saanud 30.11.2018 Pärnu Maakohtu otsusega karistada KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest, juhtis taas 24.01.2020 ilma vastava kategooria juhtimisõigusega, samuti ilma liikluskindlustusega ja tehnonõuetele vastavuse kontrolli mitteläbinud mootorsõidukit, mille eest karistati teda Rapla politseijaoskonna poolt väärteokorras 14.02.2020 rahatraviga, juhtis uuesti 14.05.2020 Raplamaal mootorsõidukit omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Nagu süüdistuses välja toodi, on G.V varem kriminaalkorras karistatud Pärnu Maakohtu 2018. aasta otsusega KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest.¹¹⁷ Süüdistuse kohaselt G.V isikuna, kes on juhtinud ilma vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega

¹¹⁴ Pärnu MKo 1-20-322.

¹¹⁵ Viru MKo 1-18-1912.

¹¹⁶ Pärnu MKo 1-20-4285.

¹¹⁷ Pärnu MKo 1-18-9686.

mootorsõidukit 08.08.2018 ning 28.08.2018 (ja karistatud selle eest väärteokorras), juhtis 19.10.2018 Rapla linnas vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust omamata sõiduauto. Seega on G.V esimese kriminaalasja viimase osateo (19.10.2018) ja väärteoasja teo (24.01.2020) vahe umbes 1 aasta ja 3 kuud. Antud kaasuse puhul on töö autori arvates uurimisasutused õigesti tõlgendanud süstemaatilisuse mõistet eitades 24.01.2020 episoodi puhul süstemaatilisust, sest 1 aasta ja 3 kuud on piisavalt pikk ajavahemik osategude vahel, et ei saaks rääkida teo toimepanemisest ühtelugu, alailma või sageli. Samas tekitab küsimusi, miks ei hakatud uuesti lugema kolme episoodi ja kohe peale esimest väärteoasja sõitmine tõlgendati süstemaatiliseks. Kui 24.01.2020 episoodi puhul uurimisasutus ei võtnud arvesse kehtivat karistust KarS § 423¹ järgi, siis miks võeti see arvesse 14.05.2020 episoodi puhul.

Analüüsides 2020. aasta maakohtute kohtulahendeid, vaatas töö autor Riigi Teataja portaalist süüdistatava isikukoodi järgi, kui paljud samad süüdistatavad on peale 2020. aastat uuesti saanud karistada juhtimisõigusega sõitmise eest. Neist kolm isikut, kes said 2020. aastal kriminaalkaristuse KarS § 423¹ järgi, on 2021. aastal saanud väärteokorras karistada mootorsõiduki juhtimise eest omamata vastava kategooria juhtimisõigust.

2020. aastal tunnistas Viru Maakohus I.V süüdi KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest.¹¹⁸ Süüdistuse kohaselt I.V, olles 05.01.2018 karistatud Lääne prefektuuri Paide politseijaoskonna poolt väärteokorras LS § 201 lg 2 alusel rahatraviga mootorsõiduki juhtimisõigusega juhtimise eest, juhtis taas omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust 13.04.2018 ja 14.04.2018. Selle teo eest mõisteti I.V-le karistuses 5 kuud vangistust, mis asendati üldkasuliku tööga. Harju Maakohus on 11.02.2021 I.V tunnistanud süüdi väärteoasjas LS § 201 lg 2 järgi.¹¹⁹ Kuigi 2021. aasta väärteoasja kohtuotsuses ei ole kirjas episoodi kuupäeva, on tõenäoline, et kriminaalasja viimase episoodi ja väärteoasja episoodide vahe on rohkem kui 2 aastat. Seega on töö autori arvates õige hakata uuesti lugema kolme episoodi ja karistada isikut alguses väärteokorras, kuna isikul pole 2020. aastal mõistetud karistuse eest katseaega.

2020. aastal tunnistas Pärnu Maakohus T.S süüdi KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest.¹²⁰ Süüdistuse kohaselt T.S, olles 05.03.2017 ja 30.04.2019 kõrvaldatud mootorsõiduki juhtimiselt, juhtis T.S uuesti 24.07.2019 ja 16.01.2020 mootorsõidukit omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Selle teo eest mõisteti T.S-ile karistuseks 6

¹¹⁸ Viru MKo 1-19-9508.

¹¹⁹ Harju MKo 4-21-440.

¹²⁰ Pärnu MKo 1-20-2530.

kuud vangistust ning asendati see üldkasuliku tööga. Pärnu Maakohus on 12.11.2021 tunnistanud T.S süüdi väärteoasjas LS § 201 lg 2 ja § 224 lg 2 järgi.¹²¹ Väärteoasja kirjelduse kohaselt juhtis T.S mootorsõidukit 27.08.2021 omamata vastava kategooria juhtimisõigust ja olles alkoholijoobes. Seega on kriminaalasja viimase osateo ja väärteoasja teo vahe 1 aasta ja 7 kuud, mis on pikk aeg, et rääkida teo toimepanemisest ühtelugu ja sageli. Seega on töö autori arvates ka selle kaasuse juures uurimisasutused õigesti tõlgendanud süstemaatilisust ning karistanud isikut väärteokorras kuna isikul pole 2020. aastal mõistetud karistuse eest katseaega.

Kohtulahendeid ja isikute karistusi analüüsides tekitas töö autoris kõige rohkem küsimusi isiku A.B karistused. A.B on 2016. aastal Harju Maakohtu otsusega karistatud KarS § 423¹ järgi.¹²² Süüdistust kohtuotsuses välja toodud ei ole. 2020. aastal tunnistas Harju Maakohus uuesti A.B süüdi KarS § 423¹ järgi.¹²³ Süüdistusest selgub, et isikut A.B on karistatud 18.03.2020 Põhja prefektuuri otsusega LS § 201 lg 2 (juhtis 25.02.2020) järgi kvalifitseeritava väärteo toimepanemise eest ning A.B juhtis uuesti mootorsõidukit 8 korral aastal 2020, viimane episood kuupäeval 02.06.2020. Seega on A.B 2016 ja 2020 kohtulahendite episoodide vahe kindlasti üle kolme aasta, mistõttu on loogiline, et süstemaatilisust ei saa jaatada ning A.B pidi saama väärteokaristuse 25.02.2020 teo eest. Seega on A.B puhul alustatud uuesti kolme episoodi lugemist ning kokku 8 episoodi poole aasta jooksul kinnitab, et isik paneb süütegusid toime süstemaatiliselt. Küll aga otsides A.B isikukoodi järgi Riigi Teatajast lahendeid selgus, et 22.07.2021 tunnistas Harju Maakohus väärteoasjas A.B süüdi LS § 201 lg 2 järgi kvalifitseeritud väärteo eest.¹²⁴ Kuigi väärteoasja kohtuotsuses ei ole märgitud sõitmise kuupäeva, oli 2020. aasta kohtuotsuse viimase episoodi ja väärteoasja kohtuotsuse ajaline vahe 1 aasta, 1 kuu ja 20 päeva. Arvestades asjaolu, et isikul oli sellel hetkel kaks kehtivat kriminaalkaristust KarS § 423¹ järgi ning viimases kriminaalasjas oli 8 episoodi, peaks antud juhul taaskord jaatama süstemaatilisust. Isiku A.B puhul on tekkinud olukord, kus on isik saanud 1 aasta ja 4 kuu jooksul karistada väärteomenetluses, kriminaalmenetluses ja uuesti väärteomenetluses.

Viru Maakohus on 2020. aastal tunnistanud M.J süüdi KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest.¹²⁵ Süüdistuse kohaselt M.J isikuna, keda on 13.11.2017 karistatud Harju Maakohtu poolt KarS § 423¹ alusel, juhtis taas 31.05.2019 mootorsõidukit, omamata vastava

¹²¹ Pärnu MKo 4-21-3692.

¹²² Harju MKo 1-16-2321.

¹²³ Harju MKo 1-20-5081.

¹²⁴ Harju MKo 4-21-2262.

¹²⁵ Viru MKo 1-19-9508.

kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Karistuseks mõisteti isikule kuus kuud vangistust 1 aasta ja 2 kuu pikkuse katseajaga, mis tähendab, et katseaeg pidi isikul läbi saama 27.03.2021. 2021. aastal on M.J uuesti süüdi tunnistatud KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava teo toimepanemise eest.¹²⁶ Süüdistuse kohaselt M.J, olles 27.01.2020 karistatud Viru Maakohtu otsusega KarS § 423¹ järgi, juhtis uuesti mootorsõidukit ilma juhtimisõigusega 03.10.2021. See tähendab, et isiku 2020. aasta kriminaalasja viimase osateo (31.05.2019) ja uue kriminaalasja teo (03.10.2021) vahe on 1 aasta ja 5 kuud ning kohus on jaatanud süstemaatilisust.¹²⁷

Nagu eelnevalt välja toodud lahendite analüüsist selgus, siis erinevate piirkondade uurimisasutuste ja kohtute tõlgendused süstemaatilisuse sisutamisel ebaühtlased. Ja on näha, kuidas Harju Maakohtu tööpiirkonnas vaadatakse konkreetsemalt episoodide ajavahemikke ja kergekäelisemalt eitavad süstemaatilisust.

2.7 Järeldused ja ettepanekud

Kuigi karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne ütleb süstemaatilisuse kohta, et tegemist on karistusõiguslikult autonoomse mõistega, mida tuleb sisustada koosseisuspetsiifiliselt, on magistritöö käigus selgunud, et sellega on tekkinud Eesti õigusruumis ebavõrdne kohtlemine. On tekkinud olukord, kus sama sätet tõlgendatakse piirkonniti erinevalt, kuna puudub piisav selgitus seadusandjalt ning Riigikohtu poolt tehtud lahenditest.

Ühtne ja arusaadav kohtupraktika kaitseb õiguspärase ootuse põhimõtet. Ühtne kohtupraktika tagab inimesele kindlustunde ning teadmise, et isik saab toimepandud süütegude eest karistada kas kriminaalkorras või väärteokorras, mitte läbisegi. Normi kohaldamise selge praktika olemasolu tagab õiguskindluse, sest isikul on võimalik ette näha teo etteheidetavust ja ka rakendatavaid sanktsioone. Ebaühtlane praktika seevastu võib tähendada sarnaste tegude puhul isikute põhjendamatut ebavõrdset kohtlemist.¹²⁸

Käesolevas magistritöös analüüsitud maakohtute lahendite põhjal on võimalik välja tuua kolm küsitavusi tekitavat kaasuslahendust. Esimesel juhul on tegemist olukorraga, kus isikul on kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi ning ükskõik kui palju aega on episoodide vahel, on kohe järgmine sõitmine tõlgendatud süstemaatiliseks ja isik on saanud uuesti kriminaalkorras karistada. Selliste olukordade puhul võib episoodide vahe olla lausa 3-4 aastat.

¹²⁶ Viru MKo 1-21-7669.

¹²⁷ Sarnaste kuupäevade ja ajavahemikega lahendid on ka näiteks Tartu MKo 1-19-9413 ja 1-20-4785 süüdistatavate uued 2021. aasta kriminaalasja kohtuotsused.

¹²⁸ T.Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? Juridica X/2010, lk 747.

Teisel juhul on isikul kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi kuid järgmise sõitmise puhul eitatakse süstemaatilisust ning isik saab karistada väärteokorras, kuid esimese sõitmise puhul peale väärteokaristust on tõlgendatud tegu kohe süstemaatiliseks.

Kolmandal juhul on isikul kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi ning järgmise sõitmise puhul saab isik väärteokorras karistada ja algab uuesti kolme episoodi lugemine.

Autori arvates on tegemist õiguskindluse riivega, kui isikul on kehtiv kriminaalkaristus süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimise eest, vahepeal on isik saanud hoopis ühe korra väärteokorras karistada ja seejärel saab uuesti kriminaalkorras karistada. Samamoodi on erinev praktika ka sellisel juhul, kui isik on katsejal. Selline olukord on segadusttekitav nii õiguskaitseorganite kui ka kodanike jaoks.

Nagu Riigikohus 2021 aastal tehtud lahendis 1-20-3067 ütles, tuleks tõlgendada ka nende tegude omavahelist seost ehk üksikud juhtimisõigusega juhtimised peavad moodustama teatud sisulise süsteemi. Kuigi seda põhimõtet käsitletakse peamiselt KarS § 199 lg 2 p 9 süütegude puhul, siis Riigikohus eelmainitud lahendis tõi välja tõsiasja, et kui seadusandja oleks soovinud tunnistada sõiduki juhtimise juhtimisõigusega juhtimise kuriteona karistatavaks alati, kui seda tehakse vähemalt kolmandat korda, olekski ta kehtestanud sellise sisuga kuriteokoosseisu.

Sisulist seost ei saa mootorsõiduki juhtimise puhul vaadata samamoodi nagu süstemaatilise varguse puhul. Süstemaatilise juhtimise puhul on isikul üks eesmärk – sõita autoga, teades, et tal puudub juhtimisõigus. Samas aga on töö autor arvamisel, et teod peaksid moodustama ikkagi mingi süsteemi ja peaks olema näha, et isik järjepidevalt rikub seadust ning sõidab ilma juhtimisõigusega. Kui isik sõidab kolme aasta jooksul kaks korda, siis ei saa öelda, et tegemist on ühtelugu toime pandud tegudega.

Töö autori isiklik arvamus on, et ei tohiks võtta arvesse rohkem kui aasta vanu kohtuotsuseid. Üks aasta on piisavalt pikk aeg, et saaks öelda, et teod on toime pandud järjepidevalt. Näiteks neli aastat kahe osateo on liialt pikk aeg, et rääkida süstemaatiliselt toimepandud süütegudest. Üks asi on vaadata kohtuotsuste vahelisi aegu, teine asi on vaadata reaalsete sõitmiste episoodide kuupäevi, sest see näitab isiku teo järjepidevust. Kohtuotsuste kuupäeva näitavad seda, millal on õiguskaitseorganid jõudnud otsusele. Erinev on aga olukord siis, kui isik on katseajal ehk peaks olema motiveeritud hoiduma uute kuritegude toimepanemisest. Kui isik on katseajal, siis olenemata episoodide vahelisest ajast, tuleks isik uuesti vastutusele võtta KarS § 423¹ järgi.

Süstemaatiliselt juhtimisõiguseta juhid on niiõelda nõiaringis, nad saavad karistada juhtimisõiguseta sõitmise eest ning sellega lükkub edasi aeg, millal nad saavad hakata taotlema juhtimisõigust. Seadusandja peaks välja mõtlema viisi, kuidas saaks süsteemaatilisi lubadeta juhte mitte roolist eemal hoida, vaid kuidas saaks tagada isikutele võimalikult mõistlikul viisil võimaluse omandada juhtimisõigus. See vajaks kindlasti peamiselt just seadusemuudatust liiklusseaduse sätete osas, mis ütlevad, millal võib kehtiva karistusega isik taotleda juhtimisõigust.

KrMS § 202 lg 1 ütleb, et kriminaalmenetlus võidakse lõpetada, kui isiku süü ei ole suur, ta on heastanud kuriteoga tekitatud kahju ja tasunud kriminaalmenetluse kulud ning kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi. Lõige kaks ütleb, et lõpetamise korral võib kohus panna isikule kohustuse määratud tähtjaks ning loetleb võimalikke kohustusi. KarS § 423¹ järgi esimesel korral kriminaalkaristuse saanud isikute puhul kohaldatakse opurtuniteediga lõpetamist võiks panna isikutele kohustuseks näiteks aasta jooksul läbida autokool ning riiklikud eksamid. KrMS § 202 lg 2 p 7 alusel on võimalik panna kohustuseks täita muu asjakohane kohustus. Süsteemaatiliste juhtimisõiguseta isikute puhul oleks töö autori arvates asjakohane suunata isikuid juhtimisõigust taotlema.

Kriminaalpoliitika veebilehelt on leitavad erinevad sotsiaalprogrammid. Üheks on näiteks liiklusohutusprogramm, mille sihtgrupiks on liiklussüüteo eest kriminaalkorras karistatud isikud, kellel on motivatsiooni muuta oma liikluskäitumist. Programmi sisu kokkuvõttes on välja toodud liiklussüüteo analüüs, osaleja sõiduajalugu ja praegune olukord, auto ja juhilubade tähtsus.¹²⁹ Üldjuhul süsteemaatilised lubadeta juhid saavad aru juhilubade olemasolu vajalikkusest kuid mingil põhjusel nad ei saa neid taotleda. Olgu selleks põhjuseks siis kas majanduslik seis või kehtivad karistused liiklussüütegude eest. Seega sellisesse sotsiaalprogrammi suunamine anna tulemust praegusel juhul, kui meil on seadusesäte, mis ütleb, et kehtiva karistusega isikud peavad teatud aja ootama enne kui saavad juhtimisõigust taotlema hakata.

Töö käigus on tekkinud autoril küsimus, kas süsteemaatilisus ei võiks olla hoopis karistusseadustikus üldosalise raskendava koosseisutunnusena. Enamus süüteo koosseisude puhul on raskendava asjaoluna olemas korduvus aga kolmandal episoodi puhul võiks olla tegemist süsteemaatilisusega. Miks ei võiks rääkida süsteemaatilisest kurjategijast olukorras, kus

¹²⁹ Liiklusohutusprogramm. Justiitsministeerium.
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/liiklusohutusprogramm>

Saadaval veebis:

keegi omastab, kelmistab või vägivallatseb. Miks on selliste isikute käitumine vähem taunitav kui isikul, kes pudeleid õlut varastab või kolm korda autoga sõidab, omamata juhtimisõigust? Samamoodi miks ei ole ette nähtud kriminaalkaristust isikule, kes näiteks kolm korda sõidab ilma turvavööta või ületab kiirust kolm korda? Sellised teod on tõenäoliselt ohtlikumad nii iseendale kui ka teistele liiklejatele, kui lihtsalt juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimine.

Kõige olulisem on hetkel hakata ühtlustama kohtupraktikat, et ei oleks olukorda, kus erinevates piirkondades tõlgendatakse süstemaatilisust erinevalt ja isikud saavad läbisegi väärteo- ja kriminaalkaristusi.

Töö autor on kohtulahendeid analüüsides jõudnud järeldusele, et kõige mõistlikum oleks süstemaatilise juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimise puhul vaadata aastase perioodi jooksul toime pandud süütegusid. Olukorras, kus isikul on kehtiv kriminaalkaristus KarS § 423¹ järgi, tuleks samamoodi vaadata episoodide kuupäevi ja kui on rohkem kui aasta episoodide vahel, tuleks kvalifitseerida uus sõitmine väärteona LS § 201 järgi. Samas aga olukorras, kus isikul on katseaeg eelmise kriminaalkaristuse eest, siis esimene uus episood tuleks kvalifitseerida töö autori arvates KarS § 423¹ järgi kuriteona.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks seadis autor süstemaatilise süüteo mõiste selgitamise, tehes seda läbi kohtulahendite analüüsi. Analüüsi eesmärgiks oli selgitada välja, kuidas tõlgendatakse antud paragrahvi kohtupraktikas, millised probleeme esineb ning kas kohtupraktika on ühtne erinevates Eesti piirkondades. Töös sissejuhatuses püstitati hüpotees, mille kohaselt tõlgendatakse süstemaatilisust erinevalt erinevates Eesti piirkondades. Töö käigus sai algselt seatud eesmärgid saavutatud ning hüpotees leidis kinnitust.

Töö esimene osa räägib süstemaatilise süüteo mõistest. Eesti kohtupraktikas on öeldud, et mõiste süstemaatiline tähendab mingi tegevuse ühtelugu, alailma või sageli tegemist ning süstemaatiliselt toimepandud kuriteoks loetakse sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist. Süstemaatiline süütegu on sarnane jätkuval süüteole. Jätkuv süütegu on olukord, kus mitu, ajaliselt lähedast, sama objekti vastu suunatud ja sarnasel viisil toimepandud tegu loetakse õiguslikult üheks teoks, kui osateod on kantud ühtsest tahtest.

Süstemaatilisust koosseisutunnusena esineb kehtivas karistusseadustikus üheksas paragrahvis, ning kõik karistusseadustikus süstemaatilisust sisaldavad paragrahvid viitavad süstemaatilisuse mõiste sisustamise juures varguse paragrahvi kommentaaridele süstemaatilisuse kohta.

Seetõttu annab teine alapeatükk ülevaate süstemaatilisele vargusele. KarS § 199 lg 2 p 9 järgi on karistatav võõra vallasasja äravõtmine selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, kui see on toime pandud süstemaatiliselt. See tähendab seda, et pannes toime kolm väheväärtusliku asja (alla 20 miinimumpäevamäära, käesoleva töö kirjutamise hetkel on selleks 200 euro) vargust, tuleb isik vastutusele võtta KarS § 199 lg 2 p 9 järgi. Süstemaatilisuse jaoks ei ole oluline, kas isik on varasemate varguste eest süüdi mõistetud või on need tuvastatud alles ühes menetluses. Lisaks kolmele teole eeldab süstemaatiline vargus veel tegude sisulist seost ning teod peavad olema toime pandud ajaliselt lähestikku. Kuigi Riigikohus pole konkreetselt öelnud, et ajavahemik oleks tingimata oluline süstemaatilisuse tekkeks, on õiguskirjanduses leitud, et tegude vaheline ajavahemik ei saa olla väga pikk. Praktikas on leitud, et teod peavad olema toime pandud ühe aasta jooksul. Mõnel juhul vaadatakse ka pooleaastast perioodi. Sisulise seose puhul on oluline, et toime pandud teod moodustaksid teatud sisulise süsteemi.

Kolmas alapeatükk räägib süstemaatilisest sõiduki juhtimisest juhtimisõiguseta isiku poolt. Peatüki esimeses osas on antud ülevaate koosseisu lisamisest karistusseadustikku ning erinevatest variantidest, millisel juhul saab isikut vastutusele võtta KarS § 423¹ järgi. Seejärel on avatud KarS § 423¹ olemus läbi objektiivsete ja subjektiivsete eelduste selgitamise.

Objektiivse koosseisu täitmiseks on vajalik kindlaks teha, kas isik juhtis mootorsõidukit, maastikusõidukit või trammi. Autor selgitas liiklusseaduse abil, mis on mootorsõiduk, maastikusõiduk ja tramm. Lisaks selgitas autor, kes on juht liiklusseaduse mõttes. Objektiivse koosseisu täitmiseks on oluline, et sõiduki juhtimine oleks toime pandud juhtimisõigust mitteomava isiku poolt. Juhtimisõigusega sõiduki juhtimine on olukord, kus juhil puudub üldse juhtimisõigus, tal on juhtimisõigus peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud. Kui piiratud juhtimisõigusega isik sõidab mootorsõidukiga üksinda, on tegemist LS § 242 lg 1 mõttes muu rikkumisega ja isikut ei saa karistada kolmandal korral juhtimisõigusega sõitmise eest süstemaatiliselt KarS § 423¹ alusel. Subjektiivne koosseis eeldab vähemalt kaudset tahtlust.

Peatüki järgmistes osades on välja toodud olukorrad, millal saab juhtimisõigust ära võtta, karistuse aegumiste tähtajad ja tagajärjed isikule, kui juhtimisõigus on peatunud ja ära võetud. Kui isikul pole kunagi juhtimisõigust olnud ning teda karistatakse liiklussüüteo eest väärteokorras, peab ta ootama aasta peale karistuse ära kandmist enne kui saab juhtimisõigust taotleda. Kui aga isikut on karistatud kriminaalkorras, peab isik ootama kolm kuni viis aastat peale karistuse kandmist, et saaks juhtimisõiguset taotleda.

Kui eelmainitud objektiivsed ja subjektiivsed eeldused on täidetud, järgneb rikkumisel LS § 201 lg 1 järgi vastutus väärteokorras. Süstemaatilisus eeldab teo toimepanemist vähemalt kolmandat korda, seega kui isik juhib mootorsõidukit kolmandat korda juhtimisõigusega, järgneb kriminaalkorras vastutus KarS § 423¹ alusel. Erinevalt süstemaatilisest vargusest, ei eelda KarS § 423¹ episoodide sisulist seost. Praktikas tekitab probleeme süütegude vahelise ajavahemiku tähtsustamine. Aastate jooksul on Riigikohus oma lahendites viidanud, et süütegudevahelisel ajavahemikul pole tähtsust süstemaatilise juhtimisõigusega sõitmise puhul.

Neljandas alapeatükis on töö autor välja toonud lahendid KarS § 423¹ kohta Riigikohtu praktikas. Esimesed neli Riigikohtu lahendit kinnitasid seisukohta, mille järgi tuleb väärteomenetlused lõpetada mingi menetleda kõiki osategusid samas menetluses, kui isikul pole väärteomenetlused lõpliku menetlusotsuseni jõudnud samal ajal kui isik sõidab kolmandat korda juhtimisõigusega. Kuna kolm esimest lahendit tehti KarS § 423¹ kehtima hakkamise aastal, oli oluline Riigikohtu märkus, et võib arvestada enne KarS § 423¹ kehtima hakkamist toimepandud süütegusid, sest kuriteo eest mõistetakse karistus üksnes viimase, seaduse kehtivuse ajal toimepandud kuriteo tunnustega teo eest. Viimane, 2021. aastal tehtud Riigikohtu lahend on märgiline seetõttu, et see on esimene lahend, kus Riigikohus ütles, et KarS § 423¹ puhul tuleb arvesse võtta üksiktegusid lahutavat ajavahemikku.

Teises peatükis analüüsis autor Eesti maakohtute lahendeid, mis olid tehtud 2020. aastal, kus isik mõisteti süüdi KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemise eest.

Kokku analüüsis autor 359 kriminaalasja, mille alusel süüdistati 343 isikut, kellest 10 olid naissoost. 52% süüdistatavatest olid vanuses 18-30. Süüdi mõisteti ka 6 alaealist, mistõttu saab järeldada, et süstemaatilisel juhtimisõiguseta juhil ei ole juhtimisõigust üldjuhul mitte vanusest tuleneva keelu tõttu, vaid millegi muu põhjuse pärast. Kõige rohkem lahendeid (234) tehti kokkuleppemenetluse raames, millest saab järeldada, et liiklussüütegude puhul on asjaolud valdavalt selged ning neid on võimalik lahendada lihtmenetlusega. Analüüsist selgus, et 23% kohtulahenditest oli süüdistuses peale KarS § 423¹ esindatud ka KarS § 424 ehk isik sõitis joobeseisundis mootorsõidukiga. Väärteojoobe esinemist mainiti 4% süüdistustest. Autor soovis kohtulahendite analüüsi käigus välja selgitada, milline on kõige pikem ajavahemik, mille puhul on kohus jaatanud süstemaatilisust. Selleks osutus Tartu Maakohtu lahend, kus episoodide vahe oli 4 aastat ja 3 kuud.

Kohtulahendite analüüsi käigus selgus, et kõige lühema ajavahemikuga episoodid olid Harju Maakohtu tööpiirkonnas ning kõige pikema ajavahemikuga Tartu Maakohtu tööpiirkonnas. Kõikidest maakohtutest esines just Harju Maakohtus kõige rohkem selliseid olukordi, kus kahe KarS § 423¹ kohtuotsuse vahel sai isik karistada ka väärteokorras, kokku 10 korda. Seega on tekkinud olukord, kus sama sätet tõlgendatakse piirkonniti erinevalt ning see rikub õiguskindluse põhimõtet.

Karistusi KarS § 423¹ eest mõisteti alates mõjuvahendi kohaldamisest kuni reaalse vangistuseni. Isikute varasemaid karistusi analüüsides selgus, et 33% isikutest olid varasemalt juba KarS § 423¹ järgi süüdimõistetud. 28 inimest tunnistati 2020. aastal mitu korda süüdi KarS § 423¹ järgi.

Kuna süstemaatilised juhtimisõiguseta juhid on raskendatud seisus, sest nad saavad karistada juhtimisõiguseta sõitmise eest ning sellega lükkub edasi aeg, millal nad saavad hakata taotlema juhtimisõigust, siis menetluskoormuse vähendamiseks peaks seadusandja välja mõtlema viisi, kuidas saaks tagada isikutele võimalikult mõistlik viis juhtimisõiguse taotlemiseks. Opurtuniteediga lõpetatud kriminaalajades tuleks panna isikule kohustus läbida aasta jooksul autokool ning riiklikud eksamid. Süstemaatilisus võiks olla karistusseadustikus üldosalise raskendava koosseisutunnusena, et seda oleks võimalik rakendada ka teiste süüteokoosseisude puhul, näiteks kelmused või vägivallakuriteod.

ABSTRACT

Systematicity as a element of criminal offence

In the currently valid Estonian Penal Code systematicity can be found in nine paragraphs. The two most common paragraphs that have systematicity as a element of criminal offence are § 423¹ of the Penal Code which is systematic driving of vehicle by person without right to drive and § 199 (2) 9) of the Penal Code which is taking away of movable property of another with the intention of illegal appropriation when the act is committed systematically.

Taking away of movable property of another with the intention of illegal appropriation when the act is committed systematically is punishable by Penal Code § 199 (2) 9) as of 28.07.2008. Since then there have been no court settlements that specify in what period such criminal acts have to be committed for them to become systematic. In practice, a period of one year, and more recently, half a year between actions has been accepted to be systematic.

Driving of power-driven vehicles, off-road vehicles or trams by persons without the right to drive power-driven vehicles or trams of the corresponding category, if committed systematically is punishable by Penal Code § 423¹ as of 01.05.2015. Systematic driving of vehicle by person without right to drive has seen different practices both in pre-trial phase of the police investigation and also in court proceedings. Different opinions and views on this matter have confused both the investigative authorities and ordinary citizens.

The concept of systematicity has caused problems for years. On the one hand for a crime to become systematic it has to be committed within a one year period but on the other there is no common understanding what is the longest possible period between offences for them to still be considered systematic. This means that in practice a situation can occur where in one region someone can be punished for committing a crime but some other citizen in another region who committed an act of similar nature will be punished for a misdemeanor.

Hypothesis made in this paper states that systematicity is interpreted differently in different Estonian courts. The issue is mainly with § 423¹ of the Penal Code - systematic driving of vehicle by person without right to drive. Investigating § 199 (2) 9) of the Penal Code has become clearer over the years and investigative authorities follow the one year period when interpreting an offence as systematic. Therefore the author of this paper focuses on the issues surrounding interpreting § 423¹ of the Penal Code. Discussions whether or not § 423¹ fulfills its

purpose have become more relevant. The possibility of decriminalizing such offenses has also been discussed.

The main objective of this paper is to give an overview of the concept of systematicity and analyze different Estonian County Court decisions concerning § 423¹ of the Penal Code. The purpose of the analysis is to determine whether the paragraph is interpreted similarly in different County Courts. If there are issues with the interpretation of the paragraph, it is necessary to find out whether and what change the paragraph needs in its wording and nature.

This Master's Thesis consists of a theoretical and an empirical part and has two chapters. The first chapter discusses systematic offences in general and points out which offences in Estonian law can be committed systematically. After that the author discusses in depth § 199 (2) 9) of the Penal Code and its prerequisites for systematicity. The next subsection focuses on systematic driving of vehicle by person without right to drive.

Second chapter focuses on the analysis of Estonian County Court decisions in 2020. The author also gives suggestions based on the analysis. Author found a total of 361 County Court decisions concerning § 423¹ of the Penal Code from website Riigi Teataja in 2020. 112 of those were made in Tartu County Court, 47 in Viru County Court, 127 in Harju County Court and 75 in Pärnu County Court. Analysis shows that the most common type of procedure is settlement procedure – 234 cases were solved in that manner. Most of the offenders were between the ages of 18 and 30. Only 2% of the offenders were under the age of 18. These are people who haven't even had the chance to acquire a driver's license. This shows the problem isn't people who don't have a license because of their age but people who don't have a license because of other reasons.

37% of the offenders had previously been convicted of § 423¹ of the Penal Code. Analysing the Court decisions revealed that systematic driving of vehicle by person without right to drive is often committed together with the offense of § 424 of the Penal Code that is driving in state of intoxication.

Analysing the court decisions revealed that different County Courts interpret systematicity differently. In Harju County Court the maximum time between systematic offences is 1,5 years. In Tartu County Court there were multiple decisions in which the time between offences was 3-4 years. Analyzing Harju County Court decisions and offenders revealed that if the offender was convicted of § 423¹ of the Penal Code two years prior then the new offense was considered

to be a misdemeanor. Such an approach was not found when analyzing other Estonian County Courts.

This means that citizens don't have a legal certainty in a country with uniform legal system when in one Estonian region a person committing an offense is convicted of a misdemeanor but in another region of a crime.

Certainly, current situation should be reviewed in order to allow a person to be able to apply for the right to drive, not just consistently punish a person. In the author's opinion, the procedural burden would be significantly reduced if, in the case of proceedings terminated on an opportunistic basis, a person were required to pass a driving school and state examinations during one year.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud õigusaktid ja seletuskirjad

1. Karistusseadustiku muutmise seadus – RT I 2008, 33, 199
2. Karistusseadustiku muutmise seadus 225 SE eelnõu ja seletuskiri. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4>
3. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE eelnõu esimese lugemise eelnõu ja seletuskiri. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>
4. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE teise lugemise eelnõu ja seletuskiri. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>
5. Karistusseadustik – RT I, 21.05.2021, 9
6. Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 22.12.2021, 45
7. Karistusregistri seadus – RT I, 12.03.2022, 3
8. Liiklusseadus – RT I, 22.03.2022, 4

Kasutatud kirjandus

9. A. Rüütel. Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt. Magistritöö 2016. Saadaval veebis: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51714/ruutel_alan.pdf
10. J. Sootak. Varavastased süüteod. 2., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
11. P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
12. P. Randma. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lg 2 p 9 tähenduses. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus kriminaalasjas 1-11-11324 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses asjas 3-1-1-87-07 väljendatud seisukohtade osaline vastustamine). Juridica II/2013.
13. T.Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? Juridica X/2010.

Kasutatud veebipõhised allikad

14. A. Ahven, J. Salla. Kuritegevus Eestis 2008. Varavastane kuritegevus. Justiitsministeerium: 2009. Saadaval veebis: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/10._kuritegevus_eestis_2008.pdf
15. A. Ahven, K.-C. Kruusmaa, A. Leps, K. Tamm, B. Tammiste, K. Tüllinen, S. Solodov, M.-L. Sööt. Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium: 2017. Saadaval veebis: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf
16. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika 2020. a koondandmed, 2020. a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. Saadaval veebis: https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2020._a_menetlusstatistika.pdf
17. Karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu (225 SE) esimene lugemine. Riigikogu XI koosseisu istungjärgu stenogramm 03.06.2008. Saadaval veebis: <https://stenogrammid.riigikogu.ee/et/200806031000?phrase=Karistusseadustiku%20muutmise&type=ALL#SND-169757>
18. Kuritegevus Eestis 2020. Justiitsministeerium. Saadaval veebis: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/>
19. Liiklusohutusprogrammi tutvustus. Justiitsministeerium. Saadaval veebis: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/liiklusohutusprogramm>
20. Maastikusõidukite kategooriad. Transpordiamet. <https://www.transpordiamet.ee/soidukite-ja-masinate-kategooriad#maastikusidukid>
21. Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, 07.06.2021. Saadaval veebis: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/dokumendiregister/dokument/53e836ac-73b1-4270-90e5-f5568f0b4bc0>

Kasutatud kohtupraktika

22. RKKKm 3-1-1-66-13	27. RKKKo 3-1-1-146-03
23. RKKKm 3-1-1-75-15	28. RKKKo 3-1-1-16-13
24. RKKKo 1-15-11032	29. RKKKo 3-1-1-4-04
25. RKKKo 1-17-11432	30. RKKKo 3-1-1-71-13
26. RKKKo 1-20-3067	31. RKKKo 3-1-1-74-15

32. RKKKo 3-1-1-74-15	43. Harju MKo 4-21-440
33. RKKKo 3-1-1-82-15	44. Pärnu MKo 1-16-5182
34. RKKKo 3-1-1-82-15	45. Pärnu MKo 1-18-9686
35. RKKKo 3-1-1-87-08 koos kohtunik J. Ilvest eriarvamusega	46. Pärnu MKo 1-20-94
36. RKKKo 3-1-3-9-00	47. Pärnu MKo 4-21-3692
37. RKKKo 4-17-4621	48. Tartu MKo 1-17-8415
38. RKKKo 4-19-4337	49. Tartu MKo 4-21-3833
39. TrtRnKm 1-11-11324	50. Viru MKo 1-16-10835
40. Harju MKo 1-15-1102.	51. Viru MKo 1-16-11546
41. Harju MKo 1-16-2321	52. Viru MKo 1-16-9996
42. Harju MKo 4-21-2262	53. Viru MKo 1-18-1912
	54. Viru MKo 1-21-7669

Analüüsitud Pärnu Maakohtu 2020. aasta lahendid

55. 1-19-10098	80. 1-20-1433	105. 1-20-6464
56. 1-20-1038	81. 1-20-1723	106. 1-20-7972
57. 1-20-2791	82. 1-20-1460	107. 1-20-8055
58. 1-20-3974	83. 1-20-2177	108. 1-20-7907
59. 1-20-3083	84. 1-20-2199	109. 1-20-8808
60. 1-20-7693	85. 1-20-2371	110. 1-20-8867
61. 1-20-2565	86. 1-20-2392	111. 1-20-6094
62. 1-20-5198	87. 1-20-2426	112. 1-20-9155
63. 1-20-9059	88. 1-19-10102	113. 1-20-8964
64. 1-20-8380	89. 1-20-2530	114. 1-20-8392
65. 1-20-322	90. 1-20-2956	115. 1-20-61
66. 1-20-662	91. 1-20-3117	116. 1-19-10080
67. 1-20-2490	92. 1-20-3814	117. 1-20-94
68. 1-20-2620	93. 1-20-3762	118. 1-20-4110
69. 1-20-3034	94. 1-20-3963	119. 1-20-4665
70. 1-20-2898	95. 1-20-4274	120. 1-20-4231
71. 1-20-2949	96. 1-20-4463	121. 1-20-5020
72. 1-20-3301	97. 1-20-4680	122. 1-20-4285
73. 1-20-3302	98. 1-20-4709	123. 1-20-6471
74. 1-20-4137	99. 1-20-4710	124. 1-20-6590
75. 1-20-4899	100. 1-20-4691	125. 1-20-7183
76. 1-20-6944	101. 1-20-5765	126. 1-20-7769
77. 1-20-521	102. 1-20-5245	127. 1-20-4835
78. 1-20-937	103. 1-20-6382	128. 1-20-6809
79. 1-20-129	104. 1-20-6601	129. 1-20-7499

Analüüsitud Viru Maakohtu 2020. aasta lahendid

130.	1-20-822	146.	1-19-9508	162.	1-20-6246
131.	1-20-2551	147.	1-19-9508	163.	1-20-6383
132.	1-20-5131	148.	1-20-724	164.	1-20-6377
133.	1-20-4136	149.	1-19-8268	165.	1-20-6551
134.	1-20-7486	150.	1-20-1704	166.	1-20-6756
135.	1-20-3502	151.	1-20-1811	167.	1-20-6955
136.	1-18-10289	152.	1-20-2568	168.	1-20-6956
137.	1-20-9286	153.	1-20-2686	169.	1-20-7941
138.	1-20-942	154.	1-20-3383	170.	1-20-8014
139.	1-20-1511	155.	1-20-3359	171.	1-20-8513
140.	1-20-4860	156.	1-20-2784	172.	1-20-9115
141.	1-20-5419	157.	1-20-3732	173.	1-20-9345
142.	1-20-4612	158.	1-20-4182	174.	1-20-7301
143.	1-20-7060	159.	1-20-5554	175.	1-20-9480
144.	1-20-9062	160.	1-20-5914		
145.	1-20-466	161.	1-20-5915		

Analüüsitud Harju Maakohtu 2020. aasta lahendid

176.	1-19-9823	201.	1-20-1788	226.	1-20-358
177.	1-19-9594	202.	1-20-1924	227.	1-19-8571
178.	1-20-169	203.	1-20-2065	228.	1-20-817
179.	1-19-10246	204.	1-20-811	229.	1-20-4040
180.	1-19-10040	205.	1-20-2242	230.	1-20-2198
181.	1-20-323	206.	1-19-8047	231.	1-20-3484
182.	1-20-370	207.	1-20-1876	232.	1-20-3434
183.	1-19-9750	208.	1-20-2269	233.	1-20-4105
184.	1-20-243	209.	1-20-2395	234.	1-20-4345
185.	1-20-262	210.	1-20-2174	235.	1-20-4298
186.	1-20-505	211.	1-20-2076	236.	1-20-3929
187.	1-20-414	212.	1-20-2145	237.	1-20-4675
188.	1-20-415	213.	1-20-2765	238.	1-20-4782
189.	1-20-729	214.	1-20-2425	239.	1-20-4459
190.	1-20-912	215.	1-20-2449	240.	1-20-4614
191.	1-20-512	216.	1-20-3401	241.	1-20-4920
192.	1-20-550	217.	1-20-2335	242.	1-20-4831
193.	1-20-875	218.	1-20-2003	243.	1-20-5284
194.	1-20-631	219.	1-20-2610	244.	1-20-4320
195.	1-20-858	220.	1-20-3507	245.	1-20-4140
196.	1-20-951	221.	1-20-2398	246.	1-20-4219
197.	1-19-9250	222.	1-20-2393	247.	1-20-3714
198.	1-20-1307	223.	1-20-2780	248.	1-20-5431
199.	1-20-1629	224.	1-20-2263	249.	1-20-4518
200.	1-20-1351	225.	1-20-1630	250.	1-20-4316

251.	1-20-885	268.	1-20-6702	285.	1-20-7726
252.	1-20-4593	269.	1-20-7344	286.	1-20-8075
253.	1-20-5301	270.	1-20-7206	287.	1-20-8755
254.	1-20-3420	271.	1-20-7282	288.	1-20-6472
255.	1-20-4824	272.	1-20-5766	289.	1-20-8558
256.	1-20-4763	273.	1-20-6743	290.	1-20-7845
257.	1-20-5954	274.	1-20-7688	291.	1-20-8382
258.	1-20-2934	275.	1-20-7901	292.	1-20-8481
259.	1-20-4587	276.	1-20-8029	293.	1-20-8990
260.	1-20-5432	277.	1-20-6242	294.	1-20-8880
261.	1-20-6071	278.	1-20-8059	295.	1-20-9016
262.	1-20-6084	279.	1-20-7775	296.	1-20-8685
263.	1-20-6313	280.	1-20-7873	297.	1-20-9165
264.	1-20-5417	281.	1-20-7567	298.	1-20-8193
265.	1-20-5144	282.	1-20-8465	299.	1-20-9464
266.	1-20-5081	283.	1-20- 8516	300.	1-20-9465
267.	1-20-6586	284.	1-20-4362	301.	1-20-9188

Analüüsitud Tartu Maakohtu 2020. aasta lahendid

302.	1-19-10100	330.	1-20-5672	358.	1-20-5400
303.	1-19-10003	331.	1-20-6263	359.	1-20-1601
304.	1-20-734	332.	1-20-6293	360.	1-20-1449
305.	1-20-1005	333.	1-20-5880	361.	1-20-3259
306.	1-20-1040	334.	1-20-6855	362.	1-20-5321
307.	1-20-1244	335.	1-20-6486	363.	1-20-4973
308.	1-20-1258	336.	1-20-6277	364.	1-20-5411
309.	1-20-608	337.	1-20-5713	365.	1-20-6002
310.	1-20-1257	338.	1-20-7020	366.	1-20-6912
311.	1-20-1467	339.	1-20-6947	367.	1-19-10175
312.	1-20-1892	340.	1-20-7194	368.	1-20-3960
313.	1-20-1973	341.	1-20-6863	369.	1-20-4456
314.	1-20-591	342.	1-20-8050	370.	1-18-6678
315.	1-20-2471	343.	1-20-6971	371.	1-20-526
316.	1-20-2984	344.	1-20-7271	372.	1-20-1075
317.	1-20-3258	345.	1-20-9111	373.	1-20-3328
318.	1-20-2945	346.	1-20-9346	374.	1-20-3433
319.	1-20-2972	347.	1-20-8405	375.	1-20-4828
320.	1-20-2697	348.	1-19-9030	376.	1-20-5367
321.	1-20-3166	349.	1-19-9922	377.	1-20-5807
322.	1-20-3914	350.	1-19-9192	378.	1-20-6261
323.	1-20-2864	351.	1-19-9413	379.	1-20-6924
324.	1-20-4097	352.	1-20-314	380.	1-20-3939
325.	1-20-3908	353.	1-20-1946	381.	1-20-6288
326.	1-20-4573	354.	1-20-867	382.	1-20-6701
327.	1-20-5333	355.	1-20-490	383.	1-20-6937
328.	1-20-5566	356.	1-20-539	384.	1-20-6067
329.	1-20-6149	357.	1-20-350	385.	1-20-8176

386.	1-20-8793	396.	1-20-1101	406.	1-20-6056
387.	1-20-8087	397.	1-20-1407	407.	1-20-6296
388.	1-20-9104	398.	1-20-1772	408.	1-20-7103
389.	1-20-9099	399.	1-20-2245	409.	1-20-3067
390.	1-20-9104	400.	1-20-1517	410.	1-20-6775
391.	1-19-9680	401.	1-20-1339	411.	1-20-3430
392.	1-20-830	402.	1-20-3236	412.	1-20-8347
393.	1-20-919	403.	1-20-4418	413.	1-20-8792
394.	1-20-381	404.	1-20-4785		
395.	1-20-380	405.	1-20-4926		